

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

TÜRKİYE VE FİLİSTİN İLİŞKİLERİ: KAMUOYU VE RESMİ
POLİTİKANIN ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Mohammed J S DARAGHMEH

Çorum - 2025

TÜRKİYE VE FİLİSTİN İLİŞKİLERİ: KAMUOYU VE RESMİ POLİTİKANIN ANALİZİ

Mohammed J S DARAGHMEH

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Siyaset ve Sosyal Bilimler Tezli Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Metin UÇAR

Çorum-2025

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Mohammed J S Daraghmeh
Numarası : 220448026
Ana Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı : Siyaset ve Sosyal Bilimler Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışmanı : Prof.Dr. Metin UÇAR
Tez Savunma Tarihi : 09/09/2025 **Saati**: 15:00
Tez Başlığı : Türkiye ve Filistin İlişkileri: Kamuoyu ve Resmî
Politikanın Analizi.

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği'nin **9. maddesi** uyarınca, yapılmış olan tez savunma sınavı sonunda adayın tezinin **KABULÜNE OY BİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

TEZ SAVUNMA SINAV JÜRİSİ		KARAR	
Ünvanı Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret
Prof. Dr. Fatih DUMAN	Jüri Başkanı	☒	☐
Prof.Dr. Metin UÇAR	Tez Danışmanı	☒	☐
Dr. Öğr. Üyesi Menderes KURT	Üye	☒	☐

Prof. Dr. Osman ÇUBUK
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Mohammed J S DARAGHMEH

TÜRKİYE VE FİLİSTİN İLİŞKİLERİ: KAMUOYU VE RESMÎ POLİTİKANIN ANALİZİ

Mohammed J S DARAGHMEH

ORCID:

0009-0005-6185-1970

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Eylül 2025

ÖZET

Bu tez, Türkiye-Filistin ilişkilerini hem resmî devlet politikaları hem de Türk kamuoyunun tutumları çerçevesinde, tarihsel ve analitik bir yaklaşımla ele almaktadır. Tarihsel süreç içindeki dönüşümü ve 2000’li yıllarla birlikte başlayan değişimi bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmektedir.

Çalışmada, nitel bir araştırma deseni benimsenmiş, literatür araştırması merkeze alınmıştır. Ayrıca tarihsel yöntem ve karşılaştırmalı analiz birlikte kullanılmış; kamuoyunun Filistin meselesine yaklaşımını yansıtan raporlar, araştırmalar ve haber içerikleri ile sivil toplum kuruluşlarının Filistin odaklı faaliyetleri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda tez, Türkiye-Filistin ilişkileri kamuoyu ile resmî politikanın etkileşimi üzerinden nasıl şekillenmektedir?” sorusuna yanıt aramakta; ayrıca Türkiye’nin Filistin politikasını şekillendiren temel dinamiklerin neler olduğu, kamuoyunun dış politika kararlarını ne ölçüde etkilediği ve resmî söylem ile toplumsal vicdan arasındaki gerilimin nasıl açıklanabileceği konusunda tartışma yürütmektedir.

Elde edilen bulgular, Türkiye kamuoyunun tarihsel olarak Filistin ile güçlü bir dayanışma içinde olduğunu ve bu durumun zaman zaman karar alıcılar üzerinde dolaylı baskı oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Ancak Türkiye’nin bir yandan Filistin’e açık destek verirken diğer yandan İsrail ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini sürdürmesi, kamuoyunda eleştirilebilmektedir. Bu bağlamda tez, Türkiye’nin Filistin politikasını sadece dış politika düzeyinde değil; kimlik, tarihsel sorumluluk, iç politik tartışmalar ve vicdani boyutlarıyla da çok katmanlı bir şekilde analiz etmektedir.

Anahtar Kavramlar: Türkiye-Filistin İlişkileri, Kamuoyu, Filistin Meselesi, Türk Dış Politikası, Halk Diplomasisi.

Bilim Kodu: 117108

TURKEY AND PALESTINE RELATIONS: ANALYSIS OF PUBLIC OPINION AND OFFICIAL POLICY

Mohammed J S DARAGHMEH

ORCID:

0009-0005-6185-1970

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science Thesis

September 2025

ABSTRACT

This thesis examines Turkey-Palestine relations through a historical and analytical approach, within the framework of both official state policies and the attitudes of the Turkish public opinion. It evaluates the transformation within the historical process and the change beginning with the 2000s from a holistic perspective.

The study adopts a qualitative research design, with a literature review at its core. Additionally, the historical method and comparative analysis are used together; reports, research, and news content reflecting the public's approach to the Palestine issue, as well as the Palestine-focused activities of non-governmental organizations, have been evaluated. In this context, the thesis seeks an answer to the question: 'How are Turkey-Palestine relations shaped through the interaction between public opinion and official policy?'; it also conducts a discussion on what the main dynamics shaping Turkey's Palestine policy are, to what extent public opinion influences foreign policy decisions, and how the tension between official discourse and social conscience can be explained.

The findings reveal that the Turkish public has historically been in strong solidarity with Palestine, and this situation has at times created indirect pressure on decision-makers. However, the fact that Turkey, while offering clear support to Palestine on one hand, maintains its political and economic relations with Israel on the other, can be subject to criticism in public opinion. In this context, the thesis analyzes Turkey's Palestine policy not only at the level of foreign policy, but also in a multi-layered manner with its dimensions of identity, historical responsibility, domestic political debates, and conscience.

Key words: Turkish-Palestinian Relations, Public Opinion, The Palestinian Cause, Turkish Foreign Policy, Public Diplomacy.

Science Code: 117108

TEŞEKKÜR

Uzun ve zorluklarla dolu bir yolculuğun ardından, kararlılıkla ve sürekli çabayla ilerlediğim için Allah'a hamd ediyorum. O'nun lütfu sayesinde hayırlı işler tamamlanır. Bu tezi tamamlamam için bana güç ve azim veren O'dur ve sebat ile çalışmayı hedeflere ulaşmanın yolu kılmıştır. Araştırma süreci zihinsel ve metodolojik zorluklarla doluydu, ancak aynı zamanda bana, bilgiyi geliştirme ve akademik ufukları keşfetme fırsatı sundu. Allah'ın yardımı ve inayetiyle bugün, emeğimin meyvesini bu konuyla ilgilenenlerin hizmetine sunuyorum. Bu tezin, akademik alanda faydalı bir katkı sağlamasını ve bilimsel araştırmalara değerli bir ekleme olmasını umuyorum.

Özel teşekkürlerimi, tüm akademik süreç boyunca bana rehberlik eden ve yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Metin Uçar'a sunmak isterim. 2024-25 eğitim öğretim yılı boyunca gösterdiği ilgi ve verdiği değerli öneriler, bu tezin gelişimine büyük katkı sağladı. Onun dikkatli yönlendirmesi, bilimsel araştırma sürecimde yolumu aydınlattı.

Şükranlarımı ayrıca, her zaman yanımda olan ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili ebeveynlerime sunuyorum. Annemin içten duaları ve babamın bilgiye olan sevgisini içimde yeşerten yönlendirmesi, bu akademik yolculukta en büyük motivasyon kaynaklarım oldu. Başarılarım, onların fedakârlıkları ve samimi desteklerinin birer yansımasıdır.

Ayrıca, 2022 yılından bu yana üç yıl boyunca Türkiye'deki eğitim sürecimi destekleyen ve bize her açıdan katkı sunan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na (YTB) içten teşekkürlerimi sunuyorum. Sağladıkları burs, rehberlik ve imkanlar olmasaydı bu yolculuk çok daha zor olurdu. Çalışmayı Filistin ve sevgili Kudüs'e ithaf ediyorum. Onurlu ve güçlü kalan bu kutsal topraklara ve bizleri daima kendine bağlayan bu kadim şehre... Filistin her zaman fedakârlığın ve direnişin simgesi olmuştur ve kalbimde her daim ayrı bir yere sahiptir. Gün gelecek, barış hüküm sürecektir ve özgürlüğün güneşi bu kutlu topraklara doğacaktır.

Ey Kudüs, zamanların incisi! Sana selam olsun, ayrılık ne kadar uzun sürerse sürsün... Sen daima kalbimizin en derin yerindesin. İçinde umut, direniş ve gurur saklı!

Bu yolculuk tamamlandı, ancak bilim ve emeğin yeni başlangıçları hep bizimle olacak.

Mohammed J S DARAGMEH

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi.....	5
1.1.1. Tezin amacı	5
1.1.2. Tezin yöntemi ve paradigması	6
1.2. Türkiye-Filistin İlişkilerine Bir Bakış.....	14
1.2.1. Önceki çalışmaların analizi	14
1.2.2. Tarihsel-kuramsal çerçevede Türkiye-Filistin ilişkilerinin dönemsel incelenmesi	21
1.2.3. Türkiye'nin Filistin politikası ve dış politika yaklaşımlarının analizi: pragmatizm, strateji ve diplomatik dönüşümler	24
1.2.4. Türkiye'nin Filistin meselesine yönelik medya temsilleri ve kamuoyu algısı: söylem çalışmaları ve dijital etkileşimler.....	26
1.2.5. İdeolojik temeller ve siyasal dönüşüm bağlamında Türkiye'nin Filistin politikası: kimlik, dış politika ve anlatılar.....	28
1.3. Bu Çalışmanın Literatüre Katkısı ve Ayırt Edici Özellikleri.....	30

2.BÖLÜM

SİYASETİN VE KAMUOYUNUN FİLİSTİN'İ ANLAMLANDIRMASI

2.1. Türkiye-Filistin İlişkilerine Siyasi-Kronolojik Bakış	32
2.1.1. Cumhuriyet öncesi dönemde (1923 öncesi) Türkiye-Filistin ilişkileri.....	33
2.1.2. Çok partili siyasi hayat öncesi dönemde (1923-1950 arası) Türkiye-Filistin ilişkileri	38
2.1.3. Çok partili siyasi hayat sonrası dönemde (1950-2000 arası) Türkiye-Filistin ilişkileri	42
2.1.4. Ak parti döneminde (2001'den günümüze) Türkiye-Filistin ilişkileri	47
2.2. Türkiye-Filistin İlişkilerine Kamuoyunun Bakışı	48
2.2.1. Çok partili siyasi hayat öncesi kadar sessizlik ve statükoya bağlılık dönemi	50
2.2.2. Çok partili siyasi hayat sonrası 2000'e kadar denge arayışları dönemi	50
2.2.3. AK parti döneminde (2001'den günümüze) kurulan ilişkilerin kamuoyundaki yansımaları	52

3.BÖLÜM

TÜRKİYE-FİLİSTİN İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ

3.1. Türkiye-Filistin İlişkilerinin Mevcut Durumu	56
3.2. Türkiye-Filistin İlişkilerindeki Potansiyel Tehditler ve Fırsatlar	57
3.2.1. Tehditler	57
3.2.2. İsrail ile diplomatik ve askeri gerginlikler	60
3.2.3. Fırsatlar	62
3.2.4. Ekonomik iş birliği ve destekler	65
3.3. Türkiye-Filistin İlişkilerinin Analizi	67
SONUÇ VE ÖNERİLER	73
KAYNAKÇA.....	75

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1.1. Doktora tezlerine odaklanan detaylı dağılım	15
Tablo 1.2. Yüksek lisans tezlerine odaklanan detaylı dağılım	16
Tablo 1.3. Türk üniversitelerinde filistin konulu tezlerin güncel istatistiği (1987–2025)	18

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Doktora tezlerinin konusal dağılımı	15
Şekil 1.2. Yüksek lisans tezlerinin konusal dağılımı	17
Şekil 2.3. Zamana ve tez türüne göre filistin konulu tezlerin dağılımı	20

SİMGELER VE KISALTMALAR

AA	Anadolu Ajansı
AB	Avrupa Birliği
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
SETAV	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
TASAM	Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TUDPAM	Türkiye Düşünce Platformu

GİRİŞ

Mustafa Kemal'in 1923'te Halifeliği kaldırmasından ve Osmanlı imparatorluk mirasından kopuşa dayalı modern Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşunu ilan etmesinden bu yana, Türk yönetici elitinin önemli bir kısmı, Batı sistemine siyasi ve kültürel olarak entegre olmayı istemektedir. Onun için yeni devlet; "doğu geri kalmışlığından" kurtulup medeniyeti temsil ettiği varsayılan "batı dünyasına" entegre; cumhuriyeti benimseyen bir "ulus devlet" ideolojisi, yani laik, milliyetçi ve batıcı; sanayi, bilim ve modernite özlemi üzerine kuruldu. Ancak tarihin somut gerçekleri yeni düzenin bu amacını gerçekleştirmesinin kolay olmayacağını gösterdi. Bunu başarmak için halkın dini ve kültürel kimliği de dahil birçok konuda değişiklik yapmak gerekti. İslam hukuku yerine Batılı bir hukuk sisteminin getirilmesi, din eğitiminin kaldırılması, Latin alfabesinin benimsenmesi gibi pek çok konu bu kapsamda uygulamaya sokulacaktı.

AK Parti iktidarı döneminde, özellikle 2010 yılından itibaren Türkiye, Orta Doğu meselelerine katılımında, büyük güçlerin merkezi rolünden geri kalmayan bölgesel ve uluslararası bir aktör olarak öne çıkmıştır. Ankara'nın rolü, İran ve İsrail'in bölgedeki nüfuz ve çıkar mücadelesi bağlamında daha belirgin hale gelmiştir. Aynı şekilde, Orta Doğu'da ve birçok Arap ülkesinde yaşanan bölünmüşlük de bu durumu daha görünür kılmıştır. Türkiye, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 yılında iktidara gelmesinden bu yana çok boyutlu bir dış politika izlemektedir. Bu politika, Türkiye'nin yalnızca Orta Doğu değil; Balkanlar, Avrupa, Atlantik, İslam dünyası ve Asya gibi farklı coğrafyalarda da aktif olmasını sağlamaktadır. Bu çok yönlü ve zaman zaman çelişkili görünen faktörler bazı pragmatik politikaları gerektirebilmektedir. Yeni Türk dış politikasının teorisyenleri, her meselenin ele alınmasında aynı standartların uygulanmaması gerektiği ilkesinden hareket etmekte, bu da politikanın ayırt edici bir özelliği olarak görünür olmaktadır.

2000'li yılların başlarından itibaren, özellikle 2010 sonrasında, dünyada ve özellikle Orta Doğu bölgesinde yaşanan hızlı ve ardışık gelişmeler, Türk dış politikasına ve Türkiye'nin bu bölgedeki rolüne yönelik akademik ilgiyi önemli ölçüde artırmıştır. Türkiye, kendisini Orta Doğu'nun temel meselelerinde etkin bir arabulucu ve stratejik aktör olarak konumlandırmayı başarmış; İran'ın nükleer programı, Rusya-Ukrayna savaşı ve Beşar Esad rejiminin çöküşüyle önem kazanan Suriye meselesi gibi birçok kritik konuda aktif roller üstlenmiştir. Ancak bölgedeki en merkezi ve tarihsel olarak en köklü konu olan Filistin, Türk dış politikasında özel bir yer tutmaya devam etmektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelişiyle birlikte Türkiye'nin Filistin'e yönelik politikalarında da belirgin değişimler yaşanmış; barış süreci, Filistin ulusal uzlaşısı ve bölgesel girişimler bu değişimlerin temel eksenini oluşturmuştur. Orta Doğu'da gerçek anlamda etkili bir bölgesel güç olmak, ancak bölgenin en uzun soluklu ve hassas çatışmasında somut bir etki yaratmakla mümkündür. Türkiye, bu gerçeğin farkına varmış ve Filistin'de yaşananlar üzerinden meşruiyet kazanmanın gerekliliğini idrak etmiştir. Ancak bu süreçte, Filistin'in temsil ettiği ahlaki ve siyasi değerler ile İsrail ve Batı ile sürdürülen stratejik ilişkiler arasında

hassas bir denge gözetilmiştir. Türkiye, bu iki yönelim arasında paralel bir mesafe kurarak her iki tarafla ilişkilerini aynı anda sürdürmeye çalışmıştır. Sahip olduğu tarihsel miras, jeopolitik konum ve diplomatik kapasite sayesinde Türkiye, bölgedeki birçok geleneksel rolün yerini alabilecek potansiyele sahiptir. Örneğin, Filistin konusunda Mısır'la rekabet edebilir; zira Mısır'ın rolü, uluslararası sistemin sınırlarıyla sınırlandırılmış, daha çok ev sahipliği ve arabuluculuk gibi sembolik görevlerle sınırlı kalmış ve zamanla etkinliğini kaybetmiştir. Türkiye aynı zamanda İran'ın bölgedeki nüfuzuna karşı da bir denge unsuru olarak öne çıkabilir; özellikle Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin ve Suriye'de Beşar Esad rejiminin çöküşünden sonra oluşan güç boşluğunda, bölgesel güç dengelerini yeniden şekillendirecek bir alternatif sunma potansiyeline sahiptir.

Tüm bu gelişmelere rağmen, Türkiye'nin bugün Filistin meselesinde üstlendiği rolün, kamuoyunda geniş çaplı tartışmalara yol açtığı inkâr edilemez. Zira Türk toplumunun önemli bir kesimi, Türkiye'nin bu konuyu hâlâ "ikili bir yaklaşım" çerçevesinde ele aldığını düşünmektedir. Özellikle İsrail'in Gazze Şeridi'ne yönelik uzun süredir devam eden ve ağır insani sonuçlar doğuran saldırıları karşısında, Türkiye'nin Filistin halkına –ve bilhassa Gazze'ye– verdiği sınırsız desteği açıkça görülmektedir. Ancak aynı zamanda, Türkiye'nin geçmişte hükümet düzeyinde diplomatik ve ekonomik ilişkilerini tamamen kestiğini ilan etmesine rağmen, İsrail ile ilişkilerini tamamen koparmadığı gözlenmektedir. Böylece iç politikada kamuoyunu da etkileyen bazı tartışmalar sürdürülebilmektedir. Tam da bu tartışılan noktalardan hareketle, bu çalışma hem Türkiye kamuoyunun hem de resmi politikanın Filistin konusuna yaklaşımını disiplinlerarası bir perspektifle analiz ederek konuyu farklı boyutları ile anlamayı hedeflemektedir.

Türkiye-Filistin ilişkileri dinsel, tarihsel, siyasal, kültürel ve toplumsal açıdan çok boyutludur. Mevcut literatür, bu çok boyutlu ilişkiyi genellikle devlet ve uluslararası ilişkileri merkeze alarak inceler ya da tarihsel olaylara dair bir çerçeve çizer. Kamuoyunun konuya bakışı, meselenin medyadaki görünümü ve sivil toplumun konumu genellikle göz ardı edilir. Bu boşluk, çalışmamızın katkı sunacağı alana da işaret etmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Filistin hakkında değişen politikasının kamuoyu etkisi de düşünülerek anlaşılması önemlidir. Bu doğrultuda "Türkiye-Filistin ilişkilerini hem resmi politika hem de kamuoyu algısı bağlamında çok boyutlu ve disiplinlerarası bir yaklaşımla analiz etmek" biçiminde oluşturulan çalışmamızın temel amacı gerçekleşmiş olacaktır. O zaman bu tezin önemi (1) 2000'li yıllara öncelik verilmekle birlikte Türkiye'nin Filistin politikasındaki tarihsel dönüşümleri incelenmek; (2) kamuoyu, medya ve sivil toplumun bu politikaya etkisini değerlendirmek ve (3) literatürdeki boşluklara katkı sunmak olarak belirtilebilir.

Tezde benimsenen nitel yaklaşım belli varsayımların sınanması ya da doğrulanmasından ziyade belli soruların sorulması ve bu sorular üzerine düşünülmesini daha anlamlı kılmaktadır. Dolayısıyla sorulacak bazı sorular sınama ya da doğrulama/yanıtlama biçiminde formüle edilmese de tezimizin varsayımları ile uyumlu sorular olacaktır.

Çalışmanın temel sorunsalı şudur: “Türkiye’nin Filistin politikası, resmi söylem ile kamuoyu algısı arasında nasıl bir ilişki içinde şekillenmektedir ve bu ilişki zaman içinde nasıl dönüşüm geçirmiştir?” Alt sorular ise şu şekildedir.

- Resmi politika ile kamuoyu tutumu arasında uyum veya gerilim alanları nelerdir?
- Medya ve sivil toplumun bu politika söylemine etkisi nedir?
- Tarihsel süreklilik ve kırılmalar nasıl açıklanabilir?

Varsayımlarımız ise şu şekilde sıralanabilir:

- Türkiye’nin Filistin politikası, yalnızca jeopolitik çıkarlarla değil, aynı zamanda kimlik, tarihsel sorumluluk ve toplumsal vicdan ile şekillenmektedir.
- Kamuoyu ve medya, resmi politikanın hem bir yansıtıcısı hem de şekillendiricisidir.
- AK Parti döneminde Filistin meselesi, dış politikadan öte bir konu haline gelmiştir.
- Literatürdeki sosyo-kültürel bazı boşluklar, bu çalışma ile doldurulacaktır.

Bu sorulara ve varsayımlara baktığımızda literatürün bazı açılardan konuya açıklık getirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Birinci Bölümde tartışılacağı gibi mevcut literatürde; (1) tarihsel ve diplomatik odaklı çalışmalar (örneğin Tür, 2007; Bilgiç 2019; Alshawamreh, 2021; Bayraktar, 2019; Mazen, 2013), (2) dış politika ve strateji analizleri (örneğin Davutoğlu, 2001; Ertosun, 2016; Alsaftawi, 2017), (3) medya ve söylem çalışmaları (Bekci, 2013; Aydın, 2024; Günay, 2025) ile (4) ideolojik ve kimlik temelli yaklaşımlar (İhpan-Yılmaz ve Morieson, 2023; Karakaya, Şahin, 2019; 2022; Yılmaz;2008) hemen göze çarpmaktadır.

Tezimiz kuşkusuz bu dört alanı da kapsayacak ve bu alanlardan yararlanacak şekilde hazırlanmış olmakla beraber disiplinlerarası bir yaklaşım ve tek bir alana yoğunlaşmadan bütüncül bir tarzla literatüre özgün bir katkı sunmaya çalışacaktır.

Filistin Türkiye ilişkilerinin kapsamı hem tarihsel açıdan ham de konuların çeşitliliği açısından çok geniştir. Onun için tarihsel derinliğe sınırlı atıflar yapılacak, odağımız olan devletlerarası ilişkiler ve kamuoyunun bu konudaki işlevi çerçevesinin dışına gerekmedikçe çıkılmayacaktır.

Çalışmamız önemli oranda literatür taramasına dayanmaktadır. Konu hakkında yazılan tezler, makaleler ve kitaplar öncelikli kaynaklarımız olacaktır. Ancak bu alanın yeterince anlaşılması için ayrıca resmi ve özel kurum raporlarına, kamuoyu yoklamalarına ve medyada çıkan haberlere de gerektiğinde başvurulacaktır.

Çalışmada nitel araştırma deseni benimsenmiştir. Bu çerçevede yöntem olarak daha çok literatür taraması merkeze alınacak ama bu çalışmalar tarihsel karşılaştırma ve söylem analizi ile zenginleştirilecektir. Bu doğrultuda Birinci Bölümde öncelikle çalışmamızın yöntemi ve bu alanda kullanılabilir bazı yöntemsel yaklaşımlardan söz edilecektir. Sonrasında Filistin ve

Filistin’le ilişkili Türkiye’de yapılan tezler ve diğer bilimsel çalışmalar değerlendirilerek literatür bilgisi verilecektir.

İkinci Bölümde tarihsel derinliğe fazla girmeden Osmanlı’dan günümüze Türkiye-Filistin ilişkileri incelenecek; konu hakkında kamuoyunun nasıl şekillendiği/tepki verdiği anlaşılmaya çalışılacak ve konuyu daha iyi anlamamızı sağlayacak bazı saptamalar yapılacaktır.

Üçüncü bölümde ise teorik çerçeve, akademik literatür ve diğer kaynaklardan ulaşılan sonuçlarla bir analiz yapılmaya çalışılacaktır. Böylece literatürde baskın olan devletlerarası ilişkiler incelemelerinin ötesine geçilmeye çalışılacak, kamuoyu ve medya da düşünülerek değerlendirmeler yapılacak ve literatürde görülen bu boşluğa katkı sunulacaktır. Mümkün olduğunca disiplinlerarası ve çoklu yöntem yaklaşımı kullanılacak, büyük sorunların yanı sıra kamuoyunun duygusal tepkileri göz ardı edilmeyecek ve güncel tartışmalar ile tarihsel olaylar bir arada verilerek sorularımıza ve varsayımlarımıza ışık tutulmaya çalışılacaktır.

1.BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırma yöntemleri, herhangi bir bilimsel çalışmanın temel direklerinden biridir. Araştırmacılara, farklı olguları anlama ve analiz etmek için gerekli araçları ve modelleri sunar. Aynı şekilde araştırmanın doğasına ve hedeflerine bağlı olarak değişir ve çalışılan konular hakkında kapsamlı ve doğru içgörüler yapma imkânı verir. Bu çalışmada, Türkiye-Filistin ilişkilerini analiz etmek ve resmi politika ile kamuoyu üzerindeki etkilerini anlamak amacıyla nitel araştırma yöntemleri kullanılacaktır. Bu çerçevede araştırma, öncelikle literatür taramasına dayandırılacaktır. Tarihsel karşılaştırma ve söylem analizinden de yararlanılacak; medya taraması, seçilmiş sosyal medya içerikleri ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyet raporları ise destekleyici veri kaynakları olarak değerlendirilecektir.

1.1.1. Tezin amacı

Bu tezin temel amacı, Türkiye ile Filistin arasındaki ilişkilerin zaman içindeki doğasını iki ana boyutta kapsamlı bir şekilde analiz etmektir. Bunlar: Türkiye'nin resmî politikası ve Türk kamuoyunun tutumudur. Araştırma, 1516 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Filistin topraklarını egemenliği altına almasından başlayarak, tek partili dönem, askerî darbeler süreci ve Adalet ve Kalkınma Partisi dönemine (2002–2025) kadar uzanan zaman aralığında, Türkiye'nin Filistin meselesine yönelik tutumunu incelemektedir. Bu süreçte yaşanan dönüşümler, kopuşlar ve süreklilikler ortaya konmuştur. Ayrıca Türk kamuoyunun Filistin meselesine bakışı medya, dijital etkileşim, toplumsal duyarlılık ve halk söylemi bağlamında analiz edilmiştir. Bu algının dış politika kararlarına etkisi değerlendirilmiştir.

Literatür taramasına dayanan çalışmadan elde edilen sonuçlar, Türkiye'nin Filistin politikasının zaman içinde ilkesel duruşu ile pragmatizm arasında gidip geldiğini ortaya koymuştur. Özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde Filistin'e verilen desteğin kurumsallaştığı görülmektedir. Ancak aynı dönemde İsrail ile diplomatik ve ekonomik ilişkilerin sürdüğü de tespit edilmiştir. Bu durum, Türk kamuoyunda zaman zaman kafa karışıklığına yol açmakta, resmî politika ile halkın vicdanı arasında gerilim yaratmaktadır. Bu tez, Türkiye-Filistin ilişkilerini etkileyen tarihsel miras, halk baskısı, stratejik çıkarlar ve bölgesel dinamikler gibi çok katmanlı etkenleri bütüncül bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Filistin konusundaki rolünü yalnızca dış politika açısından değil aynı zamanda kimlik, tarihsel sorumluluk ve toplumsal vicdan bağlamında da analiz edildiği çok boyutlu bir bakış açısı sunmaktadır.

Çalışma yapılırken konunun hem güncel hem de tarihsel tartışmaları içermesi; siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, sosyoloji gibi disiplinlerin kesiştiği bir zeminde çalışılması ve verilerin

çeşitliliğinden dolayı çoklu yöntem kullanılması anlamlı olmuştur. Bu çerçevede temel olarak literatür taraması kullanılsa da arşiv araştırması ve belge incelemesi yöntemi, tarihsel yöntem ve karşılaştırmalı yöntem de yer yer yol gösterici olmuştur.

1.1.2. Tezin yöntemi ve paradigması

Bu çalışma bilimsel yöntem açısından holistik bir yaklaşıma sahiptir. Literatür taraması tekniği odağında belge incelemesine, tarihsel yöntem ve karşılaştırmalı yöntem başvurulmakta; elde edilen verilerin değerlendirilmesinde yapılandırmacı teori, stratejik derinlik ve kamu diplomasisi yaklaşımları benimsenmektedir. Dolayısıyla literatür incelemesi tezin yöntemsel yaklaşımının ana omurgasını oluşturmakta, diğer yöntem ve yaklaşımlar ise literatürün anlamlandırılması ve yorumlanması için katkı sunmaktadır.

Bu tezde kullanılan bilimsel yaklaşımın anlaşılması ve verilerin analizinde nasıl bir yol izlendiğinin görülebilmesi için öncelikle ana yöntemsel yaklaşım olan literatür incelemesine değinilecek ardından bu yöntemi besleyen ve dolaylı olarak kullanacağımız belge incelemesi ile tarihsel ve karşılaştırmalı yöntemlere bakılacaktır. Son olarak tezin bakış açısını şekillendirerek verileri anlamlandırmaya ve yorumlamaya yarayacak yapılandırmacı teori, stratejik derinlik ve kamu diplomasisi yaklaşımları anlatılacaktır.

1.1.2.1. Literatür Taraması

Akademik araştırmalarda literatür taraması olarak adlandırılan bu süreç araştırma konusu ile ilgili daha önce yayımlanan eserlerin araştırılması, bulunması, incelenmesi, okunması, tasnif edilmesi, özetlenmesi ve sentez edilmesi gibi çalışmaları içermektedir (Demirci, 2014, s. 73).

Literatür taraması, bu çalışmanın yalnızca kuramsal temelini oluşturan bir unsur değil, aynı zamanda yöntem seçimini yönlendiren ve araştırma sorularının şekillenmesine katkı sunan temel bir akademik aşama olarak değerlendirilmiştir. Demirci'ye (2014) göre, literatür taraması; araştırma konusuyla ilgili daha önce yayımlanmış eserlerin sistematik şekilde araştırılması, sınıflandırılması, analiz edilmesi ve çalışmaya entegre edilmesini kapsar. Bu süreç sayesinde çalışmanın özgün katkısı netleştirilmiş ve mevcut literatürdeki boşluklar belirlenmiştir (Demirci, 2014, s. 73–75). Ayrıca, literatür taramasının yalnızca kaynak özetlerinden ibaret olmaması; her kaynağın eleştirel bir yaklaşımla analiz edilerek araştırmacının kendi bakış açısıyla sentezlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Demirci, 2014, s. 77).

Bu yaklaşım, yüksek lisans çalışmalarında en sık karşılaşılan metodolojik hatalardan biri olan “özetlerin ardı ardına sıralanması” modelini aşarak; literatürdeki örtüşmeler, boşluklar, tekrarlar ve özgün katkılar gibi unsurları ortaya koyan karşılaştırmalı bir analiz düzeyine ulaşmaktadır. Bu yöntem, Türkiye-Filistin ilişkileriyle ilgili önceki çalışmaların analizinde de

benimsenmiştir. Bu bağlamda, literatür tarihsel süreç, resmi dış politika, kamuoyu ve siyasal söylem gibi tematik eksenler çerçevesinde sınıflandırılmış; her bir eksen araştırma sorularıyla ilişkilendirilerek çalışmanın mevcut bilgi birikimi içindeki konumu ortaya konulmuştur. Araştırmanın bilimsel güvenilirliğini artırmak adına, kullanılan tüm kaynakların künyeleri sistematik şekilde kaydedilmiş ve gerekli bibliyografik bilgiler eksiksiz olarak arşivlenmiştir. A.Demirci (2014), kaynakların rastgele ve düzensiz şekilde kullanılması durumunda hem okuyucunun hem de araştırmacının konunun bütününe kavramakta zorlanacağını vurgulamaktadır (s. 78, 85). Bu bağlamda literatür, her tematik başlık altında mantıksal bir bütünlük içinde sunulmuş, benzerlikler, çelişkiler, boşluklar ve özgün katkılar ortaya konulmuştur.

Çalışmada uygulanan literatür taraması, sadece bir yöntem olarak değil; araştırma sürecinin temel bir aşaması olarak ele alınmıştır. Bu aşama, konunun derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlamış, mevcut literatürdeki eksikliklerin tespitine ve araştırmanın özgün çerçevesinin inşasına metodolojik bir zemin sunmuştur.

Bu çalışmanın odak noktası güncel politik dinamikler olduğundan, literatür incelemesi çerçevesinde kapsamlı bir “klasik arşiv araştırması”na gidilmemiştir. Bunun temel nedeni, araştırmanın tarihsel bağlamı yeniden belgelemekten çok, güncel resmî söylem ve kamuoyu dinamiklerini analiz etmeyi hedeflemesidir. Tarihsel arka plan, mevcut literatür taraması ve ikincil kaynaklar üzerinden yapılandırılmıştır. Buna karşılık, gerektiğinde hükümet belgeleri, resmî açıklamalar ve diplomatik metinler incelenmiş; böylece çalışma hem tarihsel sürekliliği hem de güncel dış politika eğilimlerini bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirme imkânı sunmuştur.

1.1.2.2. Belge İncelemesi

Belge incelemesi, araştırılması istenen konu hakkında bilgi içeren yazılı, görsel ya da işitsel materyallerin çözümlenmesi sürecidir. Bu yöntem, özellikle gözlem ya da görüşme gibi veri toplama araçlarının kullanılmadığı durumlarda tek başına başvurulacak bir veri kaynağı olabileceği gibi, bu yöntemleri desteklemek amacıyla da kullanılabilir. Belge incelemesi; araştırma problemleriyle doğrudan ilişkili olan mektuplar, raporlar, yıllıklar, tutanaklar, afişler, haber kupürleri gibi çeşitli kaynaklara dayanabilir. Araştırmacı, bu tür belgeleri analiz ederek araştırma sorularını destekleyecek tarihsel, yönetsel ya da söylemsel verileri ortaya çıkarabilir (Doğanay vd., 2021, s. 152–153).

Belge inceleme süreci, bir dizi sistematik adımdan oluşur. İlk olarak araştırmacı, konuyla ilgili hangi belgelere ihtiyaç duyduğunu ve bu belgeleri hangi kurum ya da kişilerden temin edeceğini belirler. Ardından, ulaşılan belgelerin özgünlüğü ve güvenilirliği kontrol edilir. Bu aşamada, belgenin birincil mi ikincil mi kaynak olduğu, yazarının kim olduğu, yayımlanma zamanı ve yeri, belge üzerindeki olası değişiklikler gibi kriterler dikkate alınarak etik açıdan

geçerli bir değerlendirme yapılmalıdır. Belgelerin analizi ise ancak bu temel kontroller sağlandıktan sonra anlamlı ve güvenilir hale gelir (Doğanay vd., 2021, s. 153-154).

Bu tezde Türkiye'nin Filistin politikasını tarihsel ve siyasal bağlamda analiz edebilmek amacıyla belge incelemesi ve arşiv araştırması yöntemi sistematik bir biçimde kullanılsa da konunun niteliğinden dolayı zaman zaman başvurulması zorunlu olmuştur. Türkiye-Filistin ilişkileri uzun bir tarihsel sürece sahip olduğundan, özellikle devlet kurumlarının resmi belgeleri, meclis tutanakları, bakanlık açıklamaları ve diplomatik yazışmalar bu ilişkinin dönüşümünü anlamada kritik bir veri kaynağı sunmaktadır. Özellikle diplomatik söylemler, resmi devlet tutumları ve kurumsal belgeler üzerinden yapılan analizler, araştırmacıya olayları yalnızca güncel yorumlarla değil, yazılı kanıtlara dayalı olarak değerlendirme imkânı tanır (Doğanay vd., 2021, s. 151). Bu bağlamda, tezde sınırlı da olsa kullanılan belgelerin anlaşılması için bu yöntem gerekli olmuştur.

1.1.2.3. Tarihsel Yöntem

Tarihsel Yöntem, geçmişteki olayları ve gelişmeleri incelemek ve analiz etmek için kullanılan bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem, zaman bağlamlarını anlamaya ve mevcut durumu açıklamak ve geleceği tahmin etmek için dersler ve sonuçlar çıkarmaya yardımcı olur. Bu yöntem arşivler, kitaplar ve makaleler gibi çeşitli kaynaklardan bilgi ve belgeleri toplar, ardından bu bilgileri eleştirel ve sistematik bir şekilde analiz ederek nedensel ilişkileri ve zaman içindeki etkileşimleri anlamaya çalışır (Cohen, 2018).

Bu çalışmada, 'Türk-Filistin İlişkileri: Kamuoyu ve Resmi Politika Analizi' başlığı altında, tarihsel yönetime başvurulmuş, Türkiye ile Filistin arasındaki ilişkilerin evrimi bu çerçeveden incelenmiştir. Türk dış politikasında Filistin meselesine dair tutumların zaman içerisindeki dönüşümü, siyasi liderlerin söylemleri ve kamuoyundaki yansımaları tarihsel yönetime de başvurularak bütüncül bir çerçevede analiz edilmiştir.

1.1.2.4. Karşılaştırmalı Yöntem

Karşılaştırmalı yöntem, farklı fenomenleri veya konuları karşılaştırmak için kullanılan bir araştırma aracıdır. Bu yöntemin amacı, aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları anlamaktır. Bu yöntem, incelenen fenomenlere yol açan nedenleri ve faktörleri anlamak için ortak ve ayırt edici unsurları analiz etmeyi hedefler ve sosyal ve beşeri bilimlerde yaygın olarak kullanılır (Ragin, C.C. 1987).

Karşılaştırmalı yöntem, uluslararası ilişkilerin analizinde etkili araçlardan biridir çünkü farklı ülkelerin politikalarını ve tutumlarını karşılaştırarak bu politikaların sonuçlarını ve etkilerini anlamamızı sağlar. Bu çalışmada, Türkiye-Filistin ilişkilerindeki benzerlikleri ve farklılıkları belirlemek için resmi belgeler, ikili anlaşmalar ve resmi konuşmaların analizine dayanan bir

yaklaşım benimsenmiştir. Karşılaştırmalı analiz, Türkiye-Filistin ilişkilerine derinlemesine bir bakış sağlayacak ve bu ilişkilerin güçlü ve zayıf noktalarını belirlememize yardımcı olacaktır. Analizden elde edilen sonuçlara dayanarak, iki ülke arasındaki iş birliğini geliştirmek ve güçlendirmek için öneriler sunmayı kolaylaştırmaktadır.

1.1.2.5. Yapılandırmacı Teori

Yapılandırmacı teori (*Constructivist Theory*), uluslararası ilişkilerdeki ana teorilerden biridir ve devlet kimlikleri ve politikalarının sosyal ve tarihsel etkileşimler yoluyla nasıl şekillendiğini anlamak için bir çerçeve sunar. Bu nedenle, yapısalcılık, fikirlerin, inançların, değerlerin ve normların uluslararası politikalar ve kimlikler üzerindeki rolüne odaklanır. Diğer teoriler askeri veya ekonomik güç gibi maddi güçlere odaklanabilirken, yapısalcılık bu kimliklerin ve politikaların sosyal ve tarihsel etkileşimler yoluyla nasıl şekillendiğine odaklanır (Martin, 2002).

Dolayısıyla, yapılandırmacı teori (*Constructivist Theory*), uluslararası ilişkiler alanındaki en önemli kuramsal yaklaşımlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu teori, devlet davranışlarını açıklarken maddi çıkarlar ve askerî güç unsurlarına odaklanan realizm ve liberalizm gibi geleneksel yaklaşımlara bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Buna karşılık, yapılandırmacı teori, devletlerin kimliklerinin ve çıkarlarının sabit veya doğal veriler olarak değil; dil, söylem ve yerel ya da uluslararası bağlamlarda diğer aktörlerle kurulan sosyal etkileşimler yoluyla inşa edildiğini savunur (Wendt, 1999, s. 1–5). Alexander Wendt'e göre, uluslararası sistemde devletlerin davranışlarını belirleyen sadece maddi yapılar değil, aynı zamanda sosyal yapılar da belirleyicidir. Devletler yalnızca güç dengeleri doğrultusunda değil; kendileri ve “öteki” hakkındaki algılarına göre hareket ederler. Bu algılar ise zaman içinde etkileşim ve söylemler aracılığıyla şekillenir (Wendt, 1999, s. 20–25).

Türkiye-Filistin ilişkileri bağlamında, Türkiye'nin dış politikasını etkileyen temel dinamiklerden biri olarak ulusal kimliğin zaman içinde nasıl şekillendiğini anlamak için yapısalcı yaklaşım kullanılabilir. Bu çerçevede, Türkiye'nin ulusal kimliği yalnızca etnik ya da coğrafi unsurlardan değil, aynı zamanda İslami değerlerden, Osmanlı geçmişinden ve tarihi hafızadan da beslenmektedir. Bu çok katmanlı kimlik anlayışı, Türkiye'nin Filistin davasına olan desteğini etkileyen ideolojik ve tarihsel arka planı anlamamıza olanak tanır. Yapısalcı yaklaşım ayrıca, Türkler ile Filistinliler arasındaki tarihsel ve sosyal etkileşimlerin ortak konferanslar, kültürel iş birlikleri ve sivil toplum düzeyindeki dayanışmalar gibi iki ülke ilişkilerini nasıl biçimlendirdiğini açıklamakta da kullanılmaktadır. Aynı zamanda, İslami dayanışma, adalet ve insan haklarına bağlılık gibi paylaşılan norm ve değerlerin, Türkiye'nin Filistin politikalarına nasıl yansıdığını analiz etmeye de bu teori yardımcı olur.

Türkiye'nin Orta Doğu ve Filistin politikasını analiz ederken, yapısalcı teori, kimliklerin ve politikaların sosyal ve tarihsel etkileşimler yoluyla nasıl şekillendiğini anlamak için önemli bir

kavramsal çerçeve sunar. Örneğin *"Davutoğlu Doktrini ve Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Eleştirel Bir Yapısalcı Analiz"* başlıklı makale, eski Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun "sıfır sorun" politikası üzerine eleştirel bir inceleme yaparak, İslami kimliğin Türk dış politikasının yeniden biçimlenmesindeki merkezi rolünü vurgulamaktadır. Bu analiz, kimliği sadece maddi çıkarların bir sonucu olarak değil, tarihsel deneyimler ve söylemler aracılığıyla inşa edilen sosyal bir unsur olarak görür. Yapısalcı teori, Türkiye'nin artık sadece Batı merkezli bir devlet olmadığını, İslami ve kültürel miras unsurlarını da harmanlayarak yeni bölgesel kimliğini şekillendirdiğini ve bu dönüşümün Filistin meselesine yönelik ahlaki ve tarihsel bir siyasi söylem biçimlendirdiğini açıklar (Miranto, 2017).

Diğer yandan, *"Türkiye'nin Yeni Orta Doğu Politikasında Kimliğin Rolü: JDP'nin Filistin Politikası Örneği"* başlıklı çalışma, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Türkiye'nin Filistin politikalarını yapısalcı bakış açısıyla nasıl yeniden şekillendirdiğini ele almaktadır. Makale, AK Parti (Adalet ve Kalkınma Partisi) ulusal ve siyasi kimliğinin sadece jeopolitik çıkarlar temelinde değil, sosyal ve politik etkileşim süreçleri yoluyla inşa edildiğini ortaya koyar. Bu süreç, Türkiye'nin İslam ve Arap dünyasıyla olan sosyal-kültürel bağlarını dikkate alan, kendine özgü bir kimlik ve siyasi taahhüt üretmektedir. Böylece Yetim'in (2013) çalışması, Türkiye'nin Filistin politikasının yalnızca stratejik çıkarlarla değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel etkileşimler aracılığıyla şekillendiğini göstermektedir. Bu durum, özellikle AK Parti döneminde, dış politikanın bir kimlik inşa süreci olarak işlev gördüğünü ve yeni bir politik kimliğin oluştuğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin Filistin'e yönelik tutumu, bir kimlik oluşumuna dair somut sonuçlar elde etmeye olanak tanımaktadır (Yetim, 2013).

Bu iki çalışma, yapısalcı teoriyi, Türkiye'nin Filistin'e yönelik dış politikasındaki dönüşümlerin sadece çıkar veya ittifak değişiklikleri olmadığını; aksine söylem, tarih ve toplumsal belleğin yeniden inşasıyla gerçekleşen kimlik ve politika değişiklikleri olduğunu açıklayan merkezi bir analiz aracı olarak ortaya koymaktadır. İslamcı söylem ve tarihsel kolektif hafızanın, özellikle AK Parti döneminde, Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası ilişkilerini biçimlendirmede temel etkenler haline geldiğini vurgulamaktadırlar.

Bu bağlamda, yapısalcı teori sayesinde Türkiye'nin Orta Doğu'ya, özellikle de Filistin'e yönelik siyasi kimliğindeki derin dönüşümler, jeopolitik stratejilerden önce kimliksel ve söylemsel değişimler olarak anlaşılabilir. Örneğin, 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi iktidara geldiğinde, Türkiye "doğu merkezli" bir söylem inşa etmeye başlamış; İslam dünyasında merkezi bir aktör rolünü, adalet, İslami dayanışma ve Osmanlı mirası kavramları üzerinden yeniden çerçevelemiştir. Filistin artık sadece diplomatik bir mesele olarak değil, aynı zamanda devlet kimliğiyle iç içe geçmiş "tarihsel ve ahlaki" bir dava olarak görülmektedir. Alexander Wendt'in ünlü eseri *"Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics"* (Wendt, 1992) bağlamında, kimlikler ve çıkarlar yalnızca yapısal gerçeklikten değil, sosyal ve tarihsel etkileşimler aracılığıyla inşa edilir. Erdoğan'ın konuşmalarında "Davos One Minute" anısını ve Türkiye'nin Gazze ile Kudüs'e yönelik tutumlarını yeniden gündeme

getirmesi, Türkiye'nin "mazlumların savunucusu" ve doğu kültürel-tarihsel aidiyetine sahip bir ulus olarak kimliğini yeniden üretmesinin bir ifadesi (Wendt, 1992) olarak da değerlendirilebilir.

Bu doğrultuda, bu çalışmada Türkiye'nin Filistin meselesine yönelik dış politikasında yaşanan dönüşümleri analiz etmek amacıyla yapılandırmacı uluslararası ilişkiler teorisi paradigmasından yararlanılarak literatür değerlendirilmiştir. Her ne kadar sistematik bir biçimde bir teknik olarak ele alınmasa da kaynakların seçimi ve değerlendirilmesi noktasında yapılandırmacı yaklaşımın katkısı çok olmuştur. Zira daha önce de belirtildiği gibi, yapılandırmacı teori, devletlerin kimlikleri ve çıkarlarının önceden verilmiş ya da sabit unsurlar olmadığını; aksine, sosyal etkileşimler, tarihsel bağlamlar ve siyasi söylemler aracılığıyla inşa edildiğini savunur. Alexander Wendt'in *"Social Theory of International Politics"* (1999) adlı eserinde de belirttiği üzere, uluslararası sistemde aktörlerin davranışları yalnızca güç dengeleri ve maddi çıkarlarla değil, aynı zamanda bu çıkar ve kimliklere anlam kazandıran sosyal ve simgesel yapılarla da şekillenir. Wendt'e göre "anarşi tek bir sonuç üretmez; devletlerin birbirini nasıl algıladığına göre farklılaşır." Bu nedenle, kimlik ve çıkarlar zaman içinde sosyal olarak inşa edilir (Wendt, 1999, s. 20-25). Onun için bu kuramsal çerçeveden hareketle çalışmamız, Türkiye'nin Orta Doğu'ya ve özellikle Filistin meselesine yönelik dış politikasını, yalnızca jeopolitik hesapların bir sonucu olarak değil; aynı zamanda tarihî hafıza, İslami dayanışma ve Osmanlı mirası gibi çeşitli unsurlar üzerinden şekillenen bir kimlikssel yansıma olarak ele almaktadır. Özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) döneminde, Filistin meselesi geleneksel bir diplomatik konu olmaktan çıkıp, Türk dış politikasında siyasi kimliğin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Bu nedenle, yapılandırmacı teori, Türkiye'nin Filistin'e yönelik politikalarının kimlik inşası, söylem üretimi ve tarihsel-sosyal bağlamlar yoluyla nasıl şekillendiğini analiz etmek için kavramsal bir araçtır.

Araştırmacı, yapısalcı yaklaşımın, dış politika ve kamuoyu kavramlarına odaklanarak Türkiye ile Filistin arasındaki ilişkileri açıklamaya ve analiz etmeye katkıda bulunacağını düşünmektedir. Yapısalcı yaklaşım, Türkiye'nin Filistin'e yönelik dış politikasının, Türk ulusal kimliği ile tarihsel ve sosyal etkileşimlere dayalı olarak nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olabilir. Örneğin yapısalcılık, Türk halkının Filistin'e verdiği desteğin, Türkiye hükümetinin İsrail'e yönelik politikalarını nasıl etkilediğini açıklayabilir. Kamuoyu bağlamında, yapısalcılık, Türkiye'deki kamuoyunun Filistinlilerle olan sosyal ve tarihsel etkileşimlere dayalı olarak nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olur. Türk medyasının, eğitimin ve müfredatların, Filistin'i destekleyen kamuoyunun oluşumuna nasıl katkıda bulunduğunu gösterebilir.

1.1.2.6. Stratejik Derinlik Yaklaşımı

Ahmet Davutoğlu'nun 2001 yılında yayımladığı *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* adlı eseriyle sistematik hale getirilen "Stratejik Derinlik Yaklaşımı", Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) döneminde Türk dış politikasının temel yönelimlerinden biri haline gelmiştir. Bu yaklaşım, Türkiye'nin sahip olduğu tarihî miras ve jeopolitik konumun, ülkeyi çevresindeki bölgelerde -özellikle Orta Doğu'da- etkin bir aktör hâline getirme potansiyeline dayanmaktadır. Teorik Çerçeve Stratejik derinlik yaklaşımı, uluslararası politikalar ve jeopolitikayı anlamada ana araçlardan biridir. Stratejik derinlik kavramı, bir devletin coğrafi konumunu ve siyasi stratejilerini kullanarak ulusal, bölgesel ve uluslararası hedeflerine ulaşma yeteneğini ifade eder. Bu kavram, coğrafi ve siyasi kaynakların kullanılarak bölgesel ve uluslararası güç ve nüfuzun artırılmasına odaklanır (Davutoglu, A. 2001, s 333).

Türkiye, Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan ve Akdeniz ile Karadeniz'e kıyısı olan stratejik bir bölgede yer almaktadır. Bu coğrafi konum, Türkiye'ye Filistin davasını destekleme konusunda stratejik bir avantaj sağlar. Bu konumu kullanarak Türkiye insani yardım gönderebilir, Arap ve İslam ülkeleriyle ticari ilişkilerini güçlendirebilir. Bu nedenle, stratejik derinlik yaklaşımı, Türkiye'nin Filistin'e yönelik dış politikasının nasıl şekillendiğini anlamak için kullanılabilir. Türkiye, Birleşmiş Milletler ve İslam İş birliği Teşkilatı gibi uluslararası platformlarda Filistin davasını desteklemek için aktif bir diplomasi benimsemektedir. Ayrıca, Türkiye, Filistin ile ekonomik ve ticari iş birliğini artırarak, Filistin topraklarındaki ekonomik durumu iyileştirmekte ve iki ülke arasındaki bağları güçlendirmektedir.

Davutoğlu'na göre, Türkiye sadece bir coğrafi merkez değil, aynı zamanda tarihî ve kültürel olarak çok katmanlı bir merkezî güçtür. Bu çerçevede, Türkiye'nin dış politikası da tarihsel süreklilik, medeniyet temelli sorumluluk ve çok boyutlu diplomasi ilkelerine dayanmalıdır (Aras, 2009, s. 4-7). "Stratejik derinlik", yalnızca jeopolitik güç projeksiyonu değil aynı zamanda ahlaki ve kültürel bir vizyonun dış politikaya yansımasıdır. Bu bağlamda, Filistin meselesi Türkiye'nin Filistin politikası, salt diplomatik bir mesele olmanın ötesinde tarihsel, kültürel ve dini olmak üzere üç temel sosyal inşa süreci tarafından şekillenen bir kimlik alanı olarak analiz edilmiştir (Duran, 2013, s. 91-97).

Türkiye'nin Filistin politikası, bu yaklaşım doğrultusunda yeni bir söylemsel zemine oturmuştur. "One Minute" krizi, Mavi Marmara olayı ve Birleşmiş Milletler'de Filistin'in tanınması süreci gibi gelişmeler, Türkiye'nin Filistin'e yönelik artan desteğini göstermekte ve bu desteğin yalnızca siyasi değil, aynı zamanda kimliksel ve ahlaki temellere dayandığını ortaya koymaktadır (Yavuz, 2016, s. 462-464). Joseph Nye'nin "yumuşak güç" (soft power) kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye'nin Filistin politikasının sadece siyasi söylemle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda medya, eğitim ve kültürel diplomasi gibi araçlarla kapsamlı ve bütüncül bir strateji benimsediği görülmektedir (Nye, 2023, s. 18-19, 36). Türkiye, kültürel değerlerin ve tarihi bağların çekiciliğinden yararlanarak bölgesel düzeyde meşruiyet kazanmakta ve Filistin davasına olan desteğini güçlendirmektedir. Stratejik derinlik bağlamında bu tür çıkışlar, Türkiye'nin bölgesel liderlik iddiasını meşrulaştırıcı hamleler

olarak değerlendirilmektedir. Türkiye, medya, eğitim ve kültüre yaptığı yatırımlar sayesinde olumlu bir kamuoyu imajı oluşturarak Arap ve İslam dünyasında destek bulmaktadır. Türk ve İslam kültürünü tanıtmak, Filistin'deki eğitim ve kültür kurumlarını desteklemek gibi faaliyetler, Türkiye'nin bölgedeki yumuşak gücünü artırmakta ve Filistin halkı nezdindeki itibarını güçlendirmektedir (Nye, 2023, s. 44–45, 72). Türk kamuoyunun Filistin'e bakışını ele alırken, Türkler ile Filistinliler arasındaki sosyal ve tarihsel etkileşimlerin bu sürece katkı sağladığı görülmektedir. Osmanlı tarihi ve İslam kültürünün, Türk ulusal kimliğinin oluşumundaki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, halkın Filistin'e verdiği destek ve bunun hükümet politikalarına yansımaları daha iyi anlaşılabilir.

Her ne kadar yapılandırmacı yaklaşım gibi stratejik derinlik yaklaşımı da doğrudan ve sistematik bir analiz olarak kullanılsa da sunduğu perspektif göz ardı edilemez. Onun için stratejik derinlik yaklaşımının sunduğu perspektif önemsenmiş ve özellikle kaynak seçimi ve değerlendirilmesi noktasında etkili olmuştur.

1.1.2.7. Kamu Diplomasisi Yaklaşımı

Kamu diplomasisi, özellikle 21. yüzyılda dış politika analizinde önemli bir yöntemsel yaklaşım haline gelmiştir. Geleneksel devlet merkezli diplomasi anlayışının ötesine geçerek, devletlerin yabancı halklarla doğrudan iletişim kurmasını, kamuoyunu şekillendirmesini ve uluslararası alanda olumlu bir imaj oluşturmalarını hedefleyen çok boyutlu bir strateji olarak öne çıkmaktadır. Bu kavram ilk kez Edmund Gullion tarafından 1960 yılında tanımlanmış ve kamu diplomasisinin medya, eğitim, kültür, sivil toplum ve diğer toplum temelli araçlarla yürütülen dış politika faaliyetlerini kapsadığı vurgulanmıştır (Edmund, 2023).

Joseph Nye'nin geliştirdiği "yumuşak güç" (soft power) teorisi ile birlikte Kamu diplomasisi, devletlerin zorlayıcı olmayan yollarla, değerler, kültür ve kamuoyu aracılığıyla etkide bulunma yöntemlerini tanımlar hale gelmiştir (Nye, 2004, ss. 5–11). Bu bağlamda Kamu diplomasisi, bir dış politika aracından öte, aynı zamanda kimlik, temsil ve söylem inşa sürecine dahil olan bir toplumsal iletişim biçimidir. Jan Melissen'e göre ise halk diplomasisi sadece bilgi yaymak değil, aynı zamanda karşılıklı anlayış oluşturmak, iletişimi iki yönlü hale getirmek ve toplumlar arası sürdürülebilir ilişkiler kurmaktır (Melissen, 2006). Bu yönüyle Kamu diplomasisi, hükümet dışı aktörleri de kapsayan geniş bir yelpazede uygulanabilir ve analiz edilebilir bir yöntemsel araç sunar.

Türkiye-Filistin ilişkileri bağlamında Kamu diplomasisi, Türkiye'nin Filistin davasına verdiği desteğin sadece resmi söylemle sınırlı olmadığını, aynı zamanda medya, sivil toplum kuruluşları, dini ve kültürel aktörler aracılığıyla halklar arasında oluşturulan bir etkileşim alanı olduğunu ortaya koyar. Özellikle Davos'taki "One Minute" çıkışı, Mavi Marmara olayı, Gazze'ye yapılan insani yardımlar ve Filistin lehine yürütülen uluslararası medya kampanyaları, Türkiye'nin Kamu diplomasisini nasıl kullandığını açıkça gösteren örneklerdir. TRT World,

Anadolu Ajansı gibi uluslararası medya organlarının İngilizce yayınlarıyla küresel kamuoyu oluşturma çabaları; TİKA, İHH ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumların sahada yürüttüğü projeler; kültürel etkileşim programları ve akademik iş birlikleri halk diplomasisinin uygulama alanlarıdır. Bu tür faaliyetler, sadece Türkiye'nin imajını güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda Filistin'e yönelik uluslararası desteğin artmasına da katkıda bulunmaktadır (Güner, 2024).

Bu tez çalışmasında halk diplomasisi bir yöntem olarak ele alınmamış olsa da ne kadar önemli olduğu göz önünde bulundurulmuştur. Türkiye'nin Filistin politikasını analiz etmek amacıyla önemli bir çerçeve çizdiği düşünülerek resmi diplomasi ile kamuoyuna dönük faaliyetler arasındaki etkileşimi anlamaya çalışırken bir araç olarak kullanılmıştır.

1.2. Türkiye-Filistin İlişkilerine Bir Bakış

Türkiye-Filistin ilişkileri, tarih boyunca birçok yazar ve sosyal bilimci tarafından ele alınmış; iki toplum arasındaki tarihî, kültürel ve siyasî bağlar vurgulanmıştır. Literatürde bu ilişkiler, Filistin'in Yavuz Sultan Selim'in 1516-1517 yılları arasında gerçekleştirdiği Mısır Seferi sonucunda Osmanlı topraklarına katılmasıyla başlayan Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından iki ülke arasındaki ilişkiler, iş birliği ve karşılıklı destek dönemleri de dahil olmak üzere birçok dönüşüm ve değişime sahne oldu. Literatürde siyasi çatışmalar, kültürel kimlik, Filistin mücadelesi ve Türkiye'nin Filistin davasını desteklemedeki rolü gibi ortak temalar ele alınmaktadır. Her ne kadar roman ve şiir gibi edebi eserler iki halk arasındaki ortak tarih ve deneyimleri yansıtsa da, bu çalışmanın odağını daha çok tezler, kitaplar ve makaleler gibi akademik kaynaklar oluşturmaktadır.

1.2.1.Önceki çalışmaların analizi

Bu çalışma kapsamında, Türkiye'de üniversitelerde hazırlanmış ve YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında kayıtlı olan "Filistin" ve "Türkiye-Filistin ilişkileri" konulu yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Amaç, konuyla ilgili akademik ilginin tarihsel gelişimini, tematik yoğunlaşmasını ve metodolojik eğilimlerini istatistiksel olarak ortaya koymaktır.

Genel Tez Sayısı ve Anahtar Kelimeler

Veri tabanı taramasına göre:

- "Filistin" anahtar kelimesini içeren toplam tez sayısı 215'tir.
- "İsrail" anahtar kelimesini içeren tez sayısı 305'tir.
- "Filistin" ve "İsrail" anahtar kelimelerini birlikte içeren tez sayısı ise 99'dur.

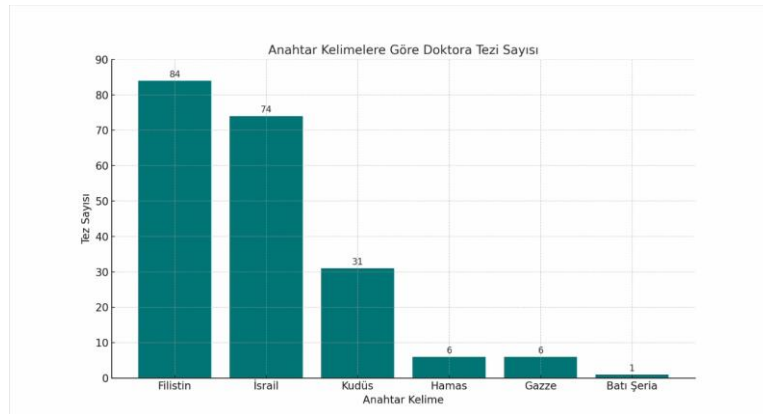
Bu tezlerin önemli bir kısmı “Filistin-İsrail Sorunu”, Kudüs’ün statüsü, Gazze ablukası, Türk dış politikası ve uluslararası ilişkiler temalarında yoğunlaşmaktadır.

Tablo 1.1’de, doğrudan konu başlığına “Filistin” ve ilişkili terimleri içeren doktora tezlerinin sayısal dağılımı verilmiştir:

Tablo 1.1. Doktora Tezlerine Odaklanan Detaylı Dağılım

Anahtar Kelimeler	Doktora Tezi Sayısı
Filistin	84
İsrail	74
Kudüs	31
Hamas	6
Gazze	6
Batı Şeria	1

Not: Bu rakamlar yalnızca başlıkta geçen anahtar kelimeleri kapsamaktadır. Tez içeriğinde geçip başlıkta yer almayan örnekler hariç tutulmuştur.

Şekil 1.1. Doktora Tezlerinin Konusal Dağılımı

Diğer Önemli Bulgular

- “Gazze” ve “Batı Şeria” gibi güncel-saha odaklı alt başlıklar, doktora tezlerinde oldukça az yer bulmuştur.

- Çoğu tez, tarihsel süreçleri, uluslararası hukuk bağlamını ve Türkiye'nin resmi diplomatik tutumlarını analiz etmektedir.
- Kamuoyu, sivil toplum ya da halkın Filistin'e bakışı gibi sosyolojik/mikro düzey temalar, büyük ölçüde ihmal edilmiştir.

Eleştirel Değerlendirme

Bu istatistiksel analizden çıkan temel gözlemler şunlardır:

- Türkiye'de akademik alanda Filistin meselesine ilgi yüksektir, ancak daha çok makro-diplomatik ve tarihsel boyutlara odaklanılmıştır.
- "Kamuoyu" veya "toplumsal algı" gibi temalara odaklanan tezlerin yok denecek kadar az olması, önemli bir araştırma boşluğuna işaret etmektedir.
- Bu bağlamda, Türkiye kamuoyunun Filistin meselesine bakışı ile Türkiye'nin resmi politikaları arasındaki ilişkiyi irdeleyen teziniz, bu boşluğu doldurmaya adaydır ve literatürde özgün bir yer edinebilir.
- 2021 sonrası tezlerin daha detaylı bir taraması yapılarak, yeni eğilimler (özellikle 2023 Gazze saldırısı sonrası) analiz edilmelidir.
- Tezler, yalnızca başlığa göre değil, tam metin içerik taramasıyla da değerlendirilmeli, böylece sayılar daha net ve derinlikli hale getirilebilir.
- Tezlerin bölümlerine göre (Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi, Sosyoloji, İlahiyat vb.) ayrıştırılması, metodolojik yoğunlaşmaları görselleştirmek adına faydalı olabilir.

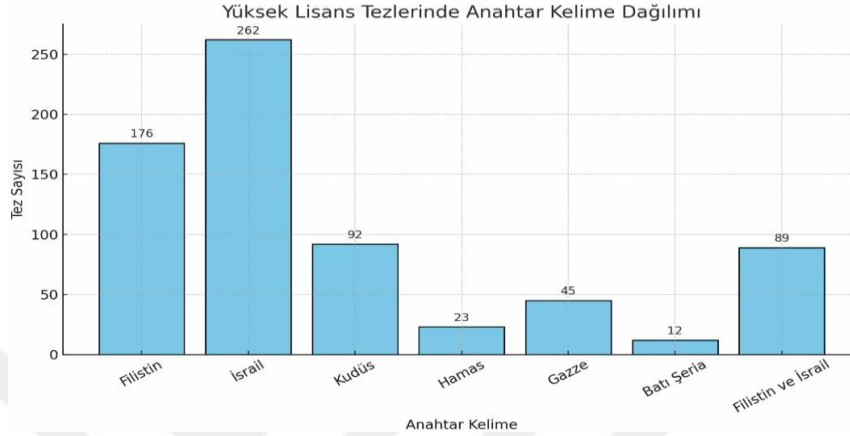
Tablo 1.2'de, doğrudan konu başlığına "Filistin" ve ilişkili terimleri içeren yüksek lisans tezlerinin sayısal dağılımı verilmiştir:

Tablo 1.2. Yüksek Lisans Tezlerine Odaklanan Detaylı Dağılım

Anahtar Kelimeler	Yüksek Lisans Tezi Sayısı
Filistin	176
İsrail	262
Kudüs	92
Hamas	23
Gazze	45
Batı Şeria	12
Filistin ve İsrail	89

Not: Bu rakamlar yalnızca tez başlığında geçen anahtar kelimeleri kapsamaktadır. Tez içeriklerinde geçip başlıkta yer almayan örnekler dışarıda bırakılmıştır.

Aşağıdaki grafik incelendiğinde, “Filistin” ve “İsrail” kelimelerinin çok sayıda tez başlığında geçtiği açıkça görülmektedir. Diğer başlıklar daha az temsil edilmektedir.

Şekil 1.2. Yüksek Lisans Tezlerinin Konusal Dağılımı

Diğer Önemli Bulgular

- Toplamda yaklaşık 699 yüksek lisans tezi, doğrudan ya da dolaylı olarak Filistin ve İsrail meselesine odaklanmaktadır.
- “Kudüs”, “Hamas”, “Gazze” gibi güncel ve saha odaklı başlıklar, görece yüksek temsile sahiptir.
- Tezlerin önemli bir kısmı uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve hukuk gibi alanlarda yoğunlaşmıştır.
- Kamuoyu algısı, medya temsili ve toplumsal hafıza gibi mikro düzeydeki konular, yüksek lisans tezlerinde nadiren ele alınmıştır.

Eleştirel Değerlendirme

- Filistin meselesine akademik ilgi yüksek olsa da, bu ilgi daha çok devlet düzeyindeki ilişkiler ve tarihsel süreçlere odaklanmıştır.
- “Toplumsal algı”, “kamuoyu”, “medya dili” gibi konulara odaklanan tezlerin azlığı, önemli bir akademik boşluğa işaret etmektedir.
- Bu bağlamda, Türkiye kamuoyunun Filistin meselesine yönelik tutumlarını analiz eden bir tez, literatürde ciddi bir yenilik ve katkı sağlayabilir.

- 2021 sonrası yazılmış tezler sistemli şekilde taranmalı ve yeni eğilimler belgelenmelidir.
- Tez içeriklerine dair tam metin analizleri yapılmalı; yalnızca başlığa değil, içerikteki kavramlara göre de veri çıkarımı yapılmalıdır.
- Tezlerin hangi üniversitelerde, hangi bölümlerde yazıldığı analiz edilerek metodolojik haritalama yapılabilir.

Tablo 1.3. Türk Üniversitelerinde Filistin Konulu Tezlerin Güncel İstatistiği (1987–2025)

Zaman dilimi	Tez türü	Filistin	İsrail	Kudüs	Gazze	Hamas	Batı Şeria	Toplam
1987–2002	YL	21	45	5	3	2	2	78
	Dr	4	5	2	0	0	0	11
2003–2022	YL	190	246	47	27	19	4	533
	Dr	30	37	12	3	3	0	85
2023–2025	YL	54	60	16	5	2	0	137
	Dr	15	11	6	3	3	1	39

Tablo 1.3'de, sunulan yorumlar, 1987–2025 yılları arasında Türkiye’de Filistin meselesine odaklanan yüksek lisans ve doktora tezlerinin niceliksel dağılımına dayanmaktadır. Şüphesiz YÖK’ün tez sisteminin sunduğu çerçeve ile sınırlandırılmış bu verilere bakıldığında ilk tezin 1987’de olması tarihsel kısıtın bu şekilde belirlenmesine neden olmuştur. Bir başka açıdan bakıldığında ise bu kısıta rağmen tez çalışmalarının ne zaman neden arttığı sorusuna, özellikle Oslo süreci, Ak Parti dönemi ve Aksa Tufanı gibi önemli olayların etkisi düşünülerek de cevap verilebilir. Ancak her bir olay olduktan sonra bunun etkisinin tezlere yansımalarının birkaç yıl alacağı düşünüldüğünde olay bazlı keskin bir ayrıma gitmek de doğru olmayacaktır. Tezlerin dönemsel yoğunluğunu Ak Parti öncesi, sonrası ve Aksa Tufanı olarak incelemek çok anlamlı olduğundan bu şekilde bir tablo yararlı olacaktır fakat yaklaşımın (olayların hemen tezlere yansımaları mümkün olmadığından) sorunlar barındırdığı da göz ardı edilmemelidir. Yine de kısıtlarına rağmen tematik eğilimleri ve olası araştırma boşluklarını, tablo verileri ışığında eleştirel bir perspektifle değerlendirmek mümkündür:

- Filistin ve İsrail'e Yüksek Akademik İlgi

1987–2025 yılları arasında hem yüksek lisans hem de doktora düzeyinde en fazla odaklanılan konuların başında “Filistin” ve “İsrail” gelmektedir. Özellikle 2003–2022 döneminde bu iki anahtar kelimeye sahip tez sayısı oldukça artmıştır (YL: 190 ve 246; Dr: 30 ve 37). Bu durum, Türkiye’de Filistin-İsrail meselesinin uzun vadeli ve derinlemesine işlendiğini göstermektedir.

- 2003–2022 Dönemi: Akademik Üretimin Zirvesi

Bu zaman dilimi, hem yüksek lisans hem de doktora düzeyinde tez üretiminin en yoğun olduğu dönemdir. Bu artışta, 2008–2009 Gazze Saldırısı, Mavi Marmara Olayı (2010) ve One Minute çıkışı (2009) gibi olayların etkili olduğu değerlendirilebilir. Akademik ilginin büyük oranda diplomatik krizlerle paralel ilerlediği gözlemlenmektedir.

- Kudüs ve Gazze Gibi Alt Temaların Sınırlı Temsili

“Kudüs” ve “Gazze” gibi saha odaklı ve güncel temalar, “Filistin” ve “İsrail” kadar yaygın değildir. Örneğin 2003–2022 döneminde “Kudüs” temalı sadece 47 yüksek lisans ve 12 doktora tezi bulunurken, “Gazze” için bu sayı daha da düşüktür (YL: 27, Dr: 3). Bu durum, detaylı saha araştırmalarının veya mikro düzey incelemelerin görece ihmal edildiğine işaret etmektedir.

- Hamas ve Batı Şeria’ya Düşük Akademik İlgi

“Hamas” ve “Batı Şeria” gibi spesifik ve güncel aktör/alanlara yönelik akademik üretim oldukça sınırlıdır. Hamas konulu tezler az da olsa kendisine bir yer bulmuşken (YL: 19, Dr: 3), Batı Şeria ise hem dönemler hem de tez türleri arasında en az temsil edilen alandır. Bu da Türkiye akademisinde İslami aktörler ya da bölgesel alt parçalar üzerine daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

- Yeni Dönemde (2023–2025) İlgi Sürüyor

2023–2025 dönemine ait verilerde, tez sayısında bir artış görülmektedir. Yüksek lisans düzeyinde 137, doktora düzeyinde 39 tez üretilmiştir ve tez sayılarının yıllık ortalamaları diğer dönemlere göre daha yüksektir. Bu durum, hem araştırma fonları hem de siyasi atmosferin etkisiyle açıklanabilir. Ancak 2023 Gazze’de yaşanan soykırım sonrası olayın büyüklüğünden dolayı daha çok tez yazılacağı tahmin edilebilir ve bu tezlerin (zenginleşen literatürden beslenerek) hem niceliksel hem de niteliksel olarak alana önemli bir katkı sunabileceği düşünülebilir.

- Doktora Tezlerinde Düşük Yoğunluk – Nitelik mi, Nicelik mi?

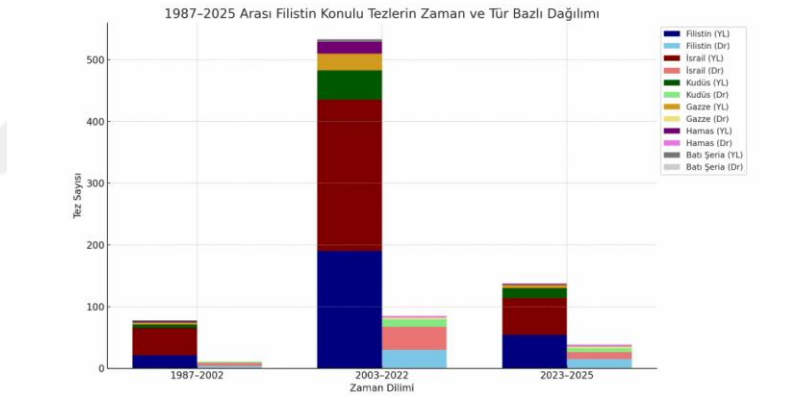
Yüksek lisans tezlerine kıyasla doktora tezlerinin sayıca az olduğu dikkat çekmektedir. Ancak bu, doktora düzeyindeki çalışmaların daha az önemli olduğu anlamına gelmez. Tam aksine, doktora tezlerinin metodolojik derinliği, teorik çerçevesi ve analitik gücü, literatüre daha özgün katkılar sunma potansiyeli taşımaktadır.

- Sosyolojik ve Kamuoyu Temaları Hâlâ Marjinal

Her ne kadar tezlerin çoğu uluslararası ilişkiler ve diplomasi çerçevesinde yazılmış olsa da, Türkiye kamuoyunun Filistin'e bakışı, medya söylemleri veya sivil toplum aktörlerinin rolü gibi sosyolojik temalar oldukça sınırlıdır.

Görüldüğü gibi tez verileri, Türkiye'de Filistin meselesine yönelik yüksek akademik ilginin sürdüğünü ancak bunun büyük ölçüde devlet merkezli ve diplomatik konularla sınırlı kaldığını göstermektedir. Gelecek çalışmalarda, daha fazla disiplinlerarası yaklaşım, mikro analizler ve kamuoyu merkezli araştırmalar teşvik edilmelidir.

Aşağıdaki Grafik 1.3. incelendiğinde, 1987–2025 yılları arasında yazılan yüksek lisans ve doktora tezlerinde “Filistin” ve “İsrail” anahtar kelimelerinin belirgin bir ağırlık taşıdığı görülmektedir. “Kudüs”, “Gazze” ve “Hamam” gibi daha spesifik konular ise sınırlı sayıda tezde yer bulmuştur. Bu dağılım, akademik ilginin genellikle makro düzeyde politik ve tarihsel temalara yoğunlaştığını göstermektedir:

Şekil 1.3. Zamana ve Tez Türüne Göre Filistin Konulu Tezlerin Dağılımı

Alanlara Göre Dağılım

Sadece anahtar kelimeyle sınırlı değil veri, aynı zamanda disiplinlere göre farklılıkları da sergiliyor:

- Siyasal Bilimler: 283 tez
- Fen: 1 tez

Derinlikli Eleştirel Bakış

- Mikro düzeyin azlığı: Kamuoyu veya halk algısını temsil eden sosyolojik çalışmalar neredeyse yok. Tezler büyük oranda uluslararası hukuk, politika ve tarih ekseninden yazılmış.
- Yabancı öğrencilerin etkisi: Özellikle Gazze, mimarlık, hemşirelik gibi alanlarda çalışmalar yabancı öğrencilerce yazılıyor; alan çeşitliliği dikkat çekici.
- Siyaset ve tarih odaklı literatürde yoğunluk: Filistin başlığının en çok yoğunlaştığı tür, resmi politika analizleri ve tarihsel yaklaşımlar.

Literatürdeki Yaklaşımlar :

Bu yüksek lisans çalışmasında, Türkiye–Filistin ilişkilerine dair akademik literatür nicel olarak analiz edilmiş, tez verilerine dayalı kapsamlı bir tarama gerçekleştirilmiştir. Elde edilen istatistiksel bulgular ışığında, literatürdeki diğer çalışmalar da düşünüldüğünde dört ana eğilim doğrultusunda tematik olarak sınıflandırılmıştır. Bu yönelimler, birbirinden kesin sınırlarla ayrılan kategoriler değil; aksine zaman zaman kesişen, fakat teorik vurguları ve metodolojik yaklaşımları bakımından ayırt edici nitelikler taşıyan analitik hatlardır. Her bir yönelim altında, konunun temsil gücü yüksek olan temel çalışmalar seçilmiş ve bunlara dair içerik analizleri sunulmuştur. Böylece bu sınıflandırma yalnızca literatürü düzenlemekle kalmamakta, aynı zamanda mevcut araştırmalar arasındaki boşlukları ve potansiyel tamamlayıcılıkları da görünür kılarak, bu tezin kuramsal çerçevesini inşa etmeye yönelik sağlam bir zemin oluşturmaktadır. Şüphesiz bu literatürden hareketle oluşturulan bu sınıflandırma, bir yüksek lisans tezinin sınırlılığı çerçevesinde oluşturulmuş olduğundan sadece belli sayıda örnek üzerinden düşünülmüş dolayısıyla tüm literatürü kapsama iddiasında değildir. Ancak bu sınırlı sayıda örnek mümkün olduğunca literatür içindeki ana eğilimleri ve belirgin hale gelen çeşitliliği yansıtmaya çalışmanın bir ürünü olduğundan anlamlıdır, literatürü anlamak ve analiz yapmak için işlevseldir.

1.2.2. Tarihsel-kuramsal çerçevede Türkiye-Filistin ilişkilerinin dönemsel incelenmesi

Türkiye–Filistin ilişkilerini tarihsel bir perspektiften analiz eden bu birinci literatür akımı, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinden başlayarak Cumhuriyet’in ilk yıllarına ve oradan AK PARTİ dönemine kadar uzanan diplomatik, ideolojik ve söylemsel dönüşümleri kapsamlı biçimde incelemektedir. Bu çerçevede, Özlem Tür (2007), Ünlü Bilgiç (2019), Mohammad Alshawamreh (2021), Nuri Bayraktar (2019) ve İbrahim Halil Mazen (2013) gibi araştırmacıların çalışmaları, dönemsellik ve süreklilik bağlamında Türk dış politikasının Filistin meselesine yaklaşımını derinlemesine tartışmakta ve belirli metodolojik eğilimlerle birbirlerini tamamlamaktadır.

Özlem Tür’ün 2007 tarihli çalışması, 1908–1948 yılları arasında Türkiye’nin Filistin politikasını Osmanlı’nın son döneminden Cumhuriyet’in erken yıllarına kadar milliyetçilik, ulusal çıkar ve batılılaşma ekseninde ele almaktadır. Tür, dönemin diplomatik arşivlerini

merkeze alarak modern Türk dış politikasının ideolojik temellerini ortaya koymakta ve tarihsel sürekliliği belgeler aracılığıyla güçlü biçimde aktarmaktadır. Ancak çalışmanın 1948 sonrasına değinmemesi, onu belirli bir tarihsel dönemle sınırlı kılmakta, dolayısıyla Soğuk Savaş sonrası dönüşümleri analiz etme açısından yetersiz bırakmaktadır.

Bu boşluğu kısmen dolduran Ünlü Bilgiç'in 2019 tarihli makalesi, 1945–1948 yılları arasındaki geçiş dönemine odaklanmakta ve Türkiye'nin Kemalist kimlik inşasında Filistin meselesinin nasıl bir sembolik işlev taşıdığını tartışmaktadır. Makale, Birleşmiş Milletler'in kuruluşu ile İsrail'in ilanı arasında gelişen sosyal, politik ve diplomatik atmosferi ayrıntılı biçimde analiz ederken, halk söylemi ile devletin resmi tutumu arasında ortaya çıkan gerilimleri gözler önüne sermektedir. Böylece, kimlik politikalarıyla dış politikanın kesişim noktalarını açığa çıkararak, Tür'ün belge temelli tarihsel yaklaşımını söylem analizleriyle tamamlamaktadır.

Bu iki çalışmanın ardından gelen Mohammad Alshawamreh'in 2021 yılında kaleme aldığı doktora tezi, 1948–2010 dönemini kapsayan geniş bir tarihsel çizgide Türkiye'nin Filistin politikasını süreklilik ve kırılma ekseninde incelemektedir. Alshawamreh, AK PARTİ öncesi dönemin politik evrimini ve AK PARTİ ile birlikte ortaya çıkan söylem ve pratik dönüşümleri karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Tezin en önemli katkısı, Türkiye'nin resmi dış politika belgeleri, TBMM tutanakları ve lider konuşmalarını inceleyerek, ideolojiden uygulamaya geçişte yaşanan dönüşümleri kavramsal bir bütünlük içinde ortaya koymasındır. Özellikle laikçi dış politika söyleminin zamanla yerini daha din referanslı ve bölgeselci bir yaklaşıma bırakması, Alshawamreh'in analizinde dikkat çekici biçimde sunulmuştur.

Bu noktada, Nuri Bayraktar'ın 2019 tarihli çalışması, literatüre söylem analizi ve karşılaştırmalı dönem incelemesi açısından önemli bir katkı sunar. Bayraktar, 1990'lardan 2010'lara kadar Türk dış politikasında Filistin meselesine yönelik yaklaşımın dönüşümünü medya söylemleri, siyasi lider beyanları ve kamu diplomasisi ekseninde analiz etmektedir. Bayraktar'ın çalışması, özellikle Turgut Özal döneminden başlayarak Erbakan, Ecevit ve Erdoğan gibi liderlerin Filistin konusuna atfettikleri ideolojik ve stratejik anlamı incelemekte ve bu liderlik dönüşümlerini dış politika vizyonlarıyla ilişkilendirmektedir. Bu çalışma, Alshawamreh'in yapısal analizini tamamlayıcı nitelikte olup, dış politika söylemlerinin liderlik tarzlarına göre nasıl yeniden biçimlendiğini göstermektedir.

İbrahim Halil Mazen'in 2013 tarihli çalışması, 2002–2013 yılları arasında Türkiye–İsrail ilişkilerinde yaşanan siyasal değişimleri Filistin meselesi bağlamında ele almakta ve AK PARTİ döneminin İsrail'e yönelik politikalarının Filistin söylemini nasıl etkilediğini incelemektedir. Mazen'in çalışması, Davos krizinden Mavi Marmara olayına kadar olan süreçte Türk dış politikasındaki radikal ton değişimini vurgulamakta, aynı zamanda Filistin meselesinin bu süreçte iç politikada da bir mobilizasyon aracına dönüştüğünü savunmaktadır. Bu çalışma, hem dış politikadaki normatif dönüşümün hem de iç politikadaki popülist söylemlerin nasıl birbirini beslediğini göstermesi açısından önemlidir.

Bu beş çalışma bir arada okunduğunda, Türkiye–Filistin ilişkilerinin tarihsel bir süreklilik içinde, ancak dönemsel kırılmalarla şekillendiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Tür'ün erken dönem ideolojik çerçevesi, Ünlü Bilgiç'in kimlik inşa süreci analizleriyle, Alshawamreh'in politik pratiklere dair geniş zamanlı senteziyle ve Bayraktar'ın liderlik söylemleri analizleriyle birlikte okunabilir. Mazen ise bu söylemlerin sahadaki etkilerine, özellikle İsrail ile olan gerilimler bağlamında, mikro düzeyde ı ışık tutmaktadır.

Ancak bu literatür akımının bazı yapısal eksiklikleri de göze çarpmaktadır. İlk olarak, medya etkisi, toplumsal hafıza ve diaspora gibi unsurlar bu çalışmalarda ya hiç ele alınmamış ya da sınırlı biçimde yer bulmuştur. Özellikle Bayraktar ve Mazen dışında kalan çalışmalar, halk algısı ve sivil toplumun söylemsel katkılarını dış politika yapım sürecinin dışında bırakmaktadır. İkinci olarak, bu çalışmaların önemli bir kısmı devlet merkezli bir perspektifle sınırlı kalmakta, mikro-aktörlerin dinamiklerini, örneğin Filistin diasporasının Türkiye kamuoyundaki etkisini ya da medya çerçevelemesinin dış politika retoriğine katkısını göz ardı etmektedir.

Buna ek olarak, süreklilik–kırılma tartışması bağlamında çalışmalarda ortaya çıkan bazı fikir ayrılıkları dikkat çekicidir. Örneğin, Özlem Tür, Osmanlı mirasının Cumhuriyet döneminde ideolojik bir süreklilik yarattığını savunurken; Alshawamreh, bu mirasın yerini zamanla pragmatik ve stratejik bir dış politika yaklaşımına bıraktığını öne sürmektedir. Bayraktar ise bu iki hattı söylem bazında birleştirmeye çalışırken, AK PARTİ'nin hem geçmişi referans gösteren hem de yeni bir diplomatik söylem inşa eden hibrit bir strateji izlediğini savunur.

YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde yapılan aramalara göre, Filistin meselesine tarihsel perspektiften yaklaşan 16 yüksek lisans ve doktora tezi tespit edilmiştir. Bu sayı, Türkiye'de akademik çevrelerin Filistin'in tarihsel gelişimine ve özellikle Osmanlı dönemi ile sonrasındaki süreçte Türkiye-Filistin ilişkilerine önemli bir ilgi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu tezlerde, Filistin'in Osmanlı idaresindeki konumu, İngiliz mandası dönemi, İsrail'in kuruluş süreci ve Türkiye'nin bu gelişmelere yaklaşımı gibi tarihsel bağlamlar ön plana çıkmaktadır. Özellikle 20. yüzyıldaki çatışmaların kökenlerine dair yapılan analizler, tarihsel bakış açısının Filistin meselesini anlamada temel bir yaklaşım olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, tarihsel-kuramsal perspektifle yapılan bu ilk literatür taraması, Türkiye–Filistin ilişkilerinin ideolojik, kimliksel ve diplomatik evrimini makro düzeyde başarılı biçimde ortaya koymaktadır. Ancak mikro-sosyolojik boyutların eksikliği, halk algısı, medya temsili ve diasporik etkilerin dikkate alınmaması, bu literatürün açıklayıcılığını sınırlamaktadır. Bu eksiklikleri gidermek adına, bu yüksek lisans araştırması, söz konusu resmi tarih anlatısını medya söylemleri, toplumsal algı ve diasporik aktörler gibi alternatif bilgi alanlarıyla birleştirerek, mikro ve makro düzeyde sentezleyici bir analiz ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, bir sonraki aşamada AK PARTİ dönemi dış politikası, medya algısı ve toplumsal temsil üzerine odaklanan ikinci literatür akımına geçilecektir.

1.2.3. Türkiye'nin Filistin politikası ve dış politika yaklaşımlarının analizi: pragmatizm, strateji ve diplomatik dönüşümler

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) 2002 yılında iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'nin dış politikasında belirgin bir paradigma değişimi yaşanmıştır. Bu değişim, özellikle Ortadoğu politikalarında ve Filistin meselesine yönelik tutumda ideolojik, pragmatik ve stratejik dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bu ikinci akademik akım, Türkiye-Filistin ilişkilerini yalnızca tarihsel süreklilik perspektifiyle değil; aynı zamanda dış politika söyleminin yeniden inşası, kamuoyunun ve medyanın etkinleşmesi ile uluslararası konjonktürle etkileşim bağlamında analiz etmektedir.

Bu yönelimin çarpıcı örneklerinden biri Erkan Ertosun'un (2016) çalışmasıdır. Ertosun, Türkiye'nin Filistin meselesindeki arabulucu konumundan daha normatif ve savunmacı bir söyleme kayışını değerlendirirken, dış politika rollerinin dönüşümünü kavramsallaştırır. Tarafsızlıktan açık destekçiliğe geçişin, Türkiye'nin diplomatik manevra alanını daralttığını ve dış politika söyleminin daha sembolik ve ideolojik bir çerçeveye büründüğünü savunur. Bu analiz, AK Parti döneminde kriz anlarının dış politikayı yeniden yapılandırmadaki rolünü göz önüne sererek, dış politikanın iç siyasetle giderek daha fazla iç içe geçtiğini ortaya koyar.

Bu dönüşümü daha geniş bir bağlama oturtan çalışmalardan biri, Tocci, Taşpınar ve arkadaşlarının (2011) "Turkey and the Arab Spring" başlıklı raporudur. Raporda, Türkiye'nin Arap Baharı sürecindeki dış politika hamlelerinin normatif söylemlerle meşrulaştırıldığı, ancak gerçekte pragmatik çıkarlar doğrultusunda şekillendiği ileri sürülmektedir. Bu ikircikli yapı, Filistin meselesine de yansımış; söylem düzeyinde Filistin halkına güçlü destek verilirken, uygulamada stratejik ve ekonomik hesapların öne çıktığı görülmüştür. Bu durum, Türkiye'nin bölgesel konumlanmasında söylem ile pratik arasındaki gerilimi anlamak açısından önemlidir.

Benzer şekilde, Alsaftawi'nin (2017) doktora tezi, AK Parti döneminde Türkiye'nin İsrail ve Filistin'e yönelik dış politikasını söylem, uygulama ve kurumsal tutarlılık açısından analiz eder. Alsaftawi, Türkiye'nin Filistin'e yönelik söylemsel desteğinin zamanla arttığını, ancak bu söylemlerin uygulamada çoğu zaman sembolik düzeyde kaldığını göstermektedir. Ayrıca AK Parti'nin dış politikada hem devlet geleneğine dayanan süreklilikler hem de yeni ideolojik pozisyonlar arasında salındığını ortaya koyar. Bu çalışma, dış politikanın söylemsel ve pratik yönleri arasındaki boşluklara ışık tutar.

Alsaftawi'nin bulgularını tarihsel derinliğe yerleştirmek adına Salman'ın (2020) çalışması önemli bir referanstır. Her ne kadar çalışma 1923-1960 yıllarını kapsasa da, Türkiye-İsrail ilişkilerindeki tarihsel kırılmalar ile Soğuk Savaş bağlamında geliştirilen statükocu çizgi, AK Parti dönemindeki dış politika kırılmalarının arka planını anlamak açısından işlevseldir. Salman, Türkiye'nin Batı ile entegrasyon sürecinin, Ortadoğu siyasetinde temkinli bir yaklaşımı beslediğini belirtirken, AK Parti döneminde bu çizgiden sapılmış gibi görünse de stratejik denge arayışlarının sürdüğünü vurgular.

Ünal'ın (2016) çalışması ise bu dönüşümleri yapısalcı (constructivist) bir perspektifle ele alarak, Türkiye'nin 2000'li yıllarda İsrail ile ilişkilerinde kimliksel dönüşümleri ortaya koyar. AK Parti'nin İslamcı referanslarla yeni bir uluslararası kimlik inşa etme çabası, Filistin meselesinde aktif bir diplomatik söylem üretimiyle kendini göstermiştir. Ünal'a göre bu kimliksel inşa, sadece dış ilişkileri değil, iç politikadaki meşruiyet arayışlarını da şekillendirmiştir. Bu analiz, kimlik, söylem ve strateji arasındaki etkileşimi kuramsal olarak temellendirir.

Bu tartışmaya jeopolitik bir boyut katan Turan'ın (2008) çalışması, Türkiye'nin İsrail'e yönelik dış politikasının Batı ile ilişkiler çerçevesinde şekillendiğini savunur. Özellikle ABD ile sürdürülen stratejik ittifakın, Türkiye'nin dış politika manevralarında belirleyici olduğunu vurgular. Bu durum, Türkiye'nin Filistin'e söylemsel destek verirken Batı ile olan yapısal bağlarını da koruma çabası içinde olduğunu göstermektedir. Böylece Türkiye'nin dış politikası, çatışan çıkarlar ve çelişkili yönelimler arasında salınan hibrit bir yapı arz etmektedir.

Son olarak, Özyurt'un (2007) Doğu Akdeniz'deki iletişim stratejilerine odaklanan çalışması, medya ile dış politika arasındaki ilişkiye ışık tutar. Özyurt, bölgesel krizlerin medyada nasıl temsil edildiğini ve bu temsillerin kamuoyunu ve diplomatik dili nasıl dönüştürdüğünü analiz eder. Filistin meselesi gibi uluslararası çatışmaların sadece diplomatik değil, medya anlatıları aracılığıyla da şekillendiği ve bu anlatıların iç politikayı da etkilediği vurgulanır. Bu yönüyle çalışma, güncel medya analizlerine teorik bir temel sunar.

YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde yapılan detaylı aramalara göre, Filistin meselesi bağlamında dış politika ve uluslararası ilişkiler perspektifinden yazılmış toplam 23 yüksek lisans ve doktora tezi tespit edilmiştir. Bu sayı, Filistin konusunun Türkiye'deki uluslararası ilişkiler ve dış politika literatüründe önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Tezlerde sıklıkla Türkiye'nin Filistin'e yönelik dış politikası, özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) dönemindeki yönelimler, Türkiye-İsrail-Filistin üçgenindeki diplomatik dinamikler ve bölgesel gelişmelerin etkisi incelenmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin Filistin meselesindeki rolü, yalnızca ikili ilişkiler bağlamında değil, aynı zamanda İslam İşbirliği Teşkilatı, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası platformlardaki tutumlarıyla birlikte ele alınmıştır. Bu durum, Türkiye'nin Filistin politikasının çok boyutlu yapısını ve uluslararası düzeydeki yansımalarını anlamada akademik katkı sunan bir literatürün oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Genel olarak bu ikinci literatür akımı, AK Parti döneminde Türkiye'nin Filistin politikasını çok katmanlı biçimde ele almakta; söylem ve uygulama arasındaki boşlukları, kimlik inşası süreçlerini, jeopolitik kısıtları ve medyanın dönüştürücü rolünü birlikte değerlendirmektedir. Ortaya çıkan tablo, Türkiye'nin dış politikasında mutlak bir kopuştan ziyade söylemsel, stratejik ve kültürel katmanların iç içe geçtiği karmaşık ve zaman zaman çelişkili bir yapıya işaret etmektedir. Bu karmaşık yapının çözümlemesi, medya söylemleri, diaspora dinamikleri ve halk algısı gibi toplumsal faktörlerle zenginleştirildiğinde, sadece devlet aktörlerine odaklanan analizlerin ötesine geçen bütüncül bir perspektife ulaşmak mümkün olacaktır.

1.2.4. Türkiye'nin Filistin meselesine yönelik medya temsilleri ve kamuoyu algısı: söylem çalışmaları ve dijital etkileşimler

Son on yıl içinde, Türkiye-Filistin ilişkilerinde medyanın yükselen etkisi üzerine sayısız çalışma yapılmıştır. Eda Bekci'nin 2013 tarihli çalışması, Türkiye-İsrail krizleri bağlamında medya söyleminin kamuoyu algısını nasıl şekillendirdiğini kapsamlı biçimde ortaya koyar. Bekci'nin analizi, medyanın pasif bir haber aktarıcısı olmadığını, aksine ulusal duyguları besleyip, halkın dış politika tutumlarını etkileyen aktif bir aktör olduğunu gösterir. Özellikle Davos Krizi ve Mavi Marmara olaylarında medya içeriklerinin toplumda hem destekleyici hem de eleştirel tepkiler yaratması, dış politikanın başarısı ve sürdürülebilirliği açısından medya stratejisinin önemini vurgular. Bu çalışma, medyanın Türkiye'nin dış politikasındaki karmaşık işlevini kavramak için temel bir referans noktasıdır.

Aydın'ın 2024'te yayımlanan çalışması, dijitalleşen dünyada sosyal medyanın propaganda ve algı yönetimindeki kritik rolünü detaylandırır. Sosyal medya artık yalnızca bireyler arası iletişim değil, devletlerin dış politika mesajlarını hızlı, etkili ve hedef kitlelere özel biçimde yayma aracıdır. Aydın, Türkiye'nin sosyal medyayı nasıl aktif biçimde kullandığını, bu platformlar aracılığıyla hem kamuoyu oluşturduğunu hem de politik söylemlerini dijital diplomasi aracılığıyla pekiştirdiğini ortaya koyar. Dijital ortamda devlet söyleminin yeniden üretimi, sadece mesajların yayılması değil; aynı zamanda kriz anlarında tepkilerin şekillendirilmesi ve manipülasyonu anlamına gelir. Bu bağlamda, Aydın'ın çalışması, çağdaş dış politika yapımında dijital stratejilerin ne denli vazgeçilmez olduğunu gösterir.

Alatas ve Qorib'in 2025 tarihli söylem çözümlemesi, Türkiye'nin Filistin meselesine yönelik resmi söyleminin Hürriyet.com gibi dijital haber platformlarında nasıl yeniden üretildiğini ve güçlendirildiğini ele alır. Çalışma, medya metinlerinde kullanılan dilin devletin dış politika hedefleri doğrultusunda nasıl biçimlendirildiğine ışık tutarken, kamuoyunun algısının bu süreçte nasıl şekillendiğini detaylandırır. Alatas ve Qorib, bu söylem mekanizmasının sadece yerel değil, aynı zamanda uluslararası güç dengeleriyle ilişkilendirilen stratejik bir araç olduğunu vurgular. Böylece, medya yalnızca dış politikayı yansıtan değil, aynı zamanda onu biçimlendiren, yönlendiren bir aktör olarak karşımıza çıkar.

Günay'ın 2025 tarihli çalışması ise uluslararası medya ile Türk medyasının Filistin-İsrail savaşını nasıl çerçevelediğini karşılaştırmalı olarak inceler. Bu çalışma, farklı medya ortamlarının siyasi ve kültürel bağlamlarının çatışma temsiliinde nasıl etkili olduğunu ortaya koyar. Türk medyasının yerel kamuoyunu şekillendirme biçimiyle, uluslararası medya organlarının anlatı çerçeveleri arasındaki fark ve örtüşmeleri tartışarak, bu farklılıkların bölgesel algılar ve uluslararası kamuoyu üzerindeki yansımalarını derinlemesine analiz eder. Günay'ın çalışması, medyanın çatışma algılarının inşasında oynadığı rolü çok boyutlu ve kültürel bağlamlarla birlikte ele almasıyla öne çıkar.

Sosyal medya ve dijital kamuoyu oluşturma süreçlerinin dış politika üzerindeki etkisini ölçen nicel çalışmalar da bu akımın önemli bileşenlerindendir. Örneğin, Sari Nasereddin'in 2024 tarihli makalesi, Gazze Savaşı sırasında sosyal medya platformlarının uluslararası kamuoyunu nasıl etkilediğini, dijital diplomasi ve elektronik algı kavramları çerçevesinde inceler. Nasereddin, Türkiye'nin dijital imajının şekillenmesinde sosyal medyanın gücünü, platformlarda paylaşılan içerik türlerini ve kullanıcı etkileşimlerini ayrıntılı şekilde ele alır. Bu çalışma, sosyal medyanın sadece bireyler arası iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda devletlerin kriz dönemlerinde dış politika mesajlarını yaymada stratejik bir enstrüman haline geldiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Ayrıca, Cengiz ve Aydos'un 2023 tarihli nicel araştırması, Filistinli bireylerin Türkiye'ye yönelik kamu algısını ölçerek, Türkiye'nin Filistin halkı arasında genel olarak olumlu bir imaja sahip olduğunu ortaya koyar. Ancak, aynı zamanda Türkiye'nin somut yardım eksikliği nedeniyle eleştirildiği de vurgulanır. Bu çalışma, halk algısının dış politika üzerindeki etkisini somut verilerle destekleyerek, kamuoyu araştırmalarının dış politika analizindeki değerini ortaya koyar. Türkiye-Filistin ilişkilerinde hem diplomatik söylem hem de kamuoyunun algısının beraber değerlendirilmesi gerektiğini gösterir.

Bu üçüncü akım, medya ve dijital iletişimin dış politika söylemi üzerindeki dönüştürücü etkisini derinlemesine inceleyerek, Türkiye-Filistin ilişkilerinin çok boyutlu doğasını anlamamıza olanak sağlar. Medya ve sosyal medya araçlarının yalnızca bilgi yayma aracı olmaktan çıkıp, dış politika hedeflerinin gerçekleşmesinde aktif araçlara dönüştüğü günümüzde, bu tür çalışmalar Türkiye'nin bölgesel politikalarını daha gerçekçi ve kapsamlı şekilde değerlendirmeyi mümkün kılar. Özellikle dijital çağda, algı yönetimi ve propaganda tekniklerinin dış politika süreçlerine nüfuz etmesi, devletlerin ulusal çıkarlarını savunma biçimlerini kökten değiştirmiştir.

Bununla birlikte, bu akımın çalışmaları zaman zaman resmi söylem ve medya temsili arasındaki uyumu sorgulamakla birlikte, toplumun daha geniş kesimlerinin gerçek deneyim ve ihtiyaçlarına ne ölçüde karşılık verdiği konusunda eksiklikler barındırabilir. Yine de, medya ve kamuoyu araştırmaları, dış politika analizinde devlet ve toplum arasındaki dinamik etkileşimi anlamak için vazgeçilmez bir perspektif sunar.

YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde yapılan kapsamlı taramalara göre, Filistin meselesinin medya ve kamuoyu boyutlarıyla doğrudan ele alındığı toplam 5 tez tespit edilmiştir. Bu çalışmaların sayısal olarak sınırlı olması, bu alandaki akademik literatürün henüz gelişmekte olduğunu göstermektedir. Tespit edilen tezlerde özellikle Türk basınının Filistin haberlerine yaklaşımı, Gazze ve Mavi Marmara gibi kriz dönemlerinde kamuoyunun tepkileri, sosyal medyada Filistin algısı ve Türkiye'deki kamuoyunun Filistin politikasına etkisi gibi konular öne çıkmaktadır. Ayrıca, bu tezler Türkiye-Filistin ilişkilerinin toplumsal yansımalarını ortaya koyması bakımından farklı bir perspektif sunmaktadır. Bu durum, Filistin meselesinin yalnızca

devletlerarası düzeyde değil, aynı zamanda toplumların algı dünyasında da önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Türkiye-Filistin ilişkilerinde üçüncü akım, medyanın hem yerel hem de küresel düzeyde dış politika söyleminin şekillendirilmesindeki belirleyici rolünü ortaya koyarak, klasik diplomatik analizlerin ötesine geçen disiplinlerarası bir anlayış sunmaktadır. Bu, Türkiye'nin bölgesel ve küresel siyasetteki yerini kavramada kritik bir çerçeve sağlamaktadır.

1.2.5. İdeolojik temeller ve siyasal dönüşüm bağlamında Türkiye'nin Filistin politikası: kimlik, dış politika ve anlatılar

Türkiye'nin Filistin politikasını anlamak için yalnızca stratejik çıkarlar veya diplomatik krizlere odaklanan analizler yeterli değildir. Dış politikanın ideolojik, tarihsel ve kimliksel temellerini inceleyen çalışmalar, bu ilişkinin daha derin ve çok katmanlı doğasını açığa çıkarmaktadır. Bu doğrultuda şekillenen dördüncü analiz yaklaşımı, Türkiye'nin Filistin'e yönelik dış politikasını, İslamcılık, milliyetçilik, neo-Osmanlılık ve medeniyet temelli siyasal anlatılar çerçevesinde inceleyen literatürü kapsar. Bu akımda, devlet söylemleri kadar sivil toplum, medya ve kolektif hafıza da belirleyici unsurlar olarak ele alınmaktadır.

Bu yaklaşımın en özgün katkılarından biri, Şahin'in (2019) çalışmasında görülmektedir. Araştırmacı, Türkiye'deki İslamcı düşüncenin 1940–1990 yılları arasında Filistin meselesini nasıl konumlandığını, dönemin İslamcı dergileri üzerinden analiz etmektedir. Şahin'e göre, Filistin meselesi, Türkiye'deki İslamcı ideolojinin temel referans noktalarından biri olmuş ve bu ideoloji zamanla dış politika tercihlerini de etkilemiştir. Dergi yazılarında Filistin, yalnızca bir “mağdur ulus” değil, İslam dünyasının bütünlüğünün sembolü olarak sunulmuş ve bu çerçeve, İslamcı siyasetin uluslararası konumlanışında belirleyici rol oynamıştır. Bu çalışma, ideolojinin devlet dışı aktörler aracılığıyla nasıl kurumsallaştığını ve zamanla resmi politikalara nasıl yansıdığını göstermesi açısından önemlidir.

Filistin'e yönelik tarihsel yaklaşımların ideolojik altyapısını anlamak için Halabi'nin (1993) Osmanlı dönemi Filistin toplumuna dair analizi de dikkate değerdir. Halabi, 1856–1908 yılları arasında yerel elitlerin ve köylülerin siyasi olaylara verdiği tepkileri inceleyerek, dönemin toplumsal yapısının ideolojik temellerini anlamaya çalışır. Bu çalışma, günümüzdeki Filistin söyleminin tarihsel köklerini analiz etmeye olanak tanırken, aynı zamanda Türkiye'nin Osmanlı mirasıyla kurduğu ideolojik süreklilik ilişkisini de anlamamıza katkı sunar. Özellikle AK Parti döneminde sıkça başvurulan “tarihi sorumluluk” vurgusunun altını dolduran referanslardan biri olarak değerlendirilebilir.

Bununla bağlantılı olarak Karaş'ın (2009) çalışması, İngiliz Mandası dönemi (1917–1939) Filistin'inde meydana gelen sosyo-politik ve ekonomik dönüşümleri konu alır. Karaş, bu dönemde gelişen toplumsal yapıların ve sömürgeci yönetimin, ulusal kimlik inşasına etkilerini

analiz ederek, günümüz Filistin söylemlerinin tarihsel arka planına ışık tutar. Bu perspektif, Türkiye'deki Filistin algısının yalnızca dini değil, anti-emperyalist ve anti-sömürgeci bir düzlemde de meşrulaştırıldığını göstermektedir. Böylece, ideolojik dayanışmanın yalnızca İslami değil, aynı zamanda politik bir muhalefet aracı olarak da inşa edildiği vurgulanır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin İsrail ile ilişkileri ve Filistin meselesine yaklaşımı üzerine yapılan analizler de bu ideolojik çerçevenin izlerini sürmektedir. Yılmaz'ın (2008) çalışması, Türkiye-İsrail ilişkilerinin dönüşümünü incelerken, bu ilişkilerin Türkiye'nin kimlik politikası ve dış politikadaki yönelimleriyle nasıl kesiştiğini ortaya koyar. Yılmaz'a göre, Türkiye'nin İsrail'le olan yakınlaşması sadece jeopolitik değil, aynı zamanda kimliksel kaygılarla da ilişkilidir. Laik-Kemalist kimliğin uluslararası sisteme entegrasyon sürecindeki tercihlerinin, Filistin'e yönelik mesafeli bir tutumu beraberinde getirdiği vurgulanır. Bu, daha sonraki dönemde İslamcı kimliğin yükselmesiyle birlikte yaşanan ideolojik dönüşümün zeminini anlamak açısından önemlidir.

Benzer şekilde, Eliş'in (2004) "jeopolitik söylem" analizine dayanan çalışması, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin nasıl meşrulaştırıldığını ve bu meşruiyetin jeopolitik güvenlik çerçevesinde nasıl kurulduğunu inceler. Eliş, söylem analizine dayalı olarak, İsrail'le yakınlaşmanın ulusal çıkar temelinde değil, Batı'ya entegrasyon bağlamında ideolojik bir tercih olduğunu öne sürer. Bu, Türkiye'nin dış politikasındaki "kim olduğumuz" sorusunun, "ne yapmamız gerektiği" sorusundan daha baskın hale geldiği dönemleri anlamak açısından kritik bir noktadır. Eliş'in ortaya koyduğu bu analiz, Türkiye'nin Filistin politikasının sadece bölgesel gerçekliklerle değil, aynı zamanda kendilik tasavvurlarıyla nasıl şekillendiğini anlamaya olanak tanır.

Karakaya'nın (2022) Filistin Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan makalesi ise, Türkiye'nin Filistin iç uzlaşısı sürecindeki arabulucu rolünün neden başarısız olduğuna odaklanırken, bu başarısızlığın arkasında yatan ideolojik tutarsızlıklara dikkat çeker. Karakaya, Türkiye'nin dış politikasında "Yeni Osmanlı" anlatının yalnızca sembolik düzeyde etkili olduğunu, ancak sahada karşılık bulamadığını savunur. Özellikle Hamas-Fetih uzlaşısındaki girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanması, ideolojik temelli söylemler ile gerçekçi dış politika uygulamaları arasındaki açının büyüklüğünü ortaya koyar. Bu çerçevede Karakaya'nın çalışması, Türkiye'nin Filistin meselesine yaklaşımında ideolojik anlatılar ile diplomatik gerçeklikler arasındaki uyumsuzluğun altını çizer.

Son olarak İhpan-Yılmaz ve Morieson'un (2023) makalesi, "medeniyetçi popülizm" kavramı çerçevesinde Türkiye'nin iç ve dış politikasını analiz eder. Yazarlar, AK Parti döneminde Türkiye'nin Batı karşıtı, İslam dünyası yanlısı bir dış politika söylemini benimseyerek, Filistin meselesini hem içerideki muhafazakâr seçmenle ideolojik bağ kurmak hem de uluslararası meşruiyet elde etmek için araçsallaştırdığını belirtirler. Medeniyet temelli dış politika anlayışı, hem tarihsel sorumluluk vurgusuyla hem de normatif üstünlük iddiasıyla şekillenmektedir. Bu

yaklaşım, Türkiye'nin kendisini küresel sistemin dışında, alternatif bir "medeniyet eksenini"nin lideri olarak konumlandırma çabasını yansıtır.

YÖK Ulusal Tez Merkezi verilerine göre yapılan tematik taramalarda, Filistin meselesini kimlik, söylem, ideoloji ve siyasal sosyoloji gibi kuramsal çerçevelerden ele alan toplam 5 tez tespit edilmiştir. Bu tezlerin içeriği incelendiğinde, Filistin kimliğinin oluşumu, Türk dış politikasında Filistin söylemi, medya ve siyaset aktörlerinin diskurlarında Filistin temsili, direnişin ideolojik boyutları ve Filistin toplumunun siyasal yapısı gibi konuların öne çıktığı görülmektedir. Bu tür kuramsal çalışmalar, Türkiye'deki Filistin literatüründe hâlâ sınırlı bir yer tutmakla birlikte, meseleye derinlemesine ve farklı bakış açılarıyla yaklaşma potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca, bu alanlardaki akademik üretimin artması, Filistin sorununu sadece dış politika ve tarih bağlamında değil, aynı zamanda kimlik, ideoloji ve toplumsal yapı gibi katmanlı yönleriyle anlamaya katkı sağlayacaktır.

Genel olarak bu akım, Türkiye'nin Filistin politikasını ideolojik ve kimliksel eksenlerde ele alarak, dış politikanın yalnızca stratejik değil, aynı zamanda normatif ve söylemsel bir alan olduğunu vurgular. Filistin meselesi, Türkiye'nin hem iç hem dış politikadaki kimlik inşasında merkezi bir rol oynamakta; bu da dış politika analizlerine kültürel, tarihsel ve ideolojik boyutların dahil edilmesini zorunlu kılmaktadır. Ancak, bu yaklaşımların zaman zaman dış politikadaki pratik zorlukları göz ardı etme riski taşıdığı da hatırlatılmalıdır. Yine de, Türkiye'nin Filistin söylemini anlamak için bu ideolojik ve kimlik temelli analizler vazgeçilmezdir.

1.3. Bu Çalışmanın Literatüre Katkısı ve Ayırt Edici Özellikleri

Türkiye-Filistin ilişkilerini çeşitli açılardan inceleyen önemli çalışmalar mevcut olmakla birlikte, Bu çalışma söz konusu literatürden dört temel yönüyle ayrılmaktadır.

(1) İlk olarak, bu çalışma yalnızca Türkiye'nin resmî dış politika söylemini analiz etmekle kalmayıp, aynı zamanda Türk kamuoyunun Filistin meselesine bakışını da ele almakta ve medya ile sivil toplumun söylemleri üzerinden kapsamlı bir çözümleme sunmaktadır. Bu çift yönlü yaklaşım, mevcut literatürde çoğunlukla eksik kalan toplumsal boyutun dâhil edilmesi açısından önemli bir yenilik taşımaktadır.

(2) İkinci olarak, bu çalışma konuyu çok boyutlu ve disiplinlerarası bir çerçevede ele almak amacıyla dört temel yöntemi bir arada kullanmaktadır: tarihsel gelişim sürecinin analizi, arşiv belgelerinin incelenmesi, söylem analizi ve Türkiye-Filistin kamuoyu tepkilerinin karşılaştırmalı değerlendirilmesi. Oysa önceki çalışmaların büyük bir bölümü yalnızca bir veya iki yönetime dayanmıştır.

(3) Üçüncü olarak, çalışma Osmanlı döneminden günümüze (2020'li yıllara) kadar uzanan uzun bir tarihsel süreci kapsamaktadır. Bu geniş perspektif, Türkiye'nin Filistin politikasında

yaşanan dönüşümlerin hem ideolojik hem de yapısal yönlerini bütüncül olarak analiz etme imkânı sunmaktadır.

(4) Son olarak bu tezin cevabını aradığı sorular ve temel varsayımları de literatürdeki soru ve varsayımlardan belli açılardan farklılaşmaktadır. Bu araştırmanın merkezinde, “Türkiye’nin Filistin’e yönelik dış politika uygulamalarının, devlet söylemi ile halk nezdindeki algı arasındaki karşılıklı etkileşim bağlamında nasıl bir seyir izlediği ve bu ilişkiel dinamiğin zaman içerisinde geçirdiği evrim” sorusu yer almaktadır. Araştırmanın dayandığı temel varsayımlar:

-Türkiye’nin Filistin politikası, salt jeostratejik çıkar hesaplarıyla değil, aynı zamanda derin bir kimlik algısı, tarihten gelen bir sorumluluk hissi ve toplumsal vicdanın yönlendirmesiyle biçimlenmektedir.

-Kamuoyu ve medya kuruluşlarının, bu süreçte hem mevcut politikanın bir aynası hem de aktif bir belirleyicisi olduğu düşünülmektedir.

-Özellikle AK Parti iktidarı döneminde Filistin meselesinin, klasik dış politika sınırlarını aşan daha kapsamlı bir nitelik kazandığı varsayılmaktadır.

Tüm yönleriyle bu tez, Türkiye-Filistin ilişkileri alanındaki çalışmalara analitik ve metodolojik katkı sağlamakta ve mevcut literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaya çalışmaktadır.

İlgili literatür, Türkiye’nin Filistin politikasına tarihsel, söylemsel, aktör merkezli ve medya eksenli yaklaşımlar geliştirmiştir. Ancak kamuoyu verilerine dayalı analizler sınırlı kalmakta; özellikle Türk kamuoyunun Filistin politikasını nasıl algıladığına ilişkin ampirik çalışmalar yeterince bulunmamaktadır. Bu çalışma, söylem, politika ve algı boyutlarını bir arada ele alarak bu boşluğu doldurarak literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir.

2.BÖLÜM

SİYASETİN VE KAMUOYUNUN FİLİSTİN'İ ANLAMLANDIRMASI

2.1. Türkiye-Filistin İlişkilerine Siyasi-Kronolojik Bakış

Türkiye-Filistin ilişkilerinin tarihine değinmek, bu ilişkileri anlamak ve analiz etmek için tarihsel bağlamı dikkate almayı gerekli kılmaktadır. Çünkü tarihsel bağlamın doğru kavranması, mevcut durumu anlamının yanı sıra onu inşa etme ve geliştirme süreçlerinde de en önemli etkenlerden biridir. Aynı zamanda bir meselenin nasıl başladığını ve zaman içinde hangi boyutlara ulaştığını kavramamıza olanak tanır. Bu bölümde, Türkiye ile Filistin arasındaki ilişkilerin tarihsel zeminine literatür taraması yoluyla yakından bakılmıştır zira bu ilişkiler, çalışmamızın temel ve vazgeçilmez bir bileşenini oluşturmaktadır.

Türkiye-Filistin ilişkilerinin kökleri, günümüz Filistin topraklarını da kapsayan Orta Doğu'nun Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına girdiği döneme, yani Osmanlı tarihine kadar uzanmaktadır. Bu dönemde Türkler ile Filistinliler arasında ortak bir aidiyet hissi ve kimlik oluşmaya başlamış, bu da bölgenin tarihi ve kültürel yapısı üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgisinin ardından İngiltere'nin Filistin'i işgal etmesi, bölgede köklü değişimlere yol açmıştır. 1923'te Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye, Filistinlilerin bağımsızlık ve kendi kaderini tayin etme mücadelesine karşı olumlu ve destekleyici bir yaklaşım sergilemiştir.

Türkiye, yirminci yüzyıl boyunca Filistin halkının haklarını savunma yönünde istikrarlı bir politika izlemiştir. Türk siyasetçileri, diplomatları ve sivil toplum kuruluşları, Filistinlilerin maruz kaldığı olumsuz koşullara karşı duydukları endişeleri ulusal ve uluslararası platformlarda dile getirerek, İsrail'in yanı başında bağımsız bir Filistin devletinin kurulması ve İsrail-Filistin ilişkilerinin barışçıl yollarla çözüme kavuşturulması yönünde çağrılarda bulunmuşlardır. Türkiye'nin siyasi liderleri resmi politika tasarımı da uluslararası hukuk normlarına uygun adil ve sürdürülebilir bir çözümün tesisi, taraflar arası diyalog mekanizmalarının geliştirilmesi ve Filistinli mültecilerin hak ihlallerinin giderilmesi konularını istikrarlı biçimde savunmuşlardır. Yirmi birinci yüzyılın başında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte, Türkiye'nin Filistin halkına, davasına ve kutsal değerlerine verdiği destek belirgin şekilde artmıştır. Türkiye, İslam dünyası ve uluslararası platformlarda Filistin'e en erken ve en kararlı destek veren ülkelerden biri hâline gelmiştir. Diplomatik düzeyde ise Türkiye, Filistin'i çeşitli uluslararası kuruluşlarda sürekli olarak desteklemiş; Dışişleri Bakanları ve diğer yetkililer, bölgesel ve küresel düzeyde destek sağlamak ve dayanışmayı güçlendirmek amacıyla aktif diplomatik girişimlerde bulunmuşlardır.

Türkiye ile Filistin arasındaki tarihsel ilişkiler ele alınırken, bu ilişkilerin son on yıllarda geçirdiği dönüşüm sürecini açıklamak büyük önem taşır. Bu nedenle, birinci bölümde yer alan bu kısımda, öncelikle Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki Türkiye-Filistin ilişkileri ele alınacaktır. Ardından, modern Türkiye Cumhuriyeti dönemine, özellikle tek parti dönemi

bağlamında bu ilişkilerin gelişimine odaklanılacaktır. Devamında ise bu ilişkilerin tarihsel seyrinin çok partili döneme geçişten başlayarak, günümüzde iktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) dönemine kadar nasıl şekillendiği incelenecektir. Tüm bu tarihsel inceleme, Türkiye-Filistin ilişkilerinin arka planını daha iyi anlamak ve bu tezin temelini oluşturan tarihsel bağlam üzerinde sağlam bir zemin inşa etmek amacı taşımaktadır.

2.1.1. Cumhuriyet öncesi dönemde (1923 öncesi) Türkiye-Filistin ilişkileri

Türkiye ile Filistin arasındaki ilişkiler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde oldukça karmaşık ve derin bir yapı arz etmiştir. Söz konusu etkileşim, siyasi, sosyal ve ekonomik pek çok faktörden etkilenmiştir. 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Memlûklere karşı kazandığı zaferin ardından Filistin, Osmanlı yönetimine girmiştir. Bu hâkimiyet 1917 yılına kadar, yani 401 yıl boyunca sürmüştür (Selmi, 2015).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Filistin, çeşitli nedenlerle stratejik ve kültürel açıdan önemli bir konum kazanmıştır. Bu önemin başlıca sebebi Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kesişim noktasında yer almasıdır; böylece hem ticaret hem de askeri hareketlilik açısından stratejik bir geçiş bölgesi hâline gelmiştir. Üzerinden geçen ticaret yolları büyük şehirleri birbirine bağlamış, bu durum ekonomik değerini artırmıştır. Ayrıca Kudüs, yalnızca coğrafi değil, dini anlamda da büyük bir merkez olmuştur. Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-Sahra gibi kutsal yapıları barındıran Kudüs, Müslümanlar için derin bir manevi öneme sahipti. Osmanlı İmparatorluğu, 1516'dan 1917'ye kadar tam 401 yıl boyunca yönettiği bu şehre büyük özen göstermiş; vakıflar aracılığıyla mevcut eserleri korumuş, restore etmiş ve yeni dini-mimari yapılar inşa etmiştir (Özdemir, 2013, s. 79). Kudüs aynı zamanda pek çok âlimin ve fakihin merkezi konumundaydı. Filistin'in önemini artıran diğer unsurlar arasında ekonomik potansiyeli ve tarımsal zenginliği de yer almaktadır. Bu bölge, buğday ve zeytin gibi ürünlerin yetiştiği verimli topraklara sahipti; söz konusu ürünler yalnızca iç pazarı değil, Osmanlı dış ticaretini de desteklemiştir (Osmanlı Döneminde Filistin Ekonomisi, 2024). Öte yandan Filistin, kültürel ve etnik çeşitliliğiyle öne çıkmakta; Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler gibi farklı inanç gruplarının bir arada yaşadığı çok dinli bir yapıya ev sahipliği yapmaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğu ile Filistin arasındaki ilişkiler, 19. yüzyılda gerçekleştirilen Tanzimat reformlarına kadar kesintisiz biçimde devam etmiştir. Bu dönemde yürürlüğe giren eşitlik yasası gibi siyasi ve sosyal düzenlemeler, Filistin'deki Arap toplumunun ulusal kimliğini güçlendiren önemli adımlar arasında yer almıştır. Ancak esas kırılma noktası, aynı yüzyılda Siyonist hareketin ortaya çıkmasıyla yaşanmış; bu hareketin yükselişi Filistin'e yönelik Yahudi göçlerinde ciddi artışa neden olarak, bölgedeki demografik yapıyı değiştirmiş ve Arap nüfus ile Yahudi göçmenler arasında gerilimlerin artmasına yol açmıştır. Osmanlı yönetimi bu gerginlikleri denge politikalarıyla kontrol altına almaya çalışmışsa da artan iç ve dış baskılar karşısında zorlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte Osmanlı

İmparatorluğu, toprakları üzerindeki hâkimiyetini büyük ölçüde kaybetmiş ve bu durum Filistin'i de doğrudan etkilemiştir. 1917 yılında Filistin'in Britanya kuvvetleri tarafından işgali, Osmanlı idaresinin resmen sona ermesine neden olmuş; bölgenin siyasi yapısında köklü değişimlerin yaşandığı yeni bir döneme girilmiştir (El-Salem, 2015, s. 44–45). Britanya, Milletler Cemiyeti'nin kararıyla Filistin'de manda yönetimini üstlenmiş olsa da, bu yönetim yerel halkın self-determinasyon hakkını tanımamış, aksine Balfour Mektubu (1917) doğrultusunda Siyonist projeye destek vermiştir (Pappé, 2007, s. 104–106). İngiliz yönetimi, Filistin'deki Yahudileri kayırarak onların her türlü yerleşimini doğrudan desteklemiş ve göç politikalarını kolaylaştırmış, 1922–1935 yılları arasında Yahudi nüfusunun yaklaşık üç kat artmasına neden olmuştur (s. 107). Bu süreçte Arapların talepleri göz ardı edilirken, Siyonist kurumlara —örneğin Yahudi Ajansı'na— siyasi ve ekonomik ayrıcalıklar tanınmış, hatta paramiliter örgütlerin (örneğin Haganah) silahlanmasına dolaylı olarak imkân sağlanmıştır (s. 121–123). Arap toplumunun haklı talepleri görmezden gelinmiş, protestolara sert müdahalelerde bulunulmuş; 1936–1939 Arap isyanı İngilizler tarafından kanlı biçimde bastırılmış ve Arap liderliği sistematik olarak dağıtılmıştır (s. 125–128).

Böylece İngiliz mandası, toplumsal barışı sağlayamamış, aksine Yahudi kolonilerinin artmasına ve Arap toplumunun siyasi olarak marjinalleşmesine neden olmuştur. 1948 yılında İngiltere, Filistin'den ani bir şekilde çekilerek bölgeyi çözümsüzlük içinde bırakmış; bu durum hem Siyonist terör örgütlerinin (Irgun, Haganah, Lehi) güç kazanmasına hem de 1948 Nakbası'nın yaşanmasına zemin hazırlamıştır (s. 145–147). İngiltere'nin bu dönemdeki politikası, sadece manda sorumluluğundan kaçmakla kalmamış, aynı zamanda krizleri derinleştiren bir yapı bırakmıştır (Pappé, 2007, s. 146).

İngiliz işgali ve mandası öncesinde Osmanlı İmparatorluğu döneminde Filistin, imparatorluğun bir parçası olarak merkezi yönetim tarafından kutsal mekanlardan dolayı özel bir ilgi görmüştür. Özellikle 19 yüzyıla gelindiğinde batılı emperyalist güçlerin ve Siyonistlerin Filistin'e ilgisi Osmanlı yönetiminin bazı yeni politikalar geliştirmesine neden olmuştur.

Bu dönemde Arap coğrafyasına ve özelde Filistin'e dair Osmanlı tarihinin, bazı Arap oryantalist çevreler ve Osmanlı karşıtı yorumlarda bulunan kişiler tarafından çarpıtıldığı bilinmektedir. “Hasta adam” veya “Osmanlı işgali” gibi kavramlar, özellikle Arap kamuoyunu etkilemek üzere kullanılmış ve olumsuz bir Osmanlı imajı oluşturulmaya çalışılmıştır (El-Jundi, 2020, sy:17). Ayrıca, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Filistin'de Siyonist kolonilerin artışı, yerel idari yapılanmalar ve merkezi otorite arasındaki ilişkiyi etkilemiş ve bölgenin sosyo-politik dinamiklerini değiştirmiştir. Bu nedenle, söz konusu dönemle ilgili iddiaların Osmanlı arşivleri ve resmi belgeler ışığında yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Geçmiş doğru anlamak ve bu tarihsel miras üzerinden bugünkü Türkiye Cumhuriyeti ile daha sağlıklı bir ilişki kurmak hem bilimsel hem de stratejik açıdan önemlidir. Husni'ye (2019) göre, bu tür tanımlamalar sorgulanmalıdır; zira altı yüzyıl boyunca ayakta kalabilmiş bir devletin adalet, ilim ve kültürden yoksun bir yapıyla bunu başarması mümkün değildir. Ona göre, tebaasına eşit

davranmayan ve toplumsal düzeni sağlayamayan hiçbir imparatorluğun bu kadar uzun ömürlü olamayacağı açıktır. Buna rağmen bazı kaynaklarda Osmanlı padişahları hakkında da önyargılı değerlendirmelere rastlanmaktadır. Özellikle Sultan II. Abdülhamid'in yönetimini baskı ve zulümle yürüttüğü, Sultan Vahdeddin'in ise ülkeyi Batı'ya teslim ettiği yönündeki söylemler, eleştirel bakıştan ziyade ideolojik tutumların ürünüdür. Bu tür anlatımların, tarihsel gerçeklikten çok uzak olduğu ve Osmanlı mirasının doğru okunmasını engellediği açıktır (El-Jundi, 2020, sy:17).

El-Jundi (2020) çalışmasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun geri kalmışlığı ve cehaleti üzerine pek çok iddianın ortaya atıldığını belirtir. Araştırmacılara göre bu dönem kültürel durgunluk, entelektüel üretkenlikten yoksunluk, ağır vergi yükleri, ekonomik gerileme ve toplumsal çöküşle tanımlanmıştır. Hatta bazı anlatılarda Osmanlı dönemi, tek bir şair, filozof, sanatçı ya da bilim insanı bile yetiştiremeyen bir çağ olarak tasvir edilmiştir (El-Jundi, 2020, s. 17). Bu tür söylemlerin en çarpıcı örneklerinden biri, İstanbul'daki "Gregorius" lakaplı Roma Patriği'nin Rus Çarına yazdığı mektupta yer almaktadır. Mektupta, Rus Çarı'nın, Osmanlılara karşı nihai zaferin, doğrudan askerî yollarla değil onların eğitim sistemine nüfuz ederek, tarihine düşman bir nesil yetiştirmek suretiyle elde edilebileceği yönündeki stratejik yaklaşımına yer verilmiştir. Patrik şu ifadeleri kullanmıştır:

“Türklerin maddi olarak ezilmesi mümkün değildir. Onların öncelikle itaat duyguları yok edilmeli. Manevi değerleri sarsıldığında, zafer için güvendikleri güç de zayıflatılmalıdır. Yapılması gereken, bu sabotajı onların farkına varmadan gerçekleştirmektir” (El-Jundi, 2020, s. 19).

Osmanlı'nın eğitime önem vermediği de doğru değildir. Zira Osmanlı padişahları ve şehzadeleri eğitim konusuna büyük özen göstermişlerdir. Kanuni Sultan Süleyman, askerî ve idarî alanlardaki düzenlemelerin yanı sıra, başta İstanbul'da inşa ettirdiği Süleymaniye Medresesi olmak üzere, ülkenin çeşitli bölgelerinde geleneksel İslam eğitim kurumlarının kurulmasına öncülük etmiştir. Bu medrese, Süleymaniye Camii'nin de içinde bulunduğu ünlü Süleymaniye Külliyesi'nin bir parçası olarak tasarlanmıştır. Ünlü mimar Sinan tarafından inşa edilen bu külliye, İstanbul'un en önemli mimari yapılarından biri olarak kabul edilmektedir (Hüseyin, 2016). “Osmanlı sarayından tek bir şair çıkmamıştır” iddiasına karşılık olarak da Osmanlı padişahlarının çoğunun birden fazla dili çok iyi derecede bildiği ve aynı zamanda şair oldukları gerçeğiyle cevap vermek mümkündür. Günümüze kadar ulaşan çok sayıda Osmanlı belgesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Bu belgeler arasında şiirler de yer almakta ve hâlen arşivlerde korunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sadece edebiyat değil; ilim, sanat, mimari ve yönetim gibi birçok alanda önemli başarılarla imza atmış pek çok seçkin şahsiyet bulunmaktadır. Bu bağlamda, temsili olarak yalnızca iki önemli isimden bahsetmek konuyu netleştirecektir.

İlk örnek olarak Mimar Sinan'dır. Kendisi yalnızca Osmanlı tarihinin değil, aynı zamanda insanlık tarihinin de en büyük mimarlarından biri olarak kabul edilmektedir. Osmanlı

döneminde olduğu kadar dünya mimarlık tarihinde de kalıcı izler bırakmış seçkin bir şahsiyettir. Muhammad Harb, Alman bilim insanı H. Kluck'un değerlendirmesine atıfta bulunarak onun şu sözlerine yer verir:

“Sinan, Avrupa uygarlığının en büyük sanat ismi olarak kabul edilen Michelangelo'dan sanatsal bakımdan daha üstündür.” (Harb, 1994, s. 157).

İkinci örnek olarak, Osmanlı döneminde yetişen önemli bir bilim insanı olan coğrafyacı Piri Reis'tir. Okullarda çoğunlukla Magellan, Vasco da Gama ve Kristof Kolomb gibi Batılı kaşifler öğretilmiş olsa da Piri Reis 16. yüzyılın başlarında Osmanlı uygarlığında coğrafya alanında öne çıkan seçkin bir deniz komutanıydı. Magellan'ın seferinden önce Dünya'nın yuvarlaklığı hakkında yazılar kaleme almış, Batı Afrika kıyılarıyla Amerika, Kuzey Afrika ve diğer Akdeniz sahillerine dair ayrıntılı haritalar çizmiştir. Bu haritaları öyle bir titizlikle hazırlamıştır ki Batılı araştırmacı LaRouche 1963 yılında yayımladığı bir eserde onun için şunları söylemiştir: *“Bu, sadece o yüzyılın değil, Batılıların coğrafya bilgisinden de çok daha üstün bir çalışmadır”* (El-Jundi, 2020, s. 22).

Osmanlı Devleti'nin Filistin ile ilişkileri, özellikle II. Abdülhamid dönemi bağlamında ele alındığında, Sultan Abdülhamid'e yönelik en yaygın suçlamalardan biri Filistin'e yeterli ilgiyi göstermemiş olmasıdır. Bu bağlamda, bazı anlatılarda Filistin'in ve Kudüs'ün kaybedilmesi bu ilgisizliğe bağlanmaktadır. Ancak tarihî belgeler, Sultan II. Abdülhamid'in özellikle Yahudi koloni taleplerine karşı kararlı bir tutum sergilediğini ve bu nedenle ciddi baskılara maruz kaldığını göstermektedir. Nitekim bu tavrının, 1909 yılında tahttan indirilmesine giden süreci hızlandırdığı öne sürülmektedir. Öte yandan, Osmanlı'nın Filistin topraklarında uyguladığı idarî ve hukukî sistemi yeterince bilmeyen bazı Batılı çevreler, Filistin başta olmak üzere pek çok konuyu çarpıtarak değerlendirmiştir. Bu çarpıtılmış bakış açısı zamanla Arap kamuoyuna da yansımış ve Osmanlı yönetimi, bölgenin yaşadığı felaketlerin başlıca sorumlusu gibi gösterilmiştir. Oysa tarihsel gerçeklik, bu tür iddiaların oldukça yüzeysel ve ideolojik yaklaşımlara dayandığını ortaya koymaktadır (Polley, 2024). Filistin'e zorla yerleşme çabalarının sonuçsuz kalması üzerine, Siyonist hareket ekonomik yollarla ilerlemeye çalışmış; bu kapsamda mali tekliflerle Osmanlı yönetimini ikna etmeye yönelmiştir. Ancak Sultan II. Abdülhamid, bu girişimlere karşı kesin bir tavır sergilemiş ve beklentileri boşa çıkarmıştır. Bu tutumunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bu topraklardan bir karış bile satmayacağım. Çünkü bu topraklar benim mülküm değil, Osmanlı milletin kaniyle kazanılmış vatan toprağıdır. Biz de ancak kanla alınanı yine kanla koruyacağız” (Harb, 1994, s. 53).

Osmanlı Devleti, Yahudilerin Filistin'e yerleşimini engellemek amacıyla çeşitli tedbirler almıştır. Bu çerçevede alınan bazı önemli önlemlere kısaca değinmek mümkündür. Sultan II. Abdülhamid, Filistin topraklarında Yahudi yerleşimini sınırlamak amacıyla kararlı bir tutum sergilemiş ve bu doğrultuda çeşitli idarî ve hukukî düzenlemeleri hayata geçirmiştir. 1871

yılında, Filistin topraklarının doğrudan merkezi yönetime (devlete) bağlanması yönünde bir düzenleme yapılmıştır. Ayrıca 1887 yılında, Kudüs'ün Şam Vilayeti'nden ayrılarak doğrudan Babıâli'ye bağlanmasını emretmiştir. Böylece Kudüs, müstakil bir sancak hâline getirilmiş ve Osmanlı merkezi yönetiminin doğrudan denetimine alınmıştır (Qasimia, 1973, s. 24). 19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da yükselen milliyetçi hareketler, Yahudi karşıtlığının daha da artmasına yol açmıştır. Özellikle Rusya'da Yahudiler zorluklar yaşamış ve buradan kaçma propagandaları onlar üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin tüm dinlere karşı geleneksel hoşgörüsü ve Filistin'e yönelik başlangıçta daha esnek bir yaklaşım sergilemesi nedeniyle, Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerine ilk etapta ciddi bir engel konulmamıştır. Ancak zamanla bu durum endişe yaratmış; bu nedenle 1887 yılında, Yahudilerin özellikle Kudüs başta olmak üzere Filistin topraklarına yerleşmesini yasaklayan resmî bir kararname yayımlanmıştır. Böylece Filistin meselesi, Sultan II. Abdülhamid döneminin en hassas ve tartışmalı meselelerinden biri hâline gelmiştir. Öte yandan, İngiltere'deki Yahudi toplulukları daha 19. yüzyılın başlarından itibaren, "Vaat Edilmiş Topraklar" olarak tanımladıkları Filistin'de bir Yahudi devleti kurma hedefiyle siyasi ve mali hazırlıklara girişmiş; bu doğrultuda Siyonist teşkilatlar kurarak gerekli finansal desteği sağlamışlardır (El-Jundi, 2020, s. 27). Siyonist hareketin lideri (Theodor Herzl), Filistin topraklarında Yahudilere ulusal bir yurt kurma amacıyla Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid ile doğrudan görüşmeye çalışmıştır. Ancak Sultan Abdülhamid, Herzl'in bu teklifine son derece net ve sert bir yanıt vermiştir. El-Jundi'nin aktardığına göre Abdülhamid şöyle demiştir:

"Yahudiler, milyarlarca altın verseler dahi Filistin'i ancak devletim çökerse elde edebilirler. Ben hayatta oldukça ve bu devlet ayakta kaldıkça bu mümkün olmayacaktır. Bedenimi parçalamadıkları sürece canlı bir bedenden bir organı koparmalarına asla izin vermem." (El-Jundi, 2020, s. 28).

Bu kesin tutumun ardından Sultan Abdülhamid, Yahudilerin Filistin'de toprak satın almalarını ve yerleşmelerini yasaklayan, aynı zamanda bu kişileri Osmanlı vatandaşı yaparak yerleşim haklarını sınırlandıran bir ferman yayımlamıştır (El-Jundi, 2020, s. 28).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u resmen işgal etmesinin ardından, Ankara'da Büyük Türkiye Millet Meclisi kurulmuştur. Bazı Türk arşiv belgeleri incelendiğinde gerek Osmanlı dönemindeki İstanbul hükümetinin gerekse Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Ankara hükümetinin, Filistinli Arapların kendi kaderlerini tayin etme hakkını desteklediği görülmektedir. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, "bazı arşiv belgeleri" ifadesinin genellikle dar bir belge seçkisine dayanması ve bu nedenle durumu bütünüyle yansıtmayabileceğidir. Bu tür kısıtlı belgelerin kullanımı, olayların daha geniş tarihsel ve siyasi bağlamını göz ardı ederek yanıltıcı yorumlara yol açabilir. Öte yandan, Araplar, Yahudilerin Ankara ve Paris'teki Türklerle temaslarından endişe duymaları nedeniyle İstanbul ve Ankara'yı ziyaret etmişlerdir. Bu ziyaretler sırasında, Türklerin Filistin meselesinde Arapların kendi kaderini tayin hakkını desteklediğini görmekten memnuniyet

duymuşlardır. Lozan Konferansı'ndan sonra da Türkler, Filistin meselesinde Araplara sözlü destek vermeye devam etmiş; II. Dünya Savaşı sırasında ise Arap siyasi meselelerine doğrudan müdahalede bulunmadan desteklerini sürdürmüşlerdir. Bu tutum, Filistinli Araplar arasında olumlu karşılanmıştır (Budak, 2019, s. 218).

Genel olarak Filistin, Osmanlı kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmekteydi ve Osmanlı Devleti açısından stratejik, ekonomik ve dini açıdan önemli bir konuma sahipti. Filistin, Osmanlı coğrafyasında sadece stratejik konumuyla değil, aynı zamanda ekonomik potansiyeli ve Kudüs gibi kutsal şehirleri barındırmasıyla da merkezi bir yere oturmaktaydı. II. Abdülhamid döneminde ise bu önem, söz konusu toprakların korunmasına yönelik doğrudan hukuki ve idari tedbirlerle somutlaşmış; böylece Filistin, imparatorluğun hem siyasi bütünlüğü hem de İslam dünyasındaki meşruiyeti açısından vazgeçilmez bir bölge olarak değerlendirilmiştir.

2.1.2. Çok partili siyasi hayat öncesi dönemde (1923-1950 arası) Türkiye-Filistin ilişkileri

İmparatorluktan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde, Türkiye'de siyasi partilerin kurulması, medeni hakların tanınması ve Batı dünyasına yöneliş gibi unsurlar, Osmanlı dönemine özgü politika ve ideolojilerin dönüşümünde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu çerçevede, modern Türkiye Cumhuriyeti'nin özellikle 1925-1946 yılları arasındaki tek parti dönemi incelendiğinde, Türkiye ile Filistin arasındaki tarihsel ilişkilerin Osmanlı dönemine kıyasla belirgin bir şekilde farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet'in ilan edildiği 29 Ekim 1923 ile çok partili hayata geçişin başladığı 21 Temmuz 1946 tarihleri arasındaki dönem, literatürde "Tek Parti Dönem" olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde Türkiye'nin dış politikası, Batı'ya karşıt ya da ona alternatif bir çizgide değil; aksine, Batı'nın bir parçası olma hedefi doğrultusunda şekillenmiştir. Bu Batı merkezli yaklaşım, Türkiye'nin Ortadoğu'daki gelişmelere ve özellikle Filistin meselesine yönelik dış politikasına da yansımıştır. Söz konusu yaklaşım, yalnızca siyasi ilişkilerle sınırlı kalmamış; aynı zamanda ekonomik ilişkiler üzerinde de etkili olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye ile Filistin arasındaki ekonomik ilişkiler oldukça sınırlı düzeyde kalırken, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda belirli dönemlerde Filistin'e yönelik dış ticarete dikkat çekici artışlar yaşanmıştır (Sırım, 2021, s. 284).

Tek parti dönemi boyunca Türkiye'nin Filistin politikasına bakıldığında, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında başlayan Kemalist modernleşme projesinin etkisi açıkça görülmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden önceki dönemi (1923-1939) ele aldığımızda, Türkiye Cumhuriyeti'nin öncelikli olarak iç politika meselelerine odaklandığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde dış politikanın temel hedefi, modernleşme sürecini sekteye uğratabilecek dış tehditleri en aza indirmek ve uluslararası çatışmalardan uzak durarak, ittifaklara girmeksizin

iyi komşuluk ilişkilerine dayalı istikrarlı bir statüko oluşturmaktı (Sırım, 2021, s. 286). Cumhuriyet'in kuruluşundan Mustafa Kemal'in vefatına kadar geçen süreçte (1923-1938), Türkiye'nin dış politikasında genel olarak tarafsızlık yaklaşımı benimsenmiştir. Mustafa Kemal'in birincil hedefi, ulusçu ve laik temellere dayalı modern bir cumhuriyet kurmaktı. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve 1923 Lozan Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Türkiye, hem iç hem de dış politikada birçok zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, Mustafa Kemal'in devletin yeniden inşasını öncelik haline getirip bölgesel meselelere daha az müdahil olmayı tercih etmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, sınırların istikrarını sağlamak amacıyla komşu ülkelerle bir dizi dostluk anlaşması imzalamış ve Filistin meselesi gibi bölgesel konulardan uzak durmayı tercih etmiştir. O dönemde Filistin, 1917'deki Balfour mektubu ve İngiliz işgali sonrası siyasi olarak önemli dönüşümlere sahne olmuştur (Cohen, 1982, s.113). İç politikada ise Atatürk, kapsamlı reformları hayata geçirmeye öncelik vermiştir. Bu reformlar arasında 1924'te halifelğin kaldırılması, laikliğin devletin temel ilkesi olarak benimsenmesi ve devlet kurumlarının güçlendirilmesi yer almıştır. Bu reformların bir sonucu olarak Türkiye'nin Arap dünyasındaki rolü ve Filistin meselesine olan ilgisi azalmış, devletin öncelikleri daha çok güvenlik ve iç istikrarın sağlanmasına yönelmiştir (Zürcher, 2004, s.215-216).

Türkiye'nin Batılılaşma adına attığı veya atmadığı her adım genelde tüm İslam ülkeleri, özelde ise sınır komşusu olan Ortadoğu ülkeleriyle arasındaki bağların giderek zayıflamasına yol açtı. Batı ile kurulan ittifak, özellikle Arapların nezdinde Türkiye'yi "düşman kampı"na yerleştirmişti (Sander, 1998, sy:221). Arap ülkelerinin bu tepkilerinin ana argümanı, Müslüman coğrafyada peş peşe yaşanan olumsuz olaylar ve krizler karşısında Türkiye'nin takındığı tavır ve sergilediği tepkilerle Batılı ülkelerin tavrı arasında büyük bir benzerliğin gözlemlenmesiydi (Kürkçüoğlu, 1972). Tek parti dönemi incelendiğinde, Türkiye'nin Filistin'e yönelik dış politikasındaki ilk ve en etkin adımın, 1931 yılında toplanan İslam Kongresi çerçevesinde atıldığı ifade edilebilir. Türkiye, bu dönemde yalnızca Filistin meselesine değil, bölgedeki diğer gelişmelere de temel olarak yukarıda ifade edilen kaygı ve tehdit algıları doğrultusunda tavır takınmıştır (Tür, 2007, s. 239-242). Örneğin, söz konusu kongreden beş yıl sonra, 15 Nisan 1936 tarihinde Filistin'de iki Yahudi'nin öldürülmesiyle başlayıp üç yıl süren 'Büyük Arap İsyanı'na karşı Türkiye'nin takındığı tutum, bu temel politikanın bir başka örneği olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar Türk basınında olaylar 'Araplar Galeyanda' ve 'Filistin Acınacak Hâlde' gibi başlıklarla yer bulsa da Türkiye bu uzun süreç boyunca gelişmelere dış politikasının bir unsuru olarak yaklaşmamış ve tarafsız kalma yönündeki tutumunu sürdürmüştür (Tür, 2007, sy:242). Bu tutumun temelinde, yukarıda da belirtildiği üzere, Lozan Anlaşması'nı imzalayan devletlerin manda yönetimi altındaki Arap topraklarında yaşanan gelişmelerin ve Filistin meselesine ilişkin olayların, Türkiye tarafından İngiltere ve Fransa'nın iç işleri olarak değerlendirilmesi yatmaktaydı. Dolayısıyla Arap ülkeleri ve özelde Filistin'le ilgili yaşanan olumsuz gelişmelere müdahil ve taraf olma temelde belirlenen statükoyu bozacak bir adım olarak görülmüş, bu yönde en küçük bir tepkiye dahi sıcak bakılmamıştır. Bu

durum, tek parti döneminde Türkiye'nin Filistin meselesine karşı temkinli politikasını ve her şeyden önce Türkiye Cumhuriyeti'nin çıkarlarına hizmet edecek şekilde manevra yapma çabasını açıklamaktadır (Tür, 2007, sy:238).

1938 ile 1950 yılları arasındaki dönem, yani Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün görevde olduğu yıllar, Cumhuriyet tarihinin en kritik safhalarından biri olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı zorluklarla ve savaş sonrası değişen uluslararası dengelerle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Türk dış politikası, bu süreçte ülkeyi dış müdahalelerden korumayı ve savaşın yıkıcı etkilerinden uzak tutmayı hedefleyen "aktif tarafsızlık" ilkesi doğrultusunda şekillenmiştir. Bu çerçevede, 1941 yılında Almanya ile imzalanan saldırmazlık antlaşması Türkiye'nin sınır güvenliğini sağlarken, İsmet İnönü'nün liderliğindeki diplomatik yaklaşımlar, müttefikler ve Mihver güçleri arasında denge politikalarının yürütülmesine imkân tanımıştır (Erkin, 1962). Bu diplomatik hassasiyet sayesinde Türkiye, savaşa doğrudan dâhil olmaktan kaçınabilmiştir. İnönü'nün cumhurbaşkanlığı dönemi savaş yıllarına denk gelmiş ve bu süreçteki en büyük başarısı, taraflardan gelen yoğun baskılara rağmen Türkiye'nin tarafsızlığını koruyabilmesi olmuştur. O yıllarda, otoriter bir devlet inşa edilmiş ve bu durum kamuoyunda ciddi hoşnutsuzluk yaratmıştır. Savaşın ardından, tek parti sisteminin sona ermesini ve çok partili siyasi hayata geçişi mümkün kılacak bir yol izlenmiş, ancak bu dönüşümün demokrasinin tam anlamıyla yerleşmesini sağlamadığı da dikkat çekmiştir (Ahmad, 1993, s. 104).

Türkiye, savaş sırasında tarafsız kalmayı başarmış olsa da bu durum beraberinde önemli ekonomik ve sosyal zorluklar getirmiştir. Ülke, kaynak yetersizliği ve artan enflasyon gibi sorunlarla karşı karşıya kalmış, bu da vatandaşların günlük yaşamlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Buna rağmen, İsmet İnönü liderliğindeki yönetim, bu zorlukların etkilerini hafifletmeyi ve belli ölçüde istikrarı korumayı başarmıştır (Ahmad, 1993, s. 106). Bu çerçevede, Türkiye'nin savaş boyunca izlediği tarafsızlık politikası sadece büyük güçler arasındaki dengeyi korumayı değil, aynı zamanda bölgesel meselelere, özellikle Filistin sorununa yönelik temkinli ve geri planda kalan bir tutum benimsemesini de beraberinde getirmiştir. Türkiye, savaşın yıkıcı etkilerinden kaçınma amacıyla dış politikasında çatışmalardan uzak durmayı öncelemiş, bu nedenle Filistin gibi doğrudan ulusal çıkarlarına dokunmayan konulara yönelik aktif bir politika geliştirmemiştir. Savaş süresince benimsenen bu temkinli dış politika anlayışı, Türkiye'nin Ortadoğu'daki gelişmelere müdahil olma kapasitesini sınırlamıştır (Sarıçoban, 2020, s. 1758-1759).

Türk dış politikasında iki temel ilke ön plana çıkmaktadır: Statükoculuk ve batıcılık. Statükoculuk, uluslararası ve bölgesel dengelerin korunmasını amaçlarken; batıcılık ise Türkiye'nin Batı medeniyeti içinde yer almasını ve bu çizgiyi sürdürmesini ifade eder. Nitekim Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren modernleşme süreci büyük ölçüde batılılaşma ile eşdeğer görülmüştür. Bu temel yaklaşımlar doğrultusunda, 1920'lerden sonra Türkiye'nin Arap ülkeleriyle olan ilişkileri genellikle sınırlı bir düzeyde kalmıştır. O dönemde Orta

Doğu'daki bugünkü devletler Batı sömürgeciliğine karşı mücadele ederken, Türkiye'nin bu ülkelerle yakın ilişki kurması İngiltere ve Fransa gibi dönemin hâkim güçlerinin etkisiyle sınırlanmıştır (Karaköse, 2022). Türk-Arap ilişkileri, bu dönemde büyük ölçüde sınırlı kalmış olmakla birlikte, savaş sonrası dış ilişkiler alanında Türkiye'nin stratejik açılım çabalarının bir yansıması olarak şekillenmeye başlamıştır. Bu ilişkiler, Türkiye'nin bölgedeki ekonomik ve güvenlik çıkarlarını koruma arayışları bağlamında, ilk adımlarını atmıştır. Her ne kadar bu etkileşimler sınırlı olsa da Türkiye'nin gelecekteki dönemlerde Orta Doğu meseleleriyle daha yakından ilgilenmesine olanak sağlayacak bir zemin hazırlamıştır.

Türkiye'de bazı aydın çevrelerinde Arap devletlerine ve Araplara yönelik olumsuz bir yaklaşım dikkat çekmektedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Arapların İngilizlerle iş birliği yaparak Osmanlı yönetimine karşı ayaklandığı iddiası Türkiye'nin kolektif hafızasında yer almış ve bu söylem uzun süre canlı tutulmuştur. Bu tarihsel hafızanın etkisiyle, Arapların savaş sırasındaki tutumlarına tepki olarak, Araplarla çatışma hâlinde olan İsrail ile sıcak ilişkiler kurulması olağan karşılanmıştır. Ayrıca, muasır medeniyete ulaşmayı batılılaşma ile özdeşleştiren Türkiye'de, Araplardan uzaklaşmak doğal bir yönelim olarak görülmüştür. Bu çerçevede, Arap devletlerine yönelik olumsuz tutumlar, Türkiye'nin İsrail ile yakınlaşmasını kolaylaştırmıştır (Karaköse, 2022).

Türkiye bu süreçte İsrail'i tanıması için Yahudi lobisi tarafından baskı altına alınmıştır. Lobiler Amerika Birleşik Devletleri Başkanı, Temsilciler Meclisi ve ABD Senatosu üzerinde etkilerini göstermişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, Truman Doktrini (1947) ve Marshall Planı (1948-1951) çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri'nden mali ve askeri yardımlar almaya başlamıştır. Bu yardımların sağlandığı bir dönemde, Türkiye'nin Batı'nın güvenlik şemsiyesi dışında kalmayı tercih etmesi neredeyse imkânsızdı. Bu bağlamda, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Filistin Uzmanlar Komisyonu'ndaki görevini tamamlamasının hemen ardından, İsrail'i tanıma kararı alması bu sürecin doğal bir sonucu olmuştur (Topçu, 2018: s169).

Filistin meselesinde Türkiye, Arap ülkeleriyle Ortak dini değerleri paylaştıkları için onların taleplerine destek vermiştir. Ancak bu destek, İslam dünyasıyla dini dayanışma çerçevesinde değil, daha çok dönemin jeopolitik kaygılarına dayanıyordu. O dönemde Sovyetler Birliği'ne benzer bir yapıya sahip olan İsrail'in komünist bir rejime dönüşme ihtimali, Türkiye açısından bir tehdit olarak görülmekteydi. Bu nedenle, Filistin meselesine verilen destek, ideolojik bir kaygının sonucuydu. Ne var ki 1947 sonrasında Batılı devletlerin desteğinin kazanılmasıyla birlikte Türkiye'nin İsrail'e bakışında değişiklikler meydana gelmiş, bu ülkeye yönelik olumlu açıklamalarda bulunulmaya başlanmıştır. Bu süreçte Türkiye, İsrail'i tanıma konusunda yalnızca dinî bağlara dayalı hareket etmediğini; laik ve Batı yanlısı bir tutum benimsediğini Batı ülkelerine göstermeyi amaçlamıştır (Karaköse, 2022).

İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı süreci, Türk dış politikasında önemli bir kırılma noktası olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin II. Dünya Savaşı boyunca benimsediği "aktif tarafsızlık" yaklaşımı, ülkenin bağımsızlığını ve egemenliğini muhafaza etmesine ciddi katkılar sağlamıştır. Aynı yıllarda Orta Doğu ile kurulan ilk diplomatik temaslar ise, Türkiye'nin bölgesel politikasının şekillenmesinde temel bir zemin oluşturmuştur. Bu gelişmeler, ilerleyen yıllarda –özellikle Celal Bayar yönetiminde– daha da belirginleşecek dış politika çizgisinin başlangıç safhası olarak değerlendirilmektedir.

2.1.3. Çok partili siyasi hayat sonrası dönemde (1950-2000 arası) Türkiye-Filistin ilişkileri

Celal Bayar Dönemi (1950-1960) boyunca Türkiye, uluslararası ve bölgesel bağlamların etkisiyle dış politikasında önemli değişiklikler yaşamıştır. Bu dönemin en dikkat çekici gelişmelerinden biri, 1952 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) katılım olmuştur. Bu stratejik dönüşüm, Türkiye'nin Soğuk Savaş ve Sovyet tehdidinin dayattığı zorluklar karşısında ulusal güvenliğini güçlendirme arzusunu yansıtmaktadır. Ancak, bu yönelim Türkiye'nin önceliklerini köklü bir şekilde değiştirmiş ve ABD ile Batı ülkeleriyle ilişkiler, bölgesel meseleler, özellikle Filistin meselesi pahasına merkezi bir önem kazanmıştır.

Celal Bayar döneminde, Türkiye'nin dış politikası, özellikle Filistin meselesine yönelik tutumu, büyük ölçüde Batılı yönelimler ve bölgesel ittifakların etkisi altında şekillenmiştir. Türkiye'nin 1949 yılında İsrail'i resmen tanımasının ardından, Ankara ile Tel Aviv arasındaki diplomatik ilişkiler kademeli olarak gelişmeye başlamıştır. 1950 yılına gelindiğinde ise iki ülke arasında büyükelçi ataması gerçekleştirilmiş ve bu durum, karşılıklı tanımanın ve ilişkilerin tamamen normalleştiğinin bir göstergesi olmuştur. Bu gelişme, Türkiye'nin Batı bloğundaki konumunu güçlendirme arzusunun ve özellikle Soğuk Savaş'ın etkisiyle ABD liderliğindeki güvenlik sistemine entegrasyon çabasının bir yansıması olarak değerlendirilmiştir (Yüzbaşıoğlu, 2016). Celal Bayar'ın cumhurbaşkanlığı döneminde, Başbakan Adnan Menderes liderliğindeki hükümetlerle, Türkiye'nin Orta Doğu politikasında önemli bir kırılma yaşanmış ve İsrail ile ilişkiler derinleşmiştir. Filistin meselesinin bölgede hassasiyetini koruduğu bu dönemde, Türkiye ile İsrail arasında dikkat çekici bir stratejik iş birliği gelişmiştir. 1958 yılında Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ile İsrail Başbakanı David Ben Gurion arasında imzalanan gizli bir anlaşma, daha sonra "Çevresel Pakt" olarak adlandırılacaktır. Bu ittifakın temel amacı, başta Cemal Abdunnasır liderliğindeki Arap milliyetçiliği olmak üzere, Sovyetler Birliği'nin bölgede artan etkisine karşı Türkiye, İsrail ve İran arasında bir güvenlik ağı oluşturmaktır (Kılıçoğlu, 2021: s1334).

Anlaşma kapsamında, Türkiye'nin dönemin istihbarat kurumu olan Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti (MAH – Milli İstihbarat Teşkilatı'nın [MİT] öncülü), İsrail istihbarat servisi (Mossad) ve İran istihbarat servisi (SAVAK) arasında kapsamlı bir bilgi paylaşımı gerçekleşmiş; bu üç

ülkenin temsilcileri Ankara, Tel Aviv ve Tahran'da düzenli gizli toplantılar yapmıştır. İş birliği sadece istihbaratla sınırlı kalmamış, diplomatik, ekonomik ve bilimsel alanlara da yayılmıştır. Her ne kadar bu ittifak kamuoyuna açıklanmamış olsa da 1950'li yılların sonunda Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde, Türk kamuoyunda Filistin meselesine yönelik güçlü ve organize bir toplumsal baskının bulunmaması, hükümetin bu politikaları daha rahat uygulamasına olanak sağlamıştır (Kılıçoğlu, 2021: s1334 - 1335).

1950-1960 yılları arasındaki Celal Bayar dönemi, Türk dış politikasında belirgin çelişkilerin ortaya çıktığı bir evre olarak dikkat çeker. Türkiye, bir yandan bölgesel düzeyde "dengeli" bir duruş sergilemeye çalışırken diğer yandan Batı'ya yönelik politikaları nedeniyle Arap dünyasıyla olan ilişkilerinde zayıflama yaşamıştır. Bu dönemin dış politikasına dair analizler, Türkiye'nin ekonomik ve askeri alanlarda Amerikan desteğini sürdürme hedefiyle, bölgesel konularda taviz vermek zorunda kaldığını ortaya koymaktadır. 1952 yılında NATO'ya katılım, dış politika önceliklerini Soğuk Savaş bağlamında şekillendirmiş; ülke, Sovyet tehdidine karşı güvenlik arayışına yönelmiş ve Batı dünyasıyla ilişkileri güçlendirmeye odaklanmıştır. Ancak bu stratejik yönelim, özellikle Filistin meselesi gibi hassas bölgesel konuların arka planda kalmasına neden olmuştur. Türkiye, müttefiklerini özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ni rahatsız etmemek adına, Filistin meselesinde açık ve kararlı bir tutum sergilemekten büyük ölçüde kaçınmıştır (Hale, 2002, s. 78).

Türkiye, her ne kadar uluslararası platformlarda Filistinlilerin haklarını teorik olarak desteklediğini ilan etmiş olsa da bu destek pratikte sınırlı kalmıştır. Uygulamada, Türkiye'nin hem Arap ülkeleriyle ilişkilerini koruma hem de Batı ile stratejik menfaatlerinden taviz vermeme çabası açıkça görülmektedir. Retorik ile gerçeklik arasındaki bu fark, Türkiye'yi bölgesel meselelerde gri bir pozisyonda bırakmıştır ve bu durum uluslararası ve bölgesel eleştirilere yol açmıştır (Ahmad, 1993, s. 105). Türkiye, kendisini Doğu ile Batı arasında stratejik bir köprü olarak tanımlama hedefini sürdürmüştü; ancak bu tanım, pratikte tutarlı bir dış politika üretmeyi zorlaştırmıştır. Arap dünyasında etkili bir aktör olma isteğiyle İslamî kimliğini öne çıkarma eğiliminde bulunmuş, fakat aynı anda Batı ile olan ittifak ilişkilerini zedelememeye özen göstermiştir. Bu ikili yönelim, zaman zaman Türkiye'yi tutarsızlıkla eleştirilen adımlar atmaya sevk etmiş; böylece farklı aktörleri memnun etme çabası, dış politikada belirgin bir sonuç doğurmaktan uzak kalmıştır (Hale, 2002, s. 79).

Öte yandan, Türkiye'nin Arap ülkeleriyle olan sınırlı diplomatik ilişkileri, bölgesel konularda etkinliğini önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Batı blokuna yönelmiş dış politika öncelikleri, Türkiye'nin Filistin gibi hassas meselelerde aktif bir arabulucu konumuna ulaşmasının önünde engel teşkil etmiştir. Her ne kadar Filistinlilere yönelik söylemsel destek korunmuş olsa da bu destek çoğunlukla sembolik düzeyde kalmış ve Türkiye'nin bu alandaki etkisini gölgede bırakmıştır.

Ankara bu meselede belirleyici değil, daha çok izleyici konumunda kalmıştır (Ahmad, 1993, s. 106). Bu dönemde Türkiye'nin Arap ülkeleriyle zayıf iletişimi, jeopolitik tercihlerinin doğrudan bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Türkiye, Batı ile ittifaklarını güçlendirmeye odaklanmış ve bu durum, Filistin meselesi de dahil olmak üzere bölgesel meselelerdeki arabulucu rolünü gölgede bırakmıştır. Her ne kadar Türkiye, Filistinlilere yönelik destekleyici bir söylem geliştirmiş olsa da bu tutum pratikte güçlü ve etkili politikalara dönüşmemiştir. Bu pasif yaklaşım, ülkenin Filistin meselesindeki etkisini sınırlamış ve Türkiye'yi sürecin kenarında kalan ikincil bir aktör konumuna itmiştir (Ahmad, 1993, s. 105).

Sonuç olarak, Celal Bayar Dönemi, Türk dış politikasında kritik bir aşamayı temsil etmektedir. Türkiye, Soğuk Savaş bağlamında uluslararası dönüşümlere uyum sağlamaya çalışmıştır. Bu stratejik yönelim, Türkiye'nin Filistin meselesindeki konumunu büyük ölçüde etkilemiş ve Batı ile ilişkilerini karmaşıktırmamak adına daha temkinli politikalar benimsemesine yol açmıştır. Bu dönem, siyasi kararların bazen iç ideolojik yönelimlerden ziyade uluslararası kaygılar doğrultusunda alındığını da yansıtmaktadır. Ancak bu yakınlaşma, 1960 darbesi sonrasında yerini daha temkinli bir yaklaşıma bırakmıştır. Yeni hükümetler, özellikle Arap kamuoyu ile ilişkileri güçlendirmek ve Türkiye'nin İslam dünyasındaki konumunu yeniden tanımlamak amacıyla, İsrail'e yönelik politikalarında daha ihtiyatlı bir tutum benimsemiştir.

1960 ile 1980 yılları arasındaki askeri müdahaleler dönemi, Türkiye'nin dış politikasının şekillenmesinde belirleyici bir evredir. Bu süreçte askeri yönetimler tarafından benimsenen politikaların, özellikle bölgesel meselelere ve Filistin sorununa yönelik tutumlarda kayda değer değişimlere yol açtığı gözlemlenmiştir. Bu dönemde gerçekleşen üç önemli müdahale; 1960 darbesi, 1971 muhtırası ve 1980 darbesidir (Zürcher, 2017, s. 240-248). Her bir darbe, dış politikanın önceliklerini doğrudan etkilemiş; ordu, uluslararası ilişkilerde daha kurumsal ve istikrarlı bir çizgi benimseyerek güvenlik ve ekonomik meseleleri ön plana çıkarmıştır. Filistin meselesine dair ise askeri yönetimlerin yaklaşımı genellikle pragmatik olmuş, ideolojik angajmandan ziyade stratejik çıkarlar doğrultusunda şekillenmiştir. Türkiye, uluslararası platformlarda Filistin yanlısı söylemler geliştirse de pratikte dış politika, Batı ile olan ittifaklar doğrultusunda sınırlı kalmıştır. William Hale'e göre (Hale, 2013, s. 120) bu askeri darbeler, hükümetlerin bölgesel meseleler, özellikle İsrail'in saldırganlığı ve işgalleri karşısında Filistin'in meşru müdafaası bağlamında Türkiye'nin daha temkinli davranmasına ve muhafazakâr politikalar benimsemesine yol açmıştır. Bu gelişme, Türkiye'nin Filistin sorunundaki aktif rolünü azaltmıştır; çünkü hükümetler, Batılı güçlerle karşı karşıya gelmekten kaçınarak, Arap ülkeleriyle daha dengeli ve temkinli ilişkiler kurmayı tercih etmiştir.

1960'lar ve 1970'lerde, Nâsır liderliğindeki Arap milliyetçiliği hareketleri, Türkiye'nin Arap dünyasıyla ilişkilerini yeniden şekillendirme çabalarıyla aynı döneme denk gelmiştir. Ancak, bu hareketler Türkiye'nin dış politika stratejisinde sınırlı bir etkisi olmuştur; Türkiye, Arap dayanışmasına karşı temkinli bir duruş sergilemiştir. Altunışık ve Tür'e (2006, s. 167) göre, bu

dönem, askeri darbelerin yönlendirdiği güvenlik odaklı bir politika anlayışı nedeniyle, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal çıkarları ile Arap devletlerinin bölgesel politikaları arasında kademeli bir ayrışmaya tanıklık etmiştir. Ama yine de Türkiye, işgalci İsrail rejimine karşı uluslararası arenada alınan bazı kararları destekleyerek Filistin yanlısı bir duruş sergilemiştir. Böylece, Türkiye'nin bu konuda sergilediği tutum, destekleyici söylemlere rağmen, pratikte sınırlı kalmış ve Filistin yanlısı diplomatik çabalar, genel dış politika stratejisi içinde geri planda kalmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin ekonomik ve siyasi tutumları bu çalkantılı dönemden önemli ölçüde etkilenmiştir. 1970'lerde yaşanan ekonomik krizler, Türk hükümeti üzerinde yoğun bir baskı oluşturmuş ve bu durum, hükümetin bölgesel meseleler, özellikle Filistin sorunu için kaynak ayırma kapasitesini sınırlandırmıştır. Erik J. Zürcher'e (2017, s.270) göre, Türk hükümeti bu dönemde önceliğini iç ekonomik sorunları çözmeye vermiş; dış politikası ise dolaylı bölgesel konulara daha az önem atfederek, yalnızca hayati çıkarların korunmasına odaklanmıştır.

Öte yandan, Türkiye, Batı ve Arap dünyası arasında bir denge kurmayı hedeflemiştir. Türkiye, Arap meselelerine olumlu bir söylem sunmaya devam etmiş, aynı zamanda ABD ve NATO müttefikleriyle olan çıkarlarını korumuştur. Mustafa Aydın'a (2004, s.96) göre, bu hassas denge, Türkiye'nin İsrail veya Arap devletleriyle derin çatışmalara girmekten kaçınması anlamına gelmiş, bu da Türkiye'nin pozisyonunun belirsiz ve tanımsız görünmesine yol açmıştır. Türkiye'de Filistin meselesini destekleyen bazı halk hareketleri ortaya çıkmış olsa da bu hareketler, askeri yönetimlerin daha cesur adımlar atmasını sağlayacak yeterli etkiyi yaratamamıştır.

Sonuç olarak, 1960 ve 1980 yılları arasındaki askeri darbeler dönemi, Türk dış politikasının bölgesel meselelere, özellikle Filistin sorununa olan etkisini şekillendiren önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Askeri destekli hükümetler, Türkiye'nin Batılı müttefiklerine yönelik taahhütleri ile Arap ülkeleriyle ilişkilerini koruma gerekliliği arasında denge kurmayı hedefleyen pragmatik bir yaklaşım benimsemiştir. Ancak, iç ekonomik ve siyasi baskılarla birlikte Batı'nın uluslararası politikalar üzerindeki etkisi, Türkiye'nin Filistin sorununa aktif bir destek sunma kapasitesini azaltmıştır. Bu dönemde, Türkiye'nin tutumu destekleyici bir söylemle sınırlı kalmış, somut adımlara dönüşmemiştir. Arap milliyetçiliği hareketleri ve Filistin sorununa yönelik dayanışma çabaları, Türkiye'nin politikası üzerinde sembolik bir etki bırakmış olsa da askeri yönetimlerin benimsediği güvenlik ve strateji odaklı yaklaşım, Türkiye'nin bölgesel meselelere derin bir şekilde dahil olmasını engellemiştir. Bu dönem, Türkiye'nin Filistin gibi çok boyutlu bir meseleyi ele alırken karşılaştığı zorlukları ve iç baskılar ile dış denge arasında yaşanan çatışmayı net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Turgut Özal Dönemi (1989-1993), Türkiye'nin dış politikasında bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Bu süreçte, geleneksel güvenlik ve askeri işbirliği odaklı yaklaşımların ötesine geçilerek, ekonomik açılım bir araç olarak değerlendirilmiş ve Türkiye'nin hem bölgesel hem de uluslararası arenadaki konumunu güçlendirmeye yönelik stratejik bir vizyon

hayata geçirilmiştir. Özal, vizyonunu Türk ekonomisini güçlendirmek ve onu küresel ekonominin ayrılmaz bir parçası haline getirmek üzerine kurmuştur. Bu yaklaşım, dış politika stratejilerine doğrudan yansımış ve özellikle Arap dünyasıyla ilişkiler ve Filistin meselesi gibi konular üzerinde etkili olmuştur. Bu süreçte Özal, ekonomik modernleşme vizyonunu diplomatik girişimlerle birleştirerek Türkiye'nin Doğu ile Batı arasında kültürel ve stratejik bir köprü olarak konumunu güçlendirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda, ekonomik açılım Özal'ın politikalarının temel unsurlarından birini oluşturmuştur. Özal, kamu şirketlerinin özelleştirilmesi, yabancı yatırımlara pazarın açılması, bölgesel ve uluslararası ortaklarla ticaretin artırılmasına odaklanan kapsamlı reform politikaları yürütmüştür (Zürcher, 2017, s.299-300). Bu politikalar, Türkiye'nin doğal kaynaklar bakımından zengin Arap ülkeleri, özellikle de Körfez ülkeleri ile güçlü ekonomik ilişkiler kurmasını sağlamıştır. Böylece ticari ve ekonomik ilişkiler, Arap dünyasıyla diplomatik bağları güçlendirmek için güçlü bir araç haline gelmiştir.

Filistin meselesine gelince, Özal dönemi Türkiye'nin sembolik destek açısından önemli bir gelişme gösterdiği, ancak Batı ile Arap dünyası arasında dengeyi koruma çabasını sürdürdüğü bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Özal'ın siyasi söylemi, Filistinlilerin haklarını destekleyici bir tutum sergilerken, bu tutum Türkiye'nin Birleşmiş Milletler ve uluslararası konferanslardaki pozisyonlarına yansımıştır. Ancak uygulamada, Arap ülkeleriyle ekonomik ve stratejik iş birliği, Türkiye'nin Filistin'e yönelik yaklaşımının temel unsuru olmuştur, 1990'lı yıllarda Türk dış politikasında önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Türkiye'nin Arap-İsrail çatışmasında geleneksel tarafsız tutumundan yavaş yavaş uzaklaşarak İsrail ile diplomatik yakınlık içeren bir politika anlayışı geliştirmeye yöneldiği görülmektedir. Bu değişim, 1991 yılında başlayan Arap-İsrail barış süreci ve ardından Eylül 1993'te İzak Rabin ile Yasir Arafat arasında İkeler Deklarasyonu'nun imzalanması gibi bölgesel ve uluslararası değişimlere dayandırılabilir. Bu gelişmeler, Türkiye'ye İsrail ile çok daha derin ilişkiler geliştirme fırsatı sunarken, Filistin Kurtuluş Örgütü ve başlıca Arap devletleri ile ilişkilerinde herhangi bir bozulma yaşanmasını engellemiştir (Hale, 2013, s.227).

Stratejik olarak, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinden beklenen kazançlar, büyük ölçüde iki ülkenin ortak çıkarlarına dayanmaktaydı. Bu anlaşmaların, güçlü İsrail lobisinin ABD Kongresi'ndeki desteğini garanti altına alarak Türkiye'nin Washington'daki nüfuzunu artıracığı beklentisi önemli bir teşvik olmuştur. Ayrıca, Türkiye ile İsrail arasındaki teknik, askeri ve ekonomik iş birliği de bu anlayışın güçlendirilmesi için ek bir motivasyon sağlamıştır. Böylece Türkiye, İsrail ile stratejik bir ortaklık inşa ederken Arap dünyasıyla iyi ilişkilerini korumayı başarmıştır (Hale, 2013, s.227). Paralel olarak Özal, Doğu ve Batı arasında stratejik bir denge kurmayı hedeflemiştir. Türkiye, NATO ve ABD ile yakın ilişkilerini sürdürürken, Orta Doğu'daki varlığını güçlendirmek amacıyla Arap ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme çabası içinde olmuştur. Aydın'a (Aydın, 2004, s.96) göre, Özal, Arap dünyasıyla ekonomik açılım ve Batı ile ittifaklar arasında bir denge kuran çok yönlü bir dış politika benimsemiştir. Bu strateji, Türkiye'nin Arap ülkeleriyle ekonomik ve ticari açıdan

kazançlı ortaklıklarını sürdürmesini sağlarken, aynı zamanda Batı ile stratejik çıkarlarını gerçekleştirmeye devam etmesine olanak tanımıştır. 1998 yılında imzalanan Adana Anlaşması, Türkiye ile Suriye arasındaki, özellikle Suriye'nin PKK'ya sağladığı destek konusundaki anlaşmazlıkları sonlandırarak iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli bir iyileşme sağlamıştır. Bu anlaşma, bölgesel iş birliğini güçlendirmek adına yeni bir dönemin başlangıcı olmuş ve Ankara'nın, özellikle Aksa İntifadası sonrası Filistin meselesine daha aktif katkılarda bulunma çabalarını desteklemiştir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin iktidara gelmesiyle Türkiye-İran ilişkileri de olumlu bir seyir izlemiş; Hatemi'nin reformist vizyonu, bölgedeki gerilimlerin hafifletilmesine katkıda bulunmuştur (Altunışık & Tür, 2006, s. 127). Buna rağmen, söz konusu iyileşmelere karşın Türkiye'nin Orta Doğu politikası genel olarak sınırlı bir etki alanında kalmaya devam etmiştir. Bu durumun temel nedenlerinden biri, Kürt meselesinin bölgesel dinamiklerle sıkı ilişkisidir. Irak'taki istikrarsızlık ve PKK'nın faaliyetlerinin yarattığı güvenlik tehditleri, Türkiye'nin bölgesel stratejilerinde belirleyici rol oynamış; böylece Ankara'nın tamamen bağımsız ve tutarlı bir dış politika geliştirmesini zorlaştırmıştır (Altunışık & Tür, 2006, s. 127).

1980'li yılların sonlarına doğru, Türkiye, İsrail'in mukaddes Kudüs Şehri'ni ilhakını iptal etmesini talep eden Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları (465-467-478) lehinde oy kullanmıştır (Nureddin, 1997, s. 199). Bu dönemde Türkiye, Arap dünyasındaki desteğini artırmak ve Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak amacıyla Filistin davasının yanında yer almayı tercih etmiştir. 9 Aralık 1987'de işgal altındaki Filistin topraklarında başlayan ayaklanma (İntifada) sırasında Türkiye, İsrail'in uyguladığı baskıcı politikaları açıkça kınamıştır. Şubat 1991'de yüz ton şeker taşıyan bir gemi Filistinlilere gönderilmiş; Mayıs 1991'de ise çeşitli gıda malzemeleri taşıyan ikinci bir yardım gemisi daha ulaştırılmıştır (Hassan, 2012, s. 28). 15 Kasım 1988'de Cezayir'de ilan edilen Filistin bağımsızlığı, Türkiye tarafından tanınmış ve Türkiye bu kararı tanıyan ikinci ülke olmuştur. 1989 yılı başlarında, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Ankara'daki temsilciliği, Türkiye Cumhuriyeti nezdinde Filistin Devleti'nin Büyükelçiliği'ne dönüştürülmüştür. 2009 yılında ise Cumhurbaşkanı Mahmud Abbas ile Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün katılımıyla büyükelçiliğin yeni binası Oran'da resmen açılmış, Ankara Büyükşehir Belediyesi binanın yanındaki caddeye "Kudüs" adını vermiştir (Barbakh, 2023, s. 56).

Sonuç olarak, Özal dönemi Türk dış politikasında önemli bir dönüşüm sürecine işaret etmektedir. Ekonomik ve siyasi boyutların bir araya getirilmesi, çok yönlü stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesine olanak tanımıştır. Ancak, Filistin meselesine yönelik somut eylemlerin sınırlı kalması, uluslararası dengeler ve yerel ekonomik önceliklerin dayattığı sınırlamaları yansıtarak, Türkiye'nin bu dönemdeki politikasının daha çok "denge yönetimi" stratejisine yakın olduğunu göstermektedir.

2.1.4. Ak parti dönemi'nde (2001'den günümüze) Türkiye-Filistin ilişkileri

Filistin meselesi, Türkiye'nin Orta Doğu politikasında merkezi bir konuma sahiptir. Türkiye'nin Filistin'e yönelik tutumunu tarihsel olarak şekillendiren özel hassasiyet dikkate alındığında, bu durum yeni bir gelişme olarak değerlendirilemez. Türkiye, Filistin meselesine karşı tarihsel ve ahlaki bir sorumluluk taşıdığını düşünmekte ve bu meseleyi, Orta Doğu'da etkin bir Türk dış politikası inşa etme yönünde stratejik bir fırsat olarak görmektedir (Aras, 2009, s. 4). Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidara geldiğinde hem iç politikada hem de uluslararası sistemde mevcut olan çeşitli kısıtlamalarla karşı karşıya kalmış; bu durum, partiyi dış politika hedeflerine ulaşabilmek için özgün siyasi stratejiler geliştirmeye yöneltmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ortaya koyduğu siyasal deneyim, Arap dünyasında yaygın olan geleneksel barışçıl İslami söylemden belirli bir kopuşu temsil etmektedir. Bu deneyim, bir yandan İslam'a dayalı fakat modernleşmeyle uyumlu yeni bir entelektüel ve siyasal yaklaşım geliştirmiştir. Sistemi bütün olarak reddetmek yerine, insan haklarına saygı, piyasa ekonomisinin benimsenmesi ve "medeniyetler çatışması", "Haçlı zihniyeti" ya da "İslam'a karşı uluslararası komplolar" gibi söylemleri aşan eleştirel bir entegrasyon modeli sunmuştur. Öte yandan, bu yaklaşım, sadece soyut ve tekrarlanan İslami genel ifadelerle yetinmek yerine, yaşanan siyasal gerçekliğe dayalı, daha somut ve uygulanabilir bir dil üretmeyi başarmıştır (Al-Shoubaki, 2011, s. 88).

2000'li yılların değerlendirildiği bu alt-başlık, aşağıda yer verilen diğer başlık ve alt-başlıklarda anlatılacak konularla da doğrudan ilişkili olduğu için kısa tutulmuş, ayrıntılar, tekrara düşmeden ilgili kısımlara bırakılmıştır.

2.2. Türkiye-Filistin İlişkilerine Kamuoyunun Bakışı

Türkiye'nin Filistin meselesine yönelik yaklaşımı, tarihsel, dini, kültürel ve insani temeller üzerine inşa edilmiş köklü bir kamuoyu hassasiyetine dayanmaktadır. Bu çok katmanlı duyarlılık, yalnızca siyasi elitlerin dış politika kararlarında değil, aynı zamanda medyada, sosyal ağlarda ve toplumsal hareketlilikte de belirgin bir biçimde kendini göstermektedir (Aras, 2009, s. 4; Aydın İşcan, 2023). Mucuk, Özdemir ve Anık'ın (2023) "El-Aksa Tufanı" operasyonu sonrasında yürüttüğü araştırma, Türk kamuoyunun %78'inin Türkiye'nin Filistin'e daha aktif destek vermesi gerektiğini düşündüğünü ve %85'inin İsrail'in politikalarını açıkça "işgal" olarak nitelendirdiğini ortaya koymaktadır (Mucuk et al., 2023, s. 110). Bu veriler, Filistin meselesinin Türkiye'de yalnızca dış politika alanında değil, aynı zamanda kimliksel ve vicdani düzeyde içselleştirilen bir mesele olduğunu göstermektedir. ORC Araştırma Merkezi'nin 2025 Nisan ayında gerçekleştirdiği kamuoyu yoklamasına göre halkın %64'ü Türkiye'nin Filistin'e yönelik dış politikasını olumlu bulmakta, %71'i ise Türkiye'nin özellikle Gazze'ye yönelik insani yardımlarını artırması gerektiğini savunmaktadır (ORC Araştırma, 2025, Nisan). Bu eğilim, halkın daha aktif, görünür ve sonuç alıcı bir dış politika talep ettiğine işaret etmektedir.

Medya bu taleplerin şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. B2Press'in 2024 yılına ait Türkiye Dijital Basın Raporuna göre, 2023 sonunda yaşanan çatışmalar sırasında Filistin meselesi, sosyal medya platformlarında en çok etkileşim alan dış politika konusu olmuştur. Özellikle Instagram ve X (eski adıyla Twitter) üzerinden yapılan #FreePalestine, #GazzeUnderAttack ve #KudüsBizimdir gibi kampanyalar milyonlarca kişiye ulaşmış, sadece 72 saat içinde 2,4 milyon kullanıcı etkileşime girmiştir (B2Press, 2024, Ocak). Bu dijital mobilizasyonun etkileri yalnızca sembolik değil, aynı zamanda politik baskı unsuru niteliğindedir. Pew Research Center'ın 2024 tarihli araştırmasında da Türk halkının %93'ü İsrail'e olumsuz baktığını ifade etmiştir. Bu oran, Türkiye'de İsrail'in halk nezdinde en olumsuz algıya sahip ülke olduğunu ortaya koymaktadır (Pew Research Center, 2024, s. 4; Karar, 2025). Ayrıca, medya içerikleri halkın liderlik algılarını da etkilemektedir. ORC'nin verilerine göre katılımcıların %71'i, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "One Minute" çıkışı ve Mavi Marmara krizindeki tutumunu Türkiye'nin itibarını artıran eylemler olarak değerlendirmiştir (ORC, 2025, Nisan). Bu tür sembolik eylemler, kamuoyunda liderliğin meşruiyetini pekiştirici bir etki yaratmaktadır. Ancak kamuoyunun bu hassasiyeti zaman zaman iktidar politikalarıyla çelişmektedir. Türkiye'nin Filistin'e yönelik söylemsel desteğine karşın, İsrail ile sürdürülen ticari ilişkiler kamuoyunda "politik tutarsızlık" olarak yorumlanmaktadır. Bu çelişki, medya aracılığıyla görünür hale gelmekte ve hükümete yönelik eleştirileri beslemektedir (Yeşil Gazete, 2024, Temmuz). Aynı bir araştırma verisi olarak, Pew Research Center (2024) anketine göre, hükümete yakın medyanın Filistin'i "aşırı yücelttiğini" düşünenlerin oranı %62 iken, halkın %51'i mevcut desteği yetersiz bulduğunu ifade etmektedir (Pew Research Center, 2024, s. 5).

Eda Bekci (2013), medya-dış politika ilişkisini incelediği çalışmasında, medyanın yalnızca kamuoyunu bilgilendiren değil, aynı zamanda dış politika kararları üzerinde baskı kuran bir aktör haline geldiğini ileri sürmektedir. Bekci'ye göre, özellikle kriz dönemlerinde medya, kamuoyunun dikkatini belirli söylemler etrafında şekillendirerek dış politikayı dolaylı biçimde yönlendirme kapasitesine sahiptir (Bekci, 2013, s. 127-132). Filistin meselesi etrafında şekillenen medya dili, dramatik içerikler (çocuk ölümleri, insan hakları ihlalleri vb.) üzerinden halkın siyasal reflekslerini tetiklemekte; bireylerin yalnızca "duyarlılık gösteren" değil, aynı zamanda siyasal tutum geliştiren aktörlere dönüşmesine neden olmaktadır (Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, 2024). Bu süreçte dijital platformlar da bir "katılımcı siyaset üretim alanı"na dönüşmüş, halkın doğrudan söylem üretimine katılabildiği bir alan inşa edilmiştir (Mucuk vd., 2023, s. 114-115).

Sonuç olarak, Türkiye'de Filistin meselesine dair kamuoyu algısı; tarihsel sorumluluk, dini-kültürel aidiyet, insani duyarlılık, medya etkisi ve dijital aktivizm gibi faktörlerin kesişiminde şekillenmektedir. Bu yapı, yalnızca hükümetin dış politikasını etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası imajı, iç siyasi dengeler ve medya-siyaset ilişkileri üzerinde

de belirleyici bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla Filistin meselesi, Türkiye’de hem devlet hem toplum düzeyinde duygusal, ahlaki ve stratejik anlamlar taşıyan bir dış politika meselesi olmaya devam etmektedir.

2.2.1. Çok partili siyasi hayat öncesine kadar sessizlik ve statükoya bağlılık dönemi

Türkiye'nin Filistin meselesine yönelik tutumu, tarihsel süreç içerisinde değişkenlik göstermiştir. Dönemsel olarak farklı iç ve dış dinamiklerden etkilenen bu tutum, bazen daha aktif ve proaktif bir dış politika izlenmesine neden olmuş, bazen ise daha temkinli ve geri planda kalan bir yaklaşım tercih edilmiştir. Bu alt-başlıkta, Türkiye’nin Filistin politikasının çeşitli dönemlerdeki farklılaşmaları ve süreklilik arz eden yönleri değerlendirilecektir.

Daha önce de değinildiği gibi, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Türkiye, dış politikada genel olarak statükocu bir çizgi izlemiş; özellikle Arap dünyasındaki çatışmalardan uzak durma eğiliminde olmuştur. Bu bağlamda, Filistin meselesi de Türkiye’nin resmi gündeminde sınırlı bir yer tutmuştur. Tek Parti dönemindeki bu pasif tutum, ilerleyen dönemlerde izlenecek aktif politikalarla kıyaslandığında belirgin bir farklılık göstermektedir. Tek parti döneminde Türkiye'nin Filistin meselesine mesafeli kalmasının bir diğer önemli nedeni, dış politikada Lozan sonrası oluşturulan barışçıl ve statükocu çizgidir. Türkiye, bu dönemde Misak-ı Milli sınırları dışındaki meselelerle doğrudan ilgilenmeme ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalmış ve özellikle Arap dünyasındaki gelişmelere taraf olmaktan kaçınmıştır. Bu yaklaşım, uluslararası toplumda yeni kurulan Cumhuriyet’in saygınlığını pekiştirme ve iç politikada reformları güvenli bir zeminde uygulama isteğiyle yakından ilişkilidir (Sırım, 2021, s. 285). Ayrıca, Batı ile uyumlu hareket etme arzusu da Türkiye'nin Filistin konusunda sessiz kalmasını destekleyen bir başka etkeni. Bununla birlikte, dönemin uluslararası koşulları da Türkiye'nin pasif tutumunu pekiştirmiştir. Özellikle İngiltere'nin Filistin üzerindeki manda yönetimini sürdürdüğü bu yıllarda, Türkiye'nin sert bir tutum takınması diplomatik riskler doğurabilirdi. Türkiye'nin bu dönemdeki dış politikasında çok taraflılık veya blok siyaseti gibi kavramlar henüz yerleşmemişti ve dış dünya ile ilişkiler büyük oranda Avrupa merkezli gelişmeler üzerinden şekilleniyordu. Dolayısıyla, Filistin meselesi Türkiye açısından ne stratejik bir öncelik ne de halk nezdinde güçlü bir baskı unsuru olarak değerlendiriliyordu. Bu durum, sonraki dönemlerde izlenecek daha aktif Filistin politikaları ile açık bir tezat oluşturur ve Türkiye’nin Filistin’e yaklaşımında dönemsel kırılmaların net bir örneğini sunar (Akçapa, 2021, s. 37).

2.2.2. Çok partili siyasi hayat sonrası 2000’e kadar denge arayışları dönemi

1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında Türkiye’nin Filistin’e yönelik söylemleri belirgin şekilde değişmiş ve Filistin Kurtuluş Örgütü’nü (FKÖ) tanıyan ilk Müslüman ülkelerden biri olmuştur.

1970'li yıllarda özellikle Ecevit hükümetlerinin Filistin yanlısı tutumu, Türkiye'nin Orta Doğu'daki dengeleri yeniden tanımlamak istemesiyle paralel ilerlemiştir. Armaoğlu (1989, s. 317), Türkiye'nin bu dönemde "Filistin halkının meşru haklarını savunan ilk NATO ülkesi" konumuna geldiğini vurgulamaktadır. Bu dönem, Türkiye'nin Filistin'e yönelik dış politikasında ilk kez net bir siyasi pozisyon alma süreci olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde Türkiye'nin Filistin politikasında gözlemlenen dönüşüm, yalnızca dış politika ekseninde değil, aynı zamanda ideolojik ve duygusal temellere de dayanmaktadır. Özellikle 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında yaşanan gelişmeler, Türkiye'de kamuoyunun dikkatini Filistin meselesine yöneltmiş; medya, öğrenci hareketleri ve sol çevrelerde Filistin halkının direnişi bir "anti-empyralist mücadele" olarak görülmeye başlanmıştır. Bu söylem, dönemin iç siyasal yapısı ile örtüşerek Türkiye'nin Filistin lehine politikalar üretmesini kolaylaştırmıştır (Armaoğlu, 1989, s. 298). Türkiye'nin FKÖ'ye resmî düzeyde verdiği destek hem Arap dünyasında prestij kazanma hem de Batı'ya alternatif bir diplomatik açılım geliştirme arzusuyla da ilişkilendirilmiştir.

1970'li yılların başında Kıbrıs sorununun uluslararasılaşması ve Türkiye'nin Batı bloğuyla yaşadığı gerginlikler, dış politikada yeni iş birlikleri arayışını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin Filistin'e verdiği açık destek, yalnızca insani dayanışma ile değil, aynı zamanda dış politikada çeşitlilik yaratma çabasıyla da açıklanabilir. Türkiye'nin FKÖ'nün temsilcilerini Ankara'da kabul etmesi ve FKÖ ofisinin açılmasına izin vermesi, o dönem için oldukça radikal adımlar olarak değerlendirilmiştir. Akçapa (2021, s. 40), Türkiye'nin bu yıllarda Arap kamuoyunda Filistin dostu imajını pekiştirdiğini ve bunun Türkiye-Arap ilişkilerine olumlu yansıdığını belirtmektedir. Ayrıca bu dönemde, Türkiye'nin Filistin meselesini daha fazla sahiplenmesinde İslam Konferansı Örgütü'ne (günümüzde İslam İş Birliği Teşkilatı) üye olması da etkili olmuştur. 1969 yılında Türkiye'nin bu örgüte katılmasıyla birlikte, İslam dünyasının ortak meselelerine dair sorumluluk alma anlayışı güçlenmiştir. Filistin, Bu dönemde Filistin meselesi, Arap dünyasının bölgesel bir sorunu olmaktan çıkarak, İslam coğrafyasında geniş kabul gören kolektif bir kimlik ve aidiyet sembolü olarak "kutsal dava" niteliğine dönüşmüştür. Bu çerçevede Türkiye, hem laik dış politika çizgisini korumaya çalışmış hem de İslami ve insani temellere dayalı bir dayanışma söylemini diplomatik bir enstrümana dönüştürmüştür (TUDPAM, 2023).

1990'lı yıllar, Türkiye'nin hem İsrail hem de Filistin ile ilişkilerini aynı anda sürdürdüğü "denge politikası" dönemidir. Bu dönemde İsrail ile askeri ve stratejik iş birlikleri yoğunlaşırken, Filistin meselesi daha çok insani diplomasi çerçevesinde ele alınmıştır. Abadi (1995), bu süreci "örtülü ilişkilerin alenileşmesi" (gizli yürütülen diplomatik temasların artık resmi ve açık bir nitelik kazanması) olarak tanımlar ve Türkiye'nin İsrail ile yakınlaşmasının Batı ittifakı ile ilişkiler açısından önem taşıdığını belirtir (s. 128). Buna karşılık, Türkiye'nin Filistin'e verdiği destek daha sembolik düzeyde kalmıştır. 1990'lı yıllar, Türkiye'nin dış politikasında hem fırsatlar hem de belirsizliklerle dolu bir döneme işaret etmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Körfez Savaşı'nın etkileri ve Orta Doğu'da yeniden şekillenen dengeler, Türkiye'yi

bu bölgede daha aktif ve çok boyutlu bir dış politika izlemeye zorlamıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin hem Filistin ile olan geleneksel dayanışma çizgisini korumaya çalıştığı hem de İsrail ile ilişkilerini hızlı bir şekilde geliştirdiği gözlemlenmiştir. Bu çift yönlü dış politika yaklaşımı, Türkiye'nin bölgesel bir denge unsuru olarak konumlanma isteğini yansıtmaktadır (Abadi, 1995, s. 128).

Türkiye, bu dönemde İsrail ile askeri, ekonomik ve istihbarat alanlarında önemli iş birliklerine imza atmıştır. 1996 yılında imzalanan Askerî İş birliği Anlaşması, iki ülke arasındaki stratejik yakınlaşmanın bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu yakınlaşma, Filistin yanlısı kamuoyunda ve bazı Arap ülkelerinde eleştiriyle karşılanmıştır. Türkiye'nin İsrail ile ilişkileri güçlendirirken, Filistin Yönetimi ile de diplomatik temaslarını sürdürmesi dikkat çekicidir. Bu denge politikası, Türkiye'nin taraflardan yalnızca birine yönelmek yerine, Orta Doğu'da arabulucu ve çok yönlü bir aktör olarak varlık göstermeye çalıştığını göstermektedir (Akçapa, 2021, s. 41). Bununla birlikte, bu stratejik denge arayışı zaman zaman Türkiye'nin dış politikasında çelişkili görüntüler oluşturmuştur. Bir yandan Kudüs'ün statüsü konusunda hassasiyet ifade edilirken, diğer yandan İsrail ile savunma teknolojisi transferi gibi konularda yoğun iş birlikleri gerçekleştirilmiştir. Bu durum, Türkiye'nin Orta Doğu politikalarında "pragmatizm" ile "ilkesel duruş" arasında gidip geldiğini ortaya koymaktadır. TUDPAM'ın (2023) analizine göre, Türkiye'nin bu dönemde uyguladığı denge politikası hem diplomatik esneklik sağlamış hem de uzun vadede net bir Orta Doğu stratejisi oluşturamadığı yönünde akademik eleştirilere maruz kalmıştır.

2.2.3. Ak Parti döneminde (2001'den günümüze) kurulan ilişkilerin kamuoyundaki yansımaları

2000'li yılların başından itibaren AK Parti hükümetleri ile Türkiye'nin Filistin politikasında yeni bir paradigma oluşmuştur. Türkiye artık yalnızca siyasi destek beyanlarıyla yetinmemiş; aynı zamanda diplomatik krizler, yardım kampanyaları ve uluslararası platformlarda aktif girişimlerle Filistin lehine açık pozisyon almıştır. 2009 Davos zirvesinde dönemin Başbakanı Erdoğan'ın "One Minute" çıkışı ve 2010'daki Mavi Marmara olayı, bu dönemde Türkiye'nin Filistin meselesinde nasıl bir liderlik pozisyonu üstlenmeye çalıştığını göstermektedir (Karabulut, 2024). Bu dönem ayrıca "kamu diplomasisi" ve "duygusal dış politika" kavramlarının ön plana çıktığı bir zaman dilimidir. Elbek (2022), Filistin basınındaki haber analizine dayalı çalışmasında, Türkiye'nin Filistin'deki imajının bu dönemde son derece olumlu olduğunu, özellikle insani yardımlar ve Gazze politikalarının Filistin halkı üzerinde etkili bir kamuoyu oluşturduğunu belirtmektedir (s. 125).

Bu dönemde Türkiye, "yumuşak güç" araçlarını da Filistin politikası çerçevesinde yoğun biçimde kullanmıştır. TİKA aracılığıyla Gazze'de gerçekleştirilen insani yardım projeleri, okul ve hastane inşaları, Kızılay ve AFAD'ın kriz dönemlerinde yürüttüğü yardım faaliyetleri, Filistin

halkı nezdinde Türkiye'ye olan sempatiyi artırmıştır. Elbek'in (2022) Filistin medyasında yürüttüğü içerik analizine göre, Türkiye'ye ilişkin haberler büyük ölçüde olumlu bir çerçevede sunulmuş ve özellikle Erdoğan figürü "Filistin'in dostu" şeklinde temsilleştirilmiştir (s. 126). Bu algı, Filistin toplumunun Türkiye'yi hem siyasi hem de insani anlamda güvenilir bir partner olarak değerlendirmesini sağlamıştır (Cengiz & Aydos, 2024, s. 58). Ancak Türkiye'nin bu dönemde izlediği Filistin politikası, yalnızca idealist hedeflerle değil, aynı zamanda bölgesel liderlik iddiası ve stratejik kazanımlar doğrultusunda da şekillenmiştir. AK Parti iktidarı, Türkiye'nin İslam dünyasında merkezi bir güç olarak konumlanmasını hedeflemiş ve Filistin davası bu vizyonun bir parçası hâline getirilmiştir. TASAM'ın (2023) analizinde belirtildiği gibi, Türkiye bu dönemde Orta Doğu'daki krizlerde yalnızca taraf değil, aynı zamanda arabulucu aktör olarak da rol üstlenmiştir. Filistin meselesi özelinde Türkiye'nin söylem üretimi yoğunlaşırken, Batı ile ilişkilerde zaman zaman gerilim yaşanması da bu politikanın doğal bir sonucu olmuştur. Bu bağlamda 2000'li yıllar, Türkiye'nin Filistin politikası açısından hem uluslararası görünürlüğün arttığı hem de iç kamuoyunda geniş destek bulan simge olayların yaşandığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır.

2020'li yıllarda Türkiye, Filistin'e yönelik politikalarını kurumsal yapılarla güçlendirmeye çalışmış; TİKA, Kızılay, AFAD gibi kuruluşlar aracılığıyla Gazze'ye yönelik yardım faaliyetlerini sistematik hale getirmiştir (TUDPAM, 2023). Ancak bu dönemde Türkiye'nin İsrail ile ekonomik ve diplomatik ilişkilerini sürdürmesi, kamuoyunda ve bazı akademik çevrelerde eleştirilmiştir. Özpinar (2024), Türkiye'nin Gazze politikasının "duyarlılık söylemleri" ile "pragmatik diplomasi" arasında sıkıştığını ifade etmektedir (s. 34). Bu da dönemin en önemli çelişkilerinden biri olarak değerlendirilebilir.

TASAM'ın 2023 tarihli analizinde de Türkiye'nin son dönemde Filistin meselesinde jeopolitik bir merkez olarak görünürlük kazandığı, ancak diplomatik ilişkilerdeki inişli çıkışlı seyir nedeniyle stratejik etkisinin zaman zaman sınırlı kaldığı ifade edilmiştir (TASAM, 2023, Kasım 1).

2010 sonrası dönem, Türkiye'nin Filistin politikasında kurumsallaşmanın güç kazandığı ancak aynı zamanda dış politikada çelişkilerin giderek daha fazla görünür hâle geldiği bir döneme işaret etmektedir. 2010'da yaşanan Mavi Marmara olayı ile Türkiye-İsrail ilişkileri ciddi biçimde gerilmiş; Türkiye, İsrail'e karşı sert diplomatik tepkiler vermiştir. Ancak takip eden yıllarda ilişkilerin kademeli olarak yeniden normalleşmesi, özellikle ekonomik ve enerji alanlarındaki iş birlikleriyle dikkat çekmiştir. Bu süreç, Türkiye'nin Filistin'e güçlü retorik destek verirken İsrail ile ticari ilişkilerini sürdürmesi nedeniyle "ikircikli politika" eleştirilerine de neden olmuştur (Özpinar, 2024, s. 36).

Aynı dönemde Türkiye'nin Filistin'e yönelik politikalarında önemli bir kurumsal derinleşme de yaşanmıştır. TİKA, AFAD, Kızılay ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi devlet kurumları aracılığıyla Gazze'ye yapılan yardımlar artmış; hastane, okul ve barınma projeleriyle Türkiye'nin sahadaki varlığı somutlaşmıştır. Ayrıca Kudüs'teki Osmanlı mirasının restorasyonu ve kültürel

varlıkların korunmasına yönelik projeler, Türkiye'nin "yumuşak gücünü" kullanma biçiminde yeni bir model sunmuştur. Bu tür faaliyetler, Filistin halkı nezdinde Türkiye'ye duyulan güveni artırmış ve Türkiye'yi yalnızca diplomatik değil, insani bir aktör olarak da konumlandırmıştır (TUDPAM, 2023; Cengiz & Aydos, 2024, s. 60). Bununla birlikte, 2020'li yıllara gelindiğinde Türkiye'nin Filistin meselesindeki dış politika söylemi ile sahadaki uygulamaları arasındaki fark daha fazla sorgulanmaya başlanmıştır. İsrail ile diplomatik ilişkilerin yeniden büyükelçilik düzeyine çıkarılması, enerji iş birliklerinin genişletilmesi ve bölgesel normalleşme süreçleri, Türkiye'nin Filistin konusundaki duruşunun "stratejik esneklik" mi yoksa "tutarsızlık" mı olduğu yönünde tartışmaları tekrar alevlendirmiştir. Nitekim TASAM (2023) raporuna göre, Türkiye'nin Orta Doğu'da denge politikası yürütme çabası, zaman zaman Filistin politikalarında belirsizlik algısına yol açmakta; bu da kamuoyu düzeyinde güven sorununu beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla bu dönem hem güçlü bir kurumsal yapı hem de artan eleştirel bakışlarla şekillenen bir geçiş süreci olarak değerlendirilebilir.

Dönemler arasında belirgin farklılıklar bulunsa da bazı politik temaların süreklilik arz ettiği görülmektedir. Bunların başında "Filistin halkının haklı mücadelesine destek", "Kudüs'ün statüsüne duyarlılık" ve "insani yardımlar" gelmektedir. Cengiz ve Aydos (2024), Filistin'de yapılan bir kamuoyu araştırmasına dayanarak, Türkiye'nin yıllardır Filistin halkı nezdinde güvenilir bir aktör olarak görüldüğünü ve bu algının tarihsel süreklilik gösterdiğini vurgulamaktadır (s. 52). Ayrıca, dönemsel farklılıklara rağmen her hükümetin Filistin meselesinde kamuoyunun hassasiyetlerini göz ardı etmediği; hatta bu hassasiyetleri dış politika araçlarına dönüştürdüğü söylenebilir. Akçapa (2021), Arap Baharı öncesindeki politikaların dahi halk desteğini göz önünde bulundurarak geliştirildiğini ifade etmektedir (s. 41).

Her ne kadar dış politikada uygulama biçimleri değişmiş olsa da bu söylemsel duruş, Cumhuriyet'in erken dönemlerinden bugüne dek siyasi partiler ve hükümetler üstü bir karakter kazanmıştır. Bu tespitten yola çıkan Akçapa (2021), Türkiye'nin tarihsel olarak Filistin'e yönelik "ahlaki sorumluluk temelli dış politika" anlayışını benimsediğini ve bunun kamuoyunca da içselleştirildiğini ifade etmektedir (s. 39).

Filistin meselesinde Türkiye'nin her dönemde sergilediği bu istikrarlı söylem, aynı zamanda iç politikayla da doğrudan ilişkilidir. Siyasi aktörler, kamuoyundaki Filistin hassasiyetini dikkate alarak, dönemsel olarak diplomatik açıklamalarını güçlendirmiş, sembolik destek eylemlerini artırmış ve uluslararası alanda Türkiye'nin "mazlumdan yana" dış politika çizgisine vurgu yapmıştır. Bu durum, Türkiye'nin bölgedeki yumuşak güç kapasitesinin uzun soluklu bir temele dayandığını da göstermektedir. Ayrıca, insani yardım diplomasisi de Türkiye'nin Filistin politikasındaki en istikrarlı öğelerden biridir. TİKA, Kızılay ve Diyanet gibi kurumsal aktörler aracılığıyla gerçekleştirilen sosyal ve altyapı destekleri, yalnızca AK Parti dönemine özgü bir uygulama olmayıp 1990'ların ikinci yarısından itibaren yavaş yavaş gelişen ve kurumsallaşan bir yapıya sahiptir. TUDPAM (2023) raporunda, Türkiye'nin Filistin'e yönelik

yardımlarının süreklilik gösterdiği ve bu yardımların siyasi konjonktürden bağımsız bir şekilde devam ettirildiği vurgulanmıştır. Bu yönüyle bakıldığında, Türkiye-Filistin ilişkilerinde dönemsel farklılıklar olsa da ahlaki, kültürel ve insani temeller üzerine kurulu bir ortaklığın uzun vadeli istikrarla sürdürülmeye çalışıldığı söylenebilir.

3.BÖLÜM

TÜRKİYE-FİLİSTİN İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ

3.1. Türkiye-Filistin İlişkilerinin Mevcut Durumu

Türkiye ile Filistin arasındaki ilişkiler, tarihsel ve kültürel bağlara dayanan çok boyutlu bir yapı sergilemekte; siyasi, ekonomik, diplomatik ve kültürel alanlarda sürdürülebilir bir iş birliği anlayışıyla gelişmektedir. Türkiye, Filistin halkının haklarını koruma ve bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasına yönelik kararlı tutumunu uzun yıllardır sürdürmektedir. Bu yaklaşım, hem bölgesel hem de uluslararası düzlemde Türkiye'nin dış politikasının temel unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2025).

Siyasi ilişkiler, iki halk arasındaki ortak tarihsel ve dini geçmişin yanı sıra, Türkiye'nin Filistin davasına verdiği istikrarlı destek çerçevesinde şekillenmiştir. Türkiye, Filistin Devleti'ni tanıyan ve uluslararası kuruluşlarda Filistin'in haklarını savunan ilk ülkelerden biri olmuş; özellikle Birleşmiş Milletler (BM) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi platformlarda Filistin lehine kararların alınmasında aktif rol üstlenmiştir (Duran, 2023). 2010 yılında yaşanan Mavi Marmara olayı, Türkiye'nin Filistin'e yönelik politikalarını daha belirgin hale getirmiş; bu olayın ardından Türkiye, İsrail ile ilişkilerinde diplomatik düzeyi düşürmüş ve Filistin'e verdiği desteği hem söylem hem eylem düzeyinde artırmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin Filistin'e olan desteği yalnızca diplomatik bir pozisyon değil, aynı zamanda insani ve ahlaki bir sorumluluk olarak da tanımlanmaktadır (Duran, 2023; Atun & Atun, 2018, s. 11).

Ekonomik ilişkiler de Türkiye-Filistin ilişkilerinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı'nın (2025) verilerine göre, iki ülke arasındaki ticaret hacmi son yıllarda düzenli bir artış göstermektedir. Türkiye, Filistin'e ağırlıklı olarak gıda, inşaat malzemeleri ve tekstil ürünleri ihraç etmekte; karşılıklı ticari temaslar ve özel sektör iş birlikleri üzerinden ekonomik ilişkilerin kurumsallaşmasını teşvik etmektedir. Bunun yanında Türkiye, ekonomik desteğini yalnızca ticaretle sınırlı tutmamış; Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Türk Kızılayı gibi kurumlar aracılığıyla Gazze ve Batı Şeria'da eğitim, sağlık ve altyapı alanlarında çok sayıda proje gerçekleştirmiştir (Sırım, 2021). Bu projeler, Türkiye'nin bölgedeki yumuşak gücünü pekiştirmekte ve Filistin halkının yaşam kalitesini artırmayı hedeflemektedir.

Diplomatik düzeyde ise Türkiye ve Filistin arasında karşılıklı temsilcilikler aracılığıyla sürdürülen ilişkiler, siyasi ve kültürel etkileşimi kurumsal bir zemine oturtmaktadır. Türkiye, Ramallah'ta diplomatik temsilcilik bulundururken, Filistin'in Ankara'daki büyükelçiliği aktif olarak faaliyet göstermektedir. Türkiye'nin Filistin politikası, yalnızca bölgesel istikrara katkı sunmakla kalmamakta, aynı zamanda uluslararası hukuk temelinde Filistin'in meşru haklarının savunulmasını da içermektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2025).

Kültürel ve akademik iş birliği ise iki ülke arasındaki ilişkilerin sosyal boyutunu oluşturmaktadır. Türkiye Bursları programı çerçevesinde her yıl yüzlerce Filistinli öğrenciye Türkiye’de yükseköğrenim fırsatı sunulmakta; bu öğrenciler, hem akademik kazanım sağlamak hem de ülkelerine döndüklerinde Türkiye-Filistin ilişkilerinin gönüllü elçileri haline gelmektedir (Buldum, 2012). Ayrıca Yunus Emre Enstitüsü’nün Filistin’de yürüttüğü faaliyetler aracılığıyla Türk dili ve kültürü tanıtılmakta; böylece halklar arası kültürel etkileşim güçlenmektedir. Bu süreç, Türkiye’nin yumuşak güç kapasitesinin Filistin bağlamında etkili bir biçimde kullanıldığını göstermektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2025).

Medya ve kamuoyu düzeyindeki duyarlılık da Türkiye’nin Filistin politikasını destekleyen önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Mavi Marmara krizi, Gazze’ye yönelik insani yardımlar ve İsrail saldırganlığı gibi durumlar, Türk kamuoyunda geniş yankı uyandırmış; özellikle sosyal medya platformlarında Türkiye-Filistin dayanışması yoğun biçimde görünür hale gelmiştir (Atun & Atun, 2018, ss. 6–7). Bu durum, hem toplumlar arası empatiyi artırmakta hem de Türkiye’nin Filistin’e yönelik dış politika söyleminin toplumsal meşruiyetini pekiştirmektedir.

Görüldüğü gibi Türkiye-Filistin ilişkileri; tarihsel bağların, siyasi kararlılığın, ekonomik iş birliğinin ve kültürel dayanışmanın bütüncül bir şekilde iç içe geçtiği güçlü bir yapı sergilemektedir. Türkiye, Filistin halkının meşru haklarını ve bağımsızlık mücadelesini yalnızca bir dış politika tercihi olarak değil, aynı zamanda küresel adalet anlayışı ve insani sorumluluk çerçevesinde ele almakta; bu doğrultuda hem bölgesel istikrarı desteklemekte hem de uluslararası arenada etkin bir tutum sergilemektedir.

3.2. Türkiye-Filistin İlişkilerindeki Potansiyel Tehditler ve Fırsatlar

Türkiye’nin Filistin meselesindeki pozisyonu hem bölgesel dinamikler hem de küresel güç dengeleri açısından birçok tehdit ve fırsatı içinde barındırmaktadır. Filistin’e yönelik siyasi, insani ve diplomatik destek politikaları, Türkiye’yi Orta Doğu’da güçlü bir aktör haline getirme potansiyeline sahipken; aynı zamanda bazı uluslararası çevrelerle diplomatik gerilimleri ve bölgesel aktörlerle çıkar çatışmalarını da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin Filistin politikasında izlediği yön, dikkatli biçimde analiz edilmeli ve uzun vadeli jeopolitik riskler ile kazanım alanları dengeli şekilde değerlendirilmelidir.

3.2.1. Tehditler

Türkiye’nin Filistin’e verdiği güçlü destek, özellikle Batı dünyasında ve İsrail ile ilişkilerde belirli dönemlerde diplomatik kırılmalara yol açmıştır. Özellikle Mavi Marmara sonrası yaşanan kriz ve Gazze’ye yapılan yardımların İsrail tarafından engellenmesi, Türkiye’nin hem dış politika manevra alanını daraltmış hem de enerji ve ticaret gibi stratejik alanlardaki iş

birliklerini sekteye uğratmıştır (TUDPAM, 2023). Daban'a (2024) göre, Türkiye'nin bu alandaki kararlı tutumu, onu İsrail yanlısı lobi gruplarının hedefi haline getirmiş ve özellikle ABD kongresi ile ilişkilerde zaman zaman olumsuz sonuçlar doğurmuştur (s. 1637).

Bir diğer önemli tehdit ise Türkiye'nin Filistin politikası üzerinden bölgesel rakipleriyle girdiği sembolik liderlik yarışıdır. Özellikle Mısır, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler, Türkiye'nin Filistin meselesinde öncülük etme çabasını zaman zaman kendi nüfuzlarına yönelik bir tehdit olarak algılamaktadır. Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın 2024 yılında yaptığı açıklamalarda bölgesel güvenliğin özellikle Filistin halkı ve çevre ülkeler açısından hassas olduğu vurgulanmış; bu durum Türkiye'nin Filistin politikası üzerinden bölgesel güvenlik tartışmalarında önemli bir aktör haline geldiğini göstermektedir (Altun, Dinçer & Koca, 2024; Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2024).

Ayrıca Türkiye'nin iç siyasetindeki kutuplaşma ve ekonomik kırılganlıklar da Filistin meselesine yönelik politikaların sürdürülebilirliğini zorlaştıran içsel tehdit unsurları arasında yer almaktadır. Özellikle Filistin'e yönelik insani yardım harcamaları ya da siyasi kriz anlarında atılan sert diplomatik adımlar, iç kamuoyunda ekonomik gerekçelerle eleştirilebilmekte ve toplumun bir kesiminde "dış politikada savrulma" algısı oluşmasına neden olabilmektedir (TASAM, 2023).

Türkiye'nin Filistin meselesindeki aktif tutumu, yalnızca bölgesel düzeyde değil, aynı zamanda küresel güç dengeleri açısından da stratejik tehditlerle karşı karşıya kalmasına neden olabilmektedir. Özellikle İsrail ile geliştirilen ekonomik ve güvenlik temelli iş birliklerinin, siyasi kriz anlarında zayıflaması ya da tamamen askıya alınması, Türkiye'nin dış ticaret dengesi ve enerji politikaları üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. TUDPAM'ın (2023) analizine göre, Türkiye'nin Gazze politikası zaman zaman bölgesel müttefiklik ilişkilerini zorlaştırmakta ve Türkiye'yi diplomatik izolasyona açık hâle getirmektedir. Bu durum, dış politikada öngörülebilirliğin azalmasına ve yatırımcı güveninde kırılmalara yol açabilir.

Bununla birlikte, Türkiye'nin Filistin konusundaki duruşu bazı Batılı ülkeler tarafından "denge bozucu" bir unsur olarak algılanmaktadır. Özellikle ABD ve bazı AB ülkeleri, Türkiye'nin İsrail'e yönelik sert çıkışlarını, NATO içi uyum açısından problemli bulmakta; bu da Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini doğrudan etkileyebilecek bir tehdit alanı oluşturmaktadır. Daban (2024), bu bağlamda Türkiye'nin Filistin'e verdiği desteğin, yalnızca insani nedenlerle değil, aynı zamanda "yeni bir güç mimarisi inşa etme arzusuyla" da bağlantılı olduğunu ve bu nedenle Batı merkezli uluslararası düzende Türkiye'ye karşı temkinli bir tutum geliştiğini belirtmektedir (s. 1640). Bu durum, Türkiye'nin diplomatik kapasitesinin sınırlandığı ve karar alıcılar üzerinde baskıların arttığı bir ortama neden olabilir.

Filistin meselesi üzerinden yürütülen dış politika, Türkiye'yi aynı zamanda Arap dünyasında da çelişkili pozisyonlara sürükleyebilmektedir. Örneğin Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan gibi ülkeler, Filistin konusunda Türkiye ile benzer söylemlere sahip olsalar da sahadaki çıkarlar ve

diplomatik öncelikler açısından zaman zaman çatışmaktadırlar. 2025 yılında Türkiye ve Mısır arasında yayımlanan ortak bildiride, “Filistinlilerin zorla gönderilmesi reddedilmiştir” ifadesiyle ortak bir tutum sergilenmiş olsa da bu tür birliktelikler çoğu zaman yüzeysel kalmakta ve derin bir stratejik uzlaşıya dönüşmemektedir (Diken, 2025, Şubat 10). Bu da Türkiye’nin Filistin üzerinden bölgesel liderlik iddiasını istikrarlı bir zemine oturtmasını zorlaştırmaktadır.

Türkiye’nin Filistin politikasının bir diğer tehdit alanı ise dezenformasyon, uluslararası medya çarpıtması ve lobicilik faaliyetleri yoluyla kamuoyunun yönlendirilmesidir. Türkiye’nin Filistin’e yönelik attığı adımlar sıklıkla dış basında “İslamcı refleks” ya da “popülist çıkış” şeklinde sunulmakta; bu da Türkiye’nin dış politika imajını zedeleyebilmektedir. Elbek (2022), Filistin basınında Türkiye lehine güçlü bir temsil olduğunu belirtmekle birlikte, Batı medyasında aynı olumlu çerçevenin yer almadığını ve bunun dış algı yönetiminde bir tehdit unsuru taşıdığını ifade etmektedir (s. 135). Bu çarpık temsiller, Türkiye’nin dış politikada ahlaki liderlik iddiasını gölgeleyebilir.

Ayrıca iç kamuoyunda yaşanan ekonomik sıkıntılar, artan toplumsal kutuplaşma ve dış politikanın iç siyasette araçsallaştırılması da önemli iç tehditlerdendir. Özellikle yüksek enflasyon, işsizlik ve geçim sıkıntılarının yaşandığı dönemlerde, Filistin’e yönelik insani ve maddi yardımlar bazı kesimlerde tepkiyle karşılanmakta, “önce kendi vatandaşına sahip çık” şeklinde popülist söylemler öne çıkmaktadır. TASAM’ın (2023) raporunda bu durum, “Filistin politikası üzerinden oluşan toplumsal dayanışmanın kırılanlaştığı” şeklinde değerlendirilmiştir. Bu da iktidarların Filistin’e ilişkin adımlar atarken aynı zamanda iç dengeyi gözetme zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Öte yandan, uluslararası alanda giderek yükselen aşırı sağ, popülizm ve İslam karşıtı söylemler de Türkiye’nin Filistin politikalarını etkileyen bir diğer tehdit unsurudur. Özellikle Avrupa’da Filistin lehine yapılan gösterilerin kısıtlanması, sembollerin yasaklanması ve ifade özgürlüğünün sınırlandırılması gibi gelişmeler, Türkiye’nin bu alandaki diplomatik etki gücünü zayıflatmakta; uluslararası kamuoyunda Filistin meselesinin marjinalleşmesine neden olabilmektedir. Salim (2017), bu küresel dalganın, Türkiye gibi Orta Doğu’da aktif siyasal pozisyon alan ülkelerin manevra alanını daralttığını ve uluslararası baskılara daha açık hâle getirdiğini savunmaktadır.

Türkiye’nin garantörlük önerisinin bölgedeki bazı aktörler tarafından kuşkuyla karşılanması, barışçıl diplomasiye yönelik umutların sekteye uğrama riskini doğurmaktadır. Acer (2023), Türkiye’nin garantörlük teklifinin teknik ve diplomatik olarak güçlü bir plan olduğunu ifade etmekle birlikte, bu önerinin Filistinli gruplar ve İsrail nezdinde farklı şekillerde yorumlanabileceğini ve bazı taraflarca “gizli nüfuz alanı oluşturma çabası” olarak algılanabileceğini vurgulamaktadır (s. 4). Bu da Türkiye’nin barış yapıcı aktör olma iddiasını zayıflatabilecek önemli bir tehdit olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkiler, tarihsel, diplomatik ve kültürel bağlarla güçlü bir temele sahip olmasına rağmen, bu ilişkiler zaman zaman bölgesel ve uluslararası gelişmelerin yarattığı tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu tehditler, Türkiye'nin Filistin politikasını doğrudan etkileyen ve iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini belirleyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Türkiye, bu tehditlerin üstesinden gelmek ve Filistin halkının haklarını korumak amacıyla çeşitli stratejiler ve politikalar geliştirmiştir. Bu aşamada, Türkiye ve Filistin ilişkilerini tehdit eden unsurlar ile bu tehditlerin bertaraf edilmesi amacıyla Türkiye'nin izlediği stratejileri analitik bir çerçevede ele almak mümkündür.

3.2.2. İsrail ile diplomatik ve askeri gerginlikler

Türkiye ve Filistin ilişkilerinde karşılaşılan en önemli tehditlerden biri, İsrail ile yaşanan diplomatik ve askeri gerginliklerdir. Türkiye, Filistin halkının haklarını savunurken, İsrail ile olan diplomatik ilişkilerini de dengelemek zorunda kalmıştır. Özellikle Mavi Marmara olayı ve İsrail'in Gazze'ye yönelik askeri operasyonları, Türkiye ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. (Telci, 2019), İsrail'in Orta Doğu'daki askeri gücü ve bu gücü kullanma eğiliminin, Türkiye'nin bölgedeki politikalarını ve güvenliğini tehdit eden en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Türkiye, Filistin halkının haklarını savunurken, İsrail ile diplomatik ilişkilerini tamamen kesmekten kaçınarak, bölgesel istikrarı koruma çabasında olmuştur.

Bunun yanı sıra, Türkiye ve Filistin ilişkilerinde tehdit oluşturan bir diğer faktör, bölgedeki terör örgütleri ve radikal grupların faaliyetleridir. Özellikle İsrail ve PYD/YPG gibi grupların bölgede etkinlik göstermesi, Türkiye'nin milli güvenliği açısından bir tehdit olarak değerlendirilmiştir (Çakır, 2025). Türkiye, bu tür tehditlere karşı hem diplomatik hem de askeri tedbirler alarak bölgesel güvenliği sağlamaya çalışmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sınır ötesi operasyonları ve bölgedeki güvenlik iş birliği anlaşmaları, Türkiye'nin bu tehditleri bertaraf etme çabalarının bir parçasıdır. Aynı zamanda Türkiye, İsrail ile olan ilişkilerini yeniden tanımlayarak, bölgedeki güvenlik dengesini korumaya yönelik adımlar atmıştır.

6 Aralık 2017 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması ve büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıma kararı, Türkiye'nin Filistin politikasını doğrudan etkileyen en önemli dış politika gelişmelerinden biri olmuştur. Türkiye, bu kararı sert bir şekilde eleştirmiş; bölge istikrarını tehdit eden, uluslararası hukuka aykırı bir adım olarak değerlendirmiş ve Birleşmiş Milletler nezdinde bu karara karşı çıkan uluslararası tutumu desteklemiştir (Reuters, 2017). Söz konusu karar, Başkan Donald Trump tarafından yayımlanan resmî başkanlık bildirisiyle ilan edilmiş ve bildiride "Amerika Birleşik Devletleri, Kudüs'ü resmen İsrail Devleti'nin başkenti olarak tanımaktadır" ifadeleri yer almıştır. Ayrıca, büyükelçiliğin Kudüs'e taşınması sürecinin başlatılacağı belirtilmiştir (The White House,

2017). Öte yandan, Önsöz'e (2023: s. 536) göre, İsrail'in bölgedeki askerî ve diplomatik gücü, Batılı müttefiklerinin desteğiyle daha da pekişmiş; bu durum, Türkiye'nin Filistin ile olan ilişkilerini tehdit eden önemli bir unsur hâline gelmiştir. Bunun yanı sıra, bazı Arap ülkelerinin İsrail ile başlattığı normalleşme süreçleri de Türkiye'nin bölgedeki diplomatik etkisini sınırlayan başka bir dışsal faktör olarak öne çıkmıştır.

Bu tür tehditlerin üstesinden gelmek için Türkiye, diplomatik, askeri ve kültürel stratejiler geliştirmiştir. Diplomatik alanda, Türkiye, Filistin halkının haklarını savunmak ve İsrail-Filistin sorununa adil bir çözüm bulunmasını sağlamak amacıyla uluslararası platformlarda aktif bir rol oynamaktadır. Türkiye, Birleşmiş Milletler, İslam İş birliği Teşkilatı (İİT) ve diğer uluslararası örgütlerde Filistin halkının haklarını savunarak, uluslararası toplumu Filistin davasını desteklemeye çağırmıştır. Özellikle Türkiye, İslam İşbirliği Teşkilatı çatısı altında Filistin davasına yönelik desteği koordine etmiş ve İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarını kınamıştır (Toçoğlu, 2016).

Askeri alanda ise Türkiye, bölgedeki güvenlik tehditlerine karşı sınır ötesi operasyonlar ve güvenlik iş birliği anlaşmaları ile yanıt vermiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri, bölgedeki terör örgütlerine karşı etkin bir mücadele yürütmüş ve Türkiye'nin milli güvenliğini tehdit eden unsurları bertaraf etmeye çalışmıştır. Türkiye'nin güvenlik politikaları, İsrail'in askeri faaliyetleri ve bölgedeki radikal grupların tehdidi ile mücadele etmeyi amaçlamaktadır (Çakır, 2025).

Kültürel ve eğitim alanında ise Türkiye, Filistin halkının eğitim olanaklarını artırmak ve kültürel bağları güçlendirmek amacıyla çeşitli projeler geliştirmiştir. Yunus Emre Enstitüsü ve Türkiye Bursları programı gibi inisiyatifler, Türkiye ile Filistin arasındaki kültürel ilişkileri güçlendirmiştir. Türkiye, Filistinli öğrencilere sunduğu eğitim bursları ile Filistin'in geleceğini inşa edecek gençlerin yetişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu tür kültürel ve akademik iş birlikleri, Türkiye'nin bölgedeki yumuşak gücünü artıran ve Filistin halkının Türkiye'ye olan güvenini pekiştiren unsurlar arasında yer almaktadır (İstanbul Üniversitesi, 2012).

Türkiye'nin tehditlere karşı geliştirdiği bir diğer önemli strateji, bölgesel ittifaklar ve iş birlikleri oluşturmaktır. Türkiye, Filistin meselesinde Arap ülkeleri ile iş birliğini artırmaya çalışmış ve bu ülkelerle ortak diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Ancak bölgedeki bazı Arap ülkelerinin İsrail ile normalleşme politikaları ve ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma kararı, Türkiye'nin Filistin politikasını daha zorlu bir hale getirmiştir. Türkiye, bu tür gelişmelere karşı diplomatik tepkiler vererek ve Filistin halkının haklarını savunan söylemini güçlendirerek karşılık vermiştir (Çakır, 2025).

Türkiye'nin Filistin ile ilişkilerinde karşılaştığı tehditleri bertaraf etmek için kullandığı önemli araçlardan biri de insani yardım ve kalkınma projeleridir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve Türk Kızılayı gibi kuruluşlar, Gazze ve Batı Şeria'da sağlık, eğitim ve altyapı hizmetleri sunmaktadır. Gazze'de "Gazze-Türkiye Dostluk Hastanesi"nin inşası ile 200 yatak

kapasitesiyle binlerce hastaya hizmet sağlanmış, ayrıca bölgedeki okullarda altyapı ve eğitim donanımı desteklenmiştir (TİKA, 2023). Bu projeler, Filistin halkının yaşam koşullarını iyileştirmeyi ve bölgedeki istikrarı desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu sayede Türkiye, insani ve diplomatik desteğini birleştirerek, Filistin’de yumuşak gücünü ve bölgesel etkinliğini artırmaktadır (TİKA, 2024).

Türkiye, Filistin ile olan ilişkilerinde karşılaştığı tehditleri bertaraf etmek için medya ve kamuoyu desteğini de etkin bir şekilde kullanmaktadır. Türk medyası, Filistin meselesini düzenli olarak gündeme getirmekte ve Türkiye’nin Filistin’e olan desteğini Türk kamuoyuna ve uluslararası topluma aktarmaktadır. Özellikle Gazze’ye yönelik insani yardımlar ve Mavi Marmara olayı gibi gelişmeler, Türkiye kamuoyu geniş yankı uyandırmış ve Türkiye’nin Filistin politikasının geniş bir destek bulmasını sağlamıştır (Telci, 2019). Türk kamuoyunun Filistin’e olan desteği, Türkiye’nin Filistin politikalarını güçlendiren ve sürdürülebilir kılan önemli bir faktör olmuştur

Son olarak, Türkiye ve Filistin ilişkilerinde tehditlerin bertaraf edilmesi, Türkiye’nin bölgesel ve küresel güç dengelerini dikkate alarak geliştirdiği çok boyutlu bir strateji ile mümkün hale gelmiştir. Türkiye, Filistin halkının haklarını ve bağımsızlık mücadelesini savunurken, bölgesel istikrarı ve kendi güvenliğini de koruma çabası içindedir. Türkiye’nin bu denge politikası, hem İsrail ile olan diplomatik ilişkilerin korunmasını hem de Filistin’e olan desteğin sürdürülebilir bir şekilde devam etmesini sağlamaktadır (Önsöz, 2023).

Özetle, Türkiye ve Filistin ilişkilerinde tehditlerin bertaraf edilmesi, güçlü bir diplomatik, askeri, kültürel ve insani yardım stratejisi ile mümkün olmuştur. Türkiye, bu tehditlere karşı hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde aktif bir rol oynamış ve Filistin halkının haklarını savunmaya devam etmiştir. Türkiye’nin bu stratejisi, Filistin ile olan ilişkilerini sürdürülebilir bir temele oturtmakta ve bölgesel istikrarı korumaya katkı sağlamaktadır. Türkiye, Filistin halkının haklarını savunurken, bölgedeki güvenlik ve istikrarı da gözetmekte ve bu doğrultuda çok boyutlu bir politika izlemektedir.

3.2.3. Fırsatlar

Türkiye’nin Filistin meselesinde üstlendiği rol aynı zamanda çok yönlü fırsatlar da barındırmaktadır. Öncelikle, Türkiye’nin Filistin’e yönelik politikası hem İslam dünyasında hem de küresel kamuoyunda “ahlaki liderlik” imajını pekiştirmekte ve Türkiye’yi ilkeli dış politika söylemiyle öne çıkarmaktadır. T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı’nın 2024 tarihli raporunda bu durum, “Filistin davası Türkiye’nin onurudur” ifadesiyle açıkça dile getirilmiş ve bu söylem, kamu diplomasisinin temel mesajlarından biri haline gelmiştir (İletişim Başkanlığı, 2024).

Özellikle Türkiye'nin garantörlük teklifi, çatışma çözümü alanında arabuluculuk kapasitesinin küresel ölçekte kabul görmesine olanak sağlayabilecek stratejik bir açılamdır. Acer (2023), Türkiye'nin garantörlük önerisinin yalnızca diplomatik değil, güvenlik temelli bir çözüm potansiyeli sunduğunu belirtmekte ve bunun Türkiye'yi Filistin sorununda başat aktör konumuna getirebileceğini savunmaktadır (s. 3). Bu öneri, Türkiye'nin barışçı imajını güçlendirmenin yanında, uzun vadede bölgesel istikrarın yeniden tesisinde anahtar rol oynamasını da sağlayabilir.

Filistin meselesi, aynı zamanda Türkiye'nin kamu diplomasisi açısından önemli bir araçtır. Filistin basınında Türkiye'nin görünürlüğü ve olumlu temsiliyet düzeyi, bu fırsatın ne derece etkili kullanıldığını göstermektedir. Elbek'in (2022) yürüttüğü analizde, Filistin mediasındaki Türkiye haberlerinin çoğunlukla pozitif çerçevede sunulduğu, Erdoğan'ın ise "adil ve cesur lider" şeklinde temsil edildiği belirtilmiştir (s. 130). Bu durum, Türkiye'nin hem bölgesel meşruiyet hem de uluslararası algı yönetimi açısından avantajlı bir konumda olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin Filistin meselesindeki aktif tutumu, uluslararası kamuoyunda moral üstünlük kurma ve diplomatik inisiyatif alma açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye, Batı dünyası ile kurduğu geleneksel ittifaklara rağmen Filistin meselesinde daha bağımsız bir tutum sergileyerek hem İslam dünyasında hem de küresel Güney'de "hak savunucusu aktör" imajını pekiştirmiştir (Acer, 2023). Bu duruş, Türkiye'nin sadece bölgesel değil, küresel bir aktör olma hedefiyle doğrudan örtüşmektedir. Filistin'e yönelik diplomatik sahiplenme, Türkiye'nin hem uluslararası itibarını artırmakta hem de çok taraflı platformlarda daha fazla söz hakkı elde etmesini kolaylaştırmaktadır (TASAM, 2023).

Ayrıca Türkiye'nin Filistin'e verdiği destek, kamu diplomasisi açısından yüksek görünürlük sağlayan bir dış politika aracı haline gelmiştir. İletişim Başkanlığı'nın yayımladığı "Filistin Davamız" başlıklı 2024 raporunda, Türkiye'nin sadece devlet düzeyinde değil, aynı zamanda sivil toplum, medya ve kültürel alanlarda da Filistin meselesine verdiği desteğin halklar arası ilişkileri güçlendirdiği vurgulanmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2024). Bu yaklaşım, Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesini derinleştirmekte; kültürel diplomasi ve uluslararası imaj inşasında etkili bir zemin sunmaktadır.

Filistin'e yapılan insani yardımlar, Türkiye'nin küresel krizlerde "yardımsever aktör" imajını pekiştirmesi açısından da değerlidir. Özellikle Gazze'de TİKA, AFAD ve Kızılay gibi kurumlar aracılığıyla yürütülen yardım çalışmaları, Türkiye'nin hem sahada görünür olmasını hem de yerel halkla doğrudan ilişki kurmasını sağlamaktadır (TUDPAM, 2023). Bu insani yardım diplomasisi yalnızca kriz anlarında değil, uzun vadeli ilişkilerin inşasında da stratejik fırsatlar yaratmaktadır. Yardım edilen topluluklarla kurulan bu doğrudan temas, Türkiye'nin diplomatik faaliyetlerini sadece hükümetler arası düzeyde değil, halklar arası etkileşim üzerinden de güçlendirmektedir (Elbek, 2022).

Türkiye, geçmişte İran nükleer müzakereleri, Somali barış süreci ve Suriye'ye dair bazı girişimlerde oynadığı arabulucu rolünü, Filistin-İsrail çatışmasında da genişletmeyi hedeflemektedir. Acer (2023), Türkiye'nin sunduğu garantörlük teklifinin, taraflar nezdinde doğrudan güven ilişkisi kurulması açısından güçlü bir diplomatik açılım olduğunu ifade etmektedir. Eğer bu öneri uygulanabilir hale gelirse, Türkiye'nin barış yapıcı aktör olarak uluslararası alandaki itibarı ciddi oranda yükselebilir (Acer, 2023).

Bu süreçte Türkiye'nin bölgesel liderlik iddiası da belirginleşmektedir. Özellikle Arap Baharı sonrası dönemde Mısır, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin Filistin meselesinde geri planda kalmaları, Türkiye'nin bu alandaki görünürlüğünü artırmıştır. Salim'e (2017) göre, tarihsel bağları ve dini önemi nedeniyle yüksek sembolik değer taşıyan Filistin meselesini dış politika gündeminin merkezine alması, stratejik bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Bu politika, Türkiye'ye yalnızca Arap devletleri nezdinde değil, tüm İslam dünyasında ilkesel değerlerin savunucusu' kimliği kazandırmaktadır.

Bununla birlikte Türkiye'nin Filistin politikası, iç kamuoyunda da önemli bir destek tabanı oluşturmaktadır. ORC gibi kamuoyu araştırmalarına göre, Türk halkının büyük çoğunluğu Filistin meselesinde Türkiye'nin aktif ve ilkeli bir tutum sergilemesini desteklemektedir. Bu yüksek toplumsal destek oranı, hükümetlerin Filistin politikasını daha cesur biçimde şekillendirmesine zemin hazırlamaktadır (TASAM, 2023). Ayrıca Filistin konusu, siyasi kimlik farklılıklarını aşarak geniş bir toplumsal mutabakat alanı oluşturmakta; böylece dış politikanın iç politik meşruiyetine katkı sağlamaktadır.

Öte yandan, Türkiye'nin Filistin'e verdiği destek, İslam İş birliği Teşkilatı (İİT) gibi çok taraflı yapılar içindeki pozisyonunu da güçlendirmektedir. Türkiye, İİT dönem başkanlığı sırasında Kudüs'ün statüsüne ilişkin sert açıklamalar yapmış, olağanüstü zirve çağrıları ile diplomatik süreçlere yön vermeye çalışmıştır. Bu süreçler, Türkiye'nin sadece ikili ilişkilerde değil, çok taraflı platformlarda da diplomatik manevra alanını genişletmesi açısından önemli bir avantaj sağlamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Sonuç olarak Türkiye'nin Filistin politikası, sadece bir dış politika refleksi değil; aynı zamanda bölgesel liderlik, kamu diplomasisi, insani yardım stratejisi ve arabuluculuk rolü gibi çok boyutlu fırsatları içeren bütüncül bir yaklaşımdır. Bu politikaların sürdürülebilirliği ve küresel etkisi, Türkiye'nin dış politikada çok yönlülük ve ilkeli duruş sergileme becerisiyle doğrudan ilişkilidir. Mevcut fırsatların doğru yönetilmesi halinde, Türkiye'nin hem bölgesel etkinliği artacak hem de uluslararası sistemde "dengeleyici ve barışçıl aktör" kimliği pekişecektir.

Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkilerde fırsatların geliştirilmesi, her iki ülkenin de karşılıklı çıkarlarını ve ortak hedeflerini güçlendirebilecek alanların belirlenmesiyle mümkün hale gelmektedir. Türkiye ve Filistin, tarihsel bağları ve ortak kültürel değerleriyle güçlü bir diplomatik ilişkiye sahip olmakla birlikte, bu ilişkileri daha ileriye taşıyacak ve karşılıklı fayda sağlayacak yeni fırsatlara sahiptir. Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkilerde mevcut ve

potansiyel fırsatlar değerlendirilecek ve bu fırsatların nasıl geliştirilebileceği üzerinde durulacaktır.

3.2.4. Ekonomik iş birliği ve destekler

Türkiye ve Filistin arasındaki ekonomik ilişkiler, iki ülkenin karşılıklı olarak fayda sağlayabileceği en önemli alanlardan biridir. Türkiye, Filistin'e yönelik ekonomik yardımlar ve ticaret hacmini artırma hedefi doğrultusunda çeşitli projeler geliştirmiştir. Sarı Ertem (2019), Türkiye'nin Filistin'in sosyo-ekonomik sıkıntılarının giderilmesi için sahip olduğu imkân ve sınırları analiz ederek, Türkiye'nin bu alandaki potansiyelini ortaya koymuştur. Türkiye, Filistin'e yönelik ekonomik desteklerini yalnızca insani yardım boyutuyla sınırlı tutmak yerine, ticaret ve yatırım alanlarında da genişletmeyi hedeflemelidir. Özellikle Gazze ve Batı Şeria'da altyapı, eğitim ve sağlık alanlarında Türk firmalarının daha aktif rol alması, Filistin ekonomisinin gelişmesine ve Türkiye'nin bölgedeki ekonomik etkinliğinin artmasına katkı sağlayacaktır.

Filistin'in tarım sektörü, Türkiye için önemli bir iş birliği fırsatı sunmaktadır. Türkiye, Filistinli çiftçilere modern tarım teknikleri ve teknoloji transferi sağlayarak, Filistin tarımının verimliliğini artırabilir. Aynı şekilde, Filistinli tarım ürünlerinin Türkiye pazarına daha kolay erişimini sağlamak, Filistin ekonomisinin çeşitlenmesine katkıda bulunabilir. Türkiye ile Filistin arasında karşılıklı olarak ticaret hacmini artıracak serbest ticaret anlaşmaları ve gümrük kolaylıkları da iki ülkenin ekonomik ilişkilerini güçlendirebilir (Sırım, 2021).

Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemli bir diğer fırsat, kültürel ve eğitim alanında iş birliğidir. Burs programları Türkiye'nin Filistin halkı ile kültürel ve akademik bağlarını güçlendirmesini sağlamaktadır. Ayrıca, Türkiye ve Filistin arasında kültürel değişim programları ve ortak sanat etkinlikleri düzenlenerek, iki ülke arasındaki kültürel bağlar daha da pekiştirilebilir (Şenocak, 2016).

Diplomatik alanda ise Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi, bölgesel ve uluslararası iş birliği mekanizmalarının etkin bir şekilde kullanılmasıyla mümkün olacaktır. Türkiye, Filistin davasını uluslararası platformlarda savunmaya devam ederek, Filistin halkının haklarını desteklemeyi sürdürebilir. İslam İş birliği Teşkilatı (İİT), Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlarda Türkiye, Filistin halkının haklarını ve bağımsızlık mücadelesini savunan bir ülke olarak etkin bir rol oynayabilir. Özellikle İsrail ile Filistin arasında barış sürecinin canlandırılması ve iki devletli çözüm modelinin desteklenmesi, Türkiye'nin uluslararası arenada etkinliğini artırabilir (Duran, 2023).

Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi açısından bir diğer önemli fırsat, bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasıdır. Türkiye, Filistin ile güvenlik ve savunma alanında iş birliğini artırarak, Filistin güvenlik güçlerinin eğitimine katkıda bulunabilir. Bu tür bir iş birliği,

Filistin'in kendi güvenlik kapasitesini geliştirmesine ve Türkiye'nin bölgedeki etkisini artırmasına olanak tanır. Aynı zamanda, Türkiye'nin Filistin ile olan askeri iş birliği, bölgedeki diğer ülkelerle olan ilişkilerini de olumlu yönde etkileyebilir. TASAM (2023), Türkiye'nin Filistin ile stratejik diyalog ve düşünce diplomasisi geliştirmesinin, iki ülke arasındaki güveni ve karşılıklı faydayı artıracığını vurgulamaktadır.

Türkiye'nin Filistin ile olan ilişkilerinde medya ve kamuoyu desteği de önemli bir fırsat alanıdır. Türk medyası, Filistin meselesini düzenli olarak gündemine taşıyarak, Türkiye'nin Filistin'e olan desteğini Türk kamuoyuna ve uluslararası topluma aktarmaktadır. Türkiye, bu medya desteğini daha etkin bir şekilde kullanarak, Filistin davasını uluslararası kamuoyunda daha görünür hale getirebilir. Özellikle sosyal medya ve dijital platformlar, Türkiye'nin Filistin'e olan desteğinin küresel ölçekte duyurulmasına katkı sağlayabilir (Toçoğlu, 2016).

Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi, sivil toplum kuruluşları ve akademik iş birliği ile de mümkün hale gelebilir. Türkiye, Filistinli sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yaparak, Filistin halkının sosyal ve ekonomik kalkınmasına destek olabilir. Aynı şekilde, Türk ve Filistinli üniversiteler arasında ortak araştırma projeleri ve öğrenci değişim programları düzenlenerek, akademik iş birliği güçlendirilebilir. Türkiye, bu tür iş birlikleri ile Filistin halkının eğitime ve sosyal gelişimine katkıda bulunabilir.

Türkiye, Filistin'deki kültürel etkinliklerin sayısını artırarak, iki ülke arasındaki kültürel etkileşimi daha da güçlendirebilir. Ortak kültürel projeler, film festivalleri, edebiyat etkinlikleri ve müzik konserleri düzenlenerek, Türk ve Filistinli sanatçılar arasında doğrudan temas sağlanabilir. Bu tür etkinlikler, iki ülke halkları arasındaki dostluk ve kültürel bağların daha da pekişmesine katkıda bulunacaktır (TASAM, 2023).

Özetle, Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkilerde fırsatların geliştirilmesi, ekonomik, diplomatik, kültürel ve eğitim alanlarındaki iş birliği imkanlarının daha etkin bir şekilde değerlendirilmesi ile mümkündür. Türkiye, Filistin halkının haklarını savunmaya devam ederken, aynı zamanda karşılıklı fayda sağlayacak yeni iş birliği alanları geliştirmelidir. Bu tür bir strateji, Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkilerin daha güçlü ve sürdürülebilir bir temele oturmasını sağlayacak ve iki ülke arasındaki dostluk bağlarını pekiştirecektir.

Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkilerde fırsatların geliştirilmesi, iki ülkenin karşılıklı olarak ekonomik, diplomatik, kültürel ve eğitim alanlarında iş birliğini derinleştirmesi ile mümkündür. Türkiye, Filistin'e yönelik desteklerini sadece diplomatik söylemlerle sınırlı tutmayarak, somut projeler ve iş birliği fırsatları ile güçlendirebilir. Bu bağlamda Türkiye, Filistin ile olan ilişkilerini daha güçlü bir temele oturtmak için çok boyutlu bir strateji geliştirmelidir.

Yapılan analizlere göre, Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkilerde fırsatların geliştirilmesi, iki ülkenin ortak hedefleri doğrultusunda çok boyutlu bir strateji ile mümkündür. Türkiye, Filistin halkının haklarını savunurken, aynı zamanda ekonomik, diplomatik, kültürel ve eğitim

alanlarında yeni iş birliği fırsatları yaratmalıdır. Bu tür bir strateji, Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkilerin daha güçlü ve sürdürülebilir bir temele oturmasını sağlayacak ve iki ülke arasındaki dostluk bağlarını pekiştirecektir. Türkiye, Filistin halkına olan desteğini sürdürürken, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası alanda etkinliğini artırabilir.

3.3. Türkiye-Filistin İlişkilerinin Analizi

Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkiler, tarih boyunca dinamik ve çok boyutlu bir şekilde gelişmiştir. Bu ilişkiler, siyasi, diplomatik, ekonomik, sosyo-kültürel ve medya temelli boyutlarıyla farklı dönemlerde şekillenmiştir. Bu bölümde, Türkiye ve Filistin ilişkilerinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ve dönüşümü, veriler ışığında ele alınmıştır. Türkiye'nin Filistin'e yönelik politikaları, diplomatik girişimleri, ekonomik ve kültürel etkileşimleri ile medya ve kamuoyu üzerindeki yansımaları incelenmiştir.

Türkiye ve Filistin arasındaki siyasi ilişkiler, köklü bir tarihi geçmişe dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Filistin, Osmanlı topraklarının bir parçası olarak kabul edilmiş ve bu dönemde güçlü bir siyasi ve kültürel bağ oluşmuştur (Sallabi, 2001). Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, Türkiye'nin Filistin'e yönelik politikaları, dönemin uluslararası ve bölgesel dinamikleri doğrultusunda şekillenmiştir.

Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarında Batı'ya yönelmiş ve Filistin ile ilişkilerde diplomatik olarak temkinli bir yaklaşım sergilemiştir. Ancak özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) döneminde, Türkiye'nin Filistin'e olan diplomatik desteği belirgin şekilde artmıştır. 2012 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Arap Bakanlardan oluşan bir heyetle birlikte Gazze'yi ziyaret ederek, Türkiye'nin Filistin halkına olan desteğini bir kez daha vurgulamıştır (Anadolu Ajansı, 2012). Bu ziyaret, Türkiye'nin bölgedeki diplomatik rolünü pekiştirmiştir.

Ayrıca Türkiye, İsrail ve Filistin arasında yaşanan çatışmalarda, barışçıl bir çözüm çağrısında bulunmuş ve Filistin halkının haklarının korunmasını savunmuştur (Abadi, 1995). Türkiye'nin Birleşmiş Milletler ve İslam İş birliği Teşkilatı (İİT) gibi uluslararası platformlarda Filistin davasını desteklemesi, diplomatik ilişkilerin önemli bir boyutunu oluşturmuştur (El-Heyyari, 2016).

Türkiye ile Filistin arasındaki ekonomik ilişkiler, çoğunlukla insani yardımlar ve kalkınma projeleri üzerinden gelişmiştir. Türkiye, Filistin halkının sosyo-ekonomik sıkıntılarının giderilmesi için çeşitli yardım programları ve projeler hayata geçirmiştir. Sarı Ertem (2019), Türkiye'nin Filistin'in sosyo-ekonomik sorunlarını hafifletmeye yönelik imkân ve sınırlarını analiz ettiği çalışmada, Türkiye'nin bu yardımları gerçekleştirirken karşılaştığı zorluklara dikkat çekmiştir. Bu zorluklar arasında finansal kaynakların sınırlılığı, bürokratik engeller ve bölgedeki siyasi istikrarsızlık yer almaktadır. Yazar, Türkiye'nin bu koşullara rağmen özellikle

eğitim, sağlık ve altyapı alanlarındaki projeleriyle Filistin'in kalkınmasına önemli katkılarda bulunduğunu vurgulamaktadır.

Özellikle Gazze'ye yönelik insani yardımlar, Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini artırmıştır. Türkiye, sağlık, eğitim ve altyapı alanlarında Filistin'e önemli destek sağlamıştır. Türkiye'nin bu alandaki yardımları, yalnızca maddi destekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda Türk Kızılayı ve TİKA gibi kuruluşlar aracılığıyla doğrudan insani yardım faaliyetlerini de kapsamıştır.

Kültürel alanda ise Türkiye, Filistinli öğrencilere eğitim bursları sağlayarak, iki ülke arasındaki kültürel bağların güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Al-Araby Al-Jadeed (2018) tarafından yayımlanan bir makalede, Türkiye'de eğitim gören Arap öğrencilerin sayısının ve bu öğrencilerin Türk üniversitelerindeki etkisinin arttığı vurgulanmıştır. Bu durum, Türkiye'nin bölgedeki yumuşak gücünü pekiştiren bir unsur olmuştur.

Medya, Türkiye ve Filistin ilişkilerinin kamuoyuna yansıyan en önemli boyutlarından biridir. Türkiye'deki medya kuruluşları, Filistin meselesini sıkça gündeme getirmiş ve Türkiye'nin Filistin'e verdiği destek, medya aracılığıyla Türk kamuoyuna aktarılmıştır. Özellikle Gazze'ye yapılan yardımlar ve Mavi Marmara olayı gibi gelişmeler, Türk medyasında geniş yer bulmuştur (Ebu Amir & Bakir, 2012).

Elbek (2022), Filistin basınında Türkiye haberlerinin nasıl ele alındığını incelemiş ve Türkiye'nin Filistin'e yönelik politikalarının Filistin basınında nasıl yansıtıldığını analiz etmiştir. Filistinli gazeteciler ve yazarlar, Türkiye'nin Filistin davasına verdiği desteği sıklıkla olumlu bir şekilde değerlendirmiştir. Türkiye'nin İsrail'e karşı eleştirel tutumu ve Filistin halkının haklarını savunan söylemi hem Türk hem de Filistin basınında geniş yer bulmuştur.

Öte yandan, sosyal medya ve dijital platformlar da Türkiye'nin Filistin'e yönelik politikalarının kamuoyunda yankı bulmasına katkı sağlamıştır. Türk kamuoyunda, özellikle genç nesiller arasında Filistin meselesine yönelik hassasiyetin arttığı gözlemlenmiştir.

Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkiler, yalnızca iki ülke arasındaki diplomatik temaslarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası gelişmelerin de etkisi altında şekillenmiştir. Türkiye'nin bölgedeki rolü, özellikle Arap Baharı sonrası dönemde belirgin bir şekilde artmıştır (Salim, 2017). Türkiye, bu süreçte hem Arap halklarının demokratik taleplerine destek vermiş hem de Filistin meselesinde daha aktif bir tutum sergilemiştir.

Hamas ile olan ilişkiler de Türkiye'nin Filistin politikasında önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye, Hamas'ı Filistin halkının meşru temsilcilerinden biri olarak görmüş ve bu örgütle diplomatik ilişkilerini sürdürmüştür (Hamas Hareketi, 2022). Bu durum, Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini zaman zaman gerginleştirmiştir.

Bunun yanı sıra, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile olan ilişkileri de Filistin politikasını etkilemiştir. Türkiye, AB'nin Filistin sorununa yönelik politikalarını eleştirerek, Filistin halkının haklarının korunması gerektiğini savunmuştur (Avrupa Birliği, 2022). Türkiye'nin

bölgesel bir aktör olarak Filistin davasına verdiği destek hem Arap dünyasında hem de uluslararası arenada dikkatle izlenmiştir.

Bu analizlere göre, Türkiye ve Filistin ilişkileri, tarihsel, siyasi, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla karmaşık bir yapıya sahiptir. Türkiye'nin Filistin'e yönelik politikaları, bölgesel ve uluslararası gelişmelerden etkilenmiş ve farklı dönemlerde değişiklik göstermiştir. Ancak genel olarak Türkiye, Filistin halkının haklarını ve bağımsızlık mücadelesini destekleyen bir tutum sergilemiştir. Bu tutum, Türk kamuoyunda da geniş bir destek bulmuş ve Türkiye'nin Filistin politikası, iç ve dış politika açısından önemli bir boyut kazanmıştır.

Türkiye ve Filistin ilişkileri, tarihsel derinliği ve güncel dinamikleri ile çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Türkiye'nin Filistin politikasını belirleyen temel faktörler arasında tarihsel ve kültürel bağlar, bölgesel ve uluslararası gelişmeler, siyasi çıkarlar ve kamuoyu desteği yer almaktadır. Bu ilişkiler, zaman içerisinde değişen bölgesel ve küresel koşullar doğrultusunda farklı şekiller almıştır.

Türkiye'nin Filistin'le olan ilişkileri, Osmanlı İmparatorluğu dönemine uzanan derin tarihsel ve kültürel bağlara dayanmaktadır. İmparatorluğun dağılmasının ardından Türkiye'nin bölge üzerindeki doğrudan siyasi etkinliği sınırlı kalmış olmakla birlikte, Filistin meselesi Türk dış politikasının öncelikli gündem maddelerinden biri olma niteliğini korumuştur. Modern Türkiye Cumhuriyeti, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Filistin meselesine olan ilgisini artırmıştır. 1947 yılında Birleşmiş Milletler'in Filistin'i iki devlete bölme kararını tanıyan Türkiye, İsrail Devleti'ni tanıyan ilk Müslüman ülke olmuş, ancak aynı zamanda Filistin halkının haklarını savunmaya devam etmiştir (Muavvaz, 1996).

Soğuk Savaş dönemi boyunca, Türkiye'nin Filistin politikası büyük ölçüde Batı ile olan ilişkilerine paralel bir seyir izlemiştir. Ancak 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'nin Orta Doğu politikasında önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarı ile birlikte Türkiye, Filistin'e olan diplomatik ve insani desteğini daha belirgin bir şekilde artırmıştır. Bu dönemde Türkiye, Filistin meselesini yalnızca diplomatik bir sorun olarak değil, aynı zamanda insani bir mesele olarak ele almış ve Gazze'ye yönelik insani yardımlar ile bu tutumunu somutlaştırmıştır (Sarı Ertem, 2019).

Türkiye, Gazze'ye uygulanan ablukanın sona erdirilmesi ve Filistin halkının haklarının korunması için uluslararası platformlarda aktif bir rol oynamıştır. Özellikle 2010 yılında yaşanan Mavi Marmara olayı, Türkiye'nin Filistin davasına verdiği desteğin en dikkat çekici örneklerinden biri olmuştur. İsrail'in Gazze'ye yardım götüren Mavi Marmara gemisine müdahalesi sonrasında Türkiye, İsrail ile diplomatik ilişkilerini en alt seviyeye indirmiş ve Filistin halkının haklarını savunan söylemini güçlendirmiştir. Bu olay, Türk kamuoyunda da geniş yankı bulmuş ve Türkiye'nin Filistin politikası halk tarafından büyük ölçüde desteklenmiştir (Ebu Amir & Bakir, 2012).

Türkiye'nin Filistin'e olan desteği, sadece siyasi ve diplomatik düzeyde değil, aynı zamanda ekonomik ve kültürel alanlarda da kendini göstermiştir. Türkiye, Filistin'in sosyo-ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla çeşitli projeler geliştirmiş ve bu projeler kapsamında sağlık, eğitim, altyapı gibi alanlarda destek sağlamıştır. Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Gazze ve Batı Şeria'da birçok projeye imza atmış ve Filistin halkının yaşam koşullarını iyileştirmek için aktif olarak çalışmıştır. Bu tür projeler, Türkiye'nin bölgedeki yumuşak gücünü artıran önemli unsurlar arasında yer almıştır (Sarı Ertem, 2019).

Aynı zamanda Türkiye, Filistinli öğrencilere sunduğu eğitim bursları ile iki ülke arasındaki kültürel bağların güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Türkiye Bursları programı, her yıl yüzlerce Filistinli öğrenciyi Türkiye'de yükseköğrenim fırsatı sunmakta ve bu öğrenciler, Türkiye ile Filistin arasındaki kültürel etkileşimi artırmaktadır (Al-Araby Al-Jadeed, 2018). Türkiye'de eğitim gören Filistinli öğrenciler, ülkelerine döndüklerinde Türkiye'nin Filistin'e yönelik olumlu imajını yaymakta ve iki ülke arasındaki kültürel ilişkileri daha da güçlendirmektedir.

Medya da Türkiye ve Filistin ilişkilerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Türk ve Filistin medyası, iki ülke arasındaki ilişkileri sıkça gündeme getirmiş ve Türkiye'nin Filistin'e verdiği destek, her iki ülkede de geniş bir şekilde haber yapılmıştır. Özellikle Gazze'ye yönelik insani yardımlar ve Mavi Marmara olayı, Türk medyasında geniş yer bulmuş ve kamuoyunun Türkiye'nin Filistin politikasını desteklemesine katkıda bulunmuştur (Elbek, 2022). Öte yandan, Filistin basınında da Türkiye'nin Filistin'e yönelik politikaları genellikle olumlu bir şekilde yansıtılmış ve Türkiye, Filistin halkının haklarını savunan bir ülke olarak değerlendirilmiştir.

Bölgesel ve uluslararası dinamikler, Türkiye ve Filistin ilişkilerinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Arap Baharı süreci, Türkiye'nin Orta Doğu'daki rolünü ve Filistin'e olan desteğini daha belirgin hale getirmiştir. Türkiye, bu süreçte Filistin meselesini sadece bir Arap sorunu olarak değil, uluslararası bir insan hakları sorunu olarak ele almış ve bu söylemi uluslararası platformlarda da savunmuştur (Salim, 2017). Türkiye'nin İslam İş birliği Teşkilatı (İİT) ve Birleşmiş Milletler gibi platformlarda Filistin'e yönelik desteğini sürekli olarak vurgulaması, Türkiye'nin bölgesel bir aktör olarak rolünü pekiştirmiştir (El-Heydari, 2016).

Türkiye ve Filistin ilişkileri, tarihsel kökenleri ve çok boyutlu yapısı ile dikkat çekmektedir. Türkiye'nin Filistin'e olan desteği, siyasi, diplomatik, ekonomik, kültürel ve insani boyutlarıyla kendini göstermektedir. Türkiye, Filistin halkının haklarını ve bağımsızlık mücadelesini destekleyen bir tutum sergilemiş ve bu tutum hem Türkiye kamuoyu hem de Filistin halkı arasında geniş bir destek bulmuştur. Bu destek, Türkiye'nin bölgedeki yumuşak gücünü artıran ve uluslararası arenada prestijini güçlendiren önemli bir unsurdur.

Türkiye ve Filistin ilişkilerinin analizi, tarihsel kökenlerden günümüze kadar çok boyutlu bir perspektifle ele alınmalıdır. Türkiye, tarih boyunca Filistin ile kültürel ve dini bağlarını korumuş ve bu bağları modern dönemde diplomatik ve ekonomik ilişkilerle pekiştirmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin Filistin'e yönelik politikalarının şekillenmesinde bölgesel ve uluslararası gelişmeler önemli bir rol oynamıştır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'nin Filistin'e yönelik desteği hem siyasi söylemler hem de somut diplomatik adımlarla güçlenmiştir (Abadi, 1995).

Türkiye, Filistin meselesine uluslararası platformlarda sürekli olarak destek vermektedir. Birleşmiş Milletler (BM) ve İslam İş birliği Teşkilatı (İİT) gibi platformlarda Türkiye, Filistin halkının haklarını savunan bir ülke olarak dikkat çekmektedir. Türkiye, İsrail'in Gazze'ye yönelik askeri operasyonlarını ve Filistin halkının haklarını ihlal eden uygulamaları sık sık eleştirmiştir (Anadolu Ajansı, 2012). Bu eleştiriler, Türkiye'nin Filistin meselesine yönelik kararlı tutumunu ve Filistin halkına verdiği desteği uluslararası düzeyde görünür kılmıştır.

Türkiye'nin Filistin'e yönelik desteği, sadece diplomatik ve siyasi alanla sınırlı kalmamış, aynı zamanda insani yardım ve ekonomik desteklerle de kendini göstermiştir. Türkiye, Gazze ve Batı Şeria'da çeşitli insani yardım projeleri yürütmüş ve Filistin halkının yaşam standartlarını iyileştirmeye yönelik destek sağlamıştır. Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Türk Kızılayı gibi kuruluşlar aracılığıyla Filistin'e yönelik sağlık, eğitim ve altyapı projeleri hayata geçirilmiştir (Sarı Ertem, 2019). Bu projeler, Türkiye'nin bölgedeki yumuşak gücünü artıran ve Filistin halkının güvenini kazanan önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Türkiye ve Filistin arasındaki ekonomik ilişkiler de önemli bir gelişim göstermiştir. Türkiye, Filistin ile ticaret hacmini artırmak ve Filistin ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla çeşitli projeler geliştirmiştir. Özellikle Gazze'deki insani yardım faaliyetleri ve Batı Şeria'daki kalkınma projeleri, Türkiye'nin Filistin ekonomisine doğrudan destek sağladığı alanlar arasında yer almaktadır (Elbek, 2022). Türkiye, Filistinli iş insanları ve Türk yatırımcılar arasında iş birliğini teşvik ederek, bölgedeki ekonomik iş birliğini artırmaya çalışmaktadır.

Türkiye'nin Filistin ile olan ilişkilerinin bir diğer önemli boyutu, kültürel ve akademik iş birliğidir. Türkiye, Filistinli öğrencilere sağladığı eğitim bursları ve akademik değişim programları ile iki ülke arasındaki kültürel bağları güçlendirmiştir. Türkiye Bursları programı, her yıl yüzlerce Filistinli öğrenciye Türkiye'de yükseköğrenim fırsatı sunmakta ve bu öğrenciler Türkiye ile Filistin arasındaki kültürel etkileşimi artırmaktadır (Al-Araby Al-Jadeed, 2018). Türkiye, ayrıca Yunus Emre Enstitüsü aracılığıyla Filistin'de Türk kültürünü ve dilini tanıtmakta ve iki ülke halkı arasındaki kültürel bağların güçlenmesine katkıda bulunmaktadır.

Medya ve kamuoyu da Türkiye ve Filistin ilişkilerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Türk medyası, Filistin meselesini düzenli olarak gündeme getirmiş ve Türkiye'nin Filistin'e olan desteğini Türk kamuoyuna ve uluslararası topluma aktarmıştır. Özellikle Gazze'ye yönelik insani yardımlar ve Mavi Marmara olayı gibi gelişmeler, Türk

kamuoyunda geniş yankı bulmuş ve Türkiye'nin Filistin politikasının geniş bir destek bulmasını sağlamıştır (Ebu Amir ve Bakir, 2012). Türk kamuoyunun Filistin'e olan duyarlılığı, Türkiye'nin Filistin politikalarının sürdürülebilirliğini sağlayan önemli bir faktör olmuştur.

Türkiye'nin Filistin ile olan ilişkilerinde bölgesel dinamikler de önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye, Orta Doğu'daki bölgesel gelişmeleri ve güç dengelerini dikkate alarak Filistin'e olan desteğini sürdürmektedir. Özellikle Arap Baharı sonrasında Türkiye'nin Filistin politikasında belirgin bir dönüşüm yaşanmış ve Türkiye, Filistin halkının haklarını daha güçlü bir şekilde savunmaya başlamıştır (Salim, 2017). Türkiye, bu süreçte hem Arap halklarının demokratik taleplerine destek vermiş hem de Filistin davasını uluslararası platformlarda savunmaya devam etmiştir.

Türkiye ve Filistin arasındaki ilişkilerin analizi, tarihsel, diplomatik, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, iki ülke arasındaki bağların güçlü ve sürdürülebilir bir temele dayandığı görülmektedir. Türkiye, Filistin halkının haklarını ve bağımsızlık mücadelesini destekleyen bir ülke olarak, bu desteğini sadece diplomatik söylemlerle değil, somut projeler ve iş birlikleri ile de ortaya koymaktadır. Türkiye'nin Filistin'e olan desteği, bölgesel ve uluslararası gelişmelere rağmen kararlılıkla sürdürülmüş ve bu destek hem Filistin halkı hem de Türk kamuoyu tarafından takdirle karşılanmıştır (Abadi, 1995).

Çalışmamızın teorik perspektifinden hareketle, Türkiye ve Filistin ilişkilerinin veriler ışığında analizi, bu ilişkilerin çok boyutlu ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Tüm bu verilerin sentezi göstermektedir ki, Türkiye, Filistin halkının haklarını ve bağımsızlık mücadelesini destekleyen politikalarını sürdürülebilir ve tutarlı bir şekilde devam ettirmeyi amaçlamaktadır. Bu ilişkiler; tarihsel ve kültürel bağlar, diplomatik destek, ekonomik iş birliği ve kültürel etkileşimler gibi çeşitli faktörlerin birleşimiyle sağlam bir zemine oturmaktadır. Türkiye, bölgesel ve uluslararası gelişmeleri dikkate alarak, Filistin'e olan desteğini çok boyutlu dış politika anlayışı çerçevesinde kararlılıkla sürdürmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Türkiye–Filistin ilişkilerini hem resmî devlet politikaları hem de Türk kamuoyunun tutumları çerçevesinde, literatür taramasına dayanarak, tarihsel ve analitik bir yaklaşımla ele almıştır. Osmanlı’dan günümüze uzanan geniş bir tarihsel süreçte, Türkiye’nin Filistin politikasında süreklilikler ve kopuşlar ortaya çıkmış, özellikle 2000 sonrası dönemde kamuoyunun artan duyarlılığı ve siyasetin çok boyutlu yaklaşımı dikkat çekmiştir.

Araştırmadan elde edilen en temel bulgu, Türkiye’nin Filistin politikasında kimlik ile çıkar arasındaki ikilemin belirleyici olduğudur. Bir yandan tarihsel hafıza, dini ve kültürel bağlar, Osmanlı mirası ve toplumsal vicdan, Türkiye’yi Filistin’e destek vermeye yönlendirmiştir. Diğer yandan ise jeopolitik dengeler, Batı ile ilişkilerin korunması, güvenlik kaygıları ve ekonomik çıkarlar, bu desteğin sınırlarını belirlemiştir. Bu hassas denge, “çelişkili dilemma” biçiminde anlamlandırılabilir. Zira bu hassasiyet hem dış politikada hem de kamuoyunun algısında sürekli bir tartışma konusu olmuştur.

Kamuoyu boyutu, araştırmanın özgün katkılarında biri olarak öne çıkmaktadır. Bulgular göstermektedir ki Türk toplumu tarihsel olarak Filistin meselesinde güçlü, istikrarlı ve Filistin yanlısı bir tutuma sahiptir. İncelenen çalışmalarda görüldüğü gibi medya, sosyal medya, sivil toplum kuruluşları ve halk söylemleri, bu tutumu besleyen unsurlar olmuştur. Özellikle Gazze’ye yönelik saldırılar veya Kudüs’ün statüsü gibi kritik gelişmelerde kamuoyunun duyarlılığı artmış ve hükümet üzerinde dolaylı baskı oluşturmuştur. Ancak devletin İsrail ile sürdürdüğü ekonomik ve diplomatik ilişkiler, zaman zaman bazı kişilerde sözüne edilen “ikircikli politika” algısı yaratmış, bu da dış politika ile toplumsal vicdan arasında tam örtüşme olmayabileceğini göstermiştir.

Çalışma, ayrıca Türkiye–Filistin ilişkilerinde öne çıkan tehditler ve fırsatları ortaya koymuştur. Tehditler arasında İsrail ile yaşanan diplomatik ve askerî gerginlikler, ABD’nin baskıları, bölgedeki rekabet (İran, Mısır gibi aktörlerle) ve küresel güç dengeleri bulunmaktadır. Buna karşılık, Türkiye’nin sahip olduğu yumuşak güç kapasitesi, halk diplomasisi araçları, insani yardımlar ve Osmanlı mirasından kaynaklanan kültürel bağlar, önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye, bu fırsatları kullanarak Filistin davasında daha görünür ve etkin bir aktör haline gelebilmektedir.

Dolayısıyla Türkiye’nin Filistin politikasının geleceği, bu ikili dengeyi nasıl yöneteceğine bağlıdır. Kimlik ve vicdan temelli yaklaşımlar, politikaların toplumsal meşruiyetini güçlendirmekte; çıkar ve pragmatizm odaklı yaklaşımlar ise uluslararası düzeyde manevra alanı sağlamaktadır. Bu nedenle, politika yapımcıların hem iç kamuoyu beklentilerini hem de dış ilişkilerin gereklerini dikkate alan, daha şeffaf ve tutarlı bir strateji geliştirmeleri gerekmektedir.

Türkiye’nin Filistin politikasına yönelik temel öneriler, çalışmanın bulgularına dayanarak şu şekilde özetlenebilir: Öncelikle, kamuoyu ile resmî söylem arasında zaman zaman ortaya çıkan

Çelişkilerin giderilmesi için daha şeffaf ve tutarlı bir dış politika yaklaşımı benimsenmelidir. Kamuoyunun gl ve sürekli Filistin yanlısı duyarlılığı dikkate alınarak, bu duyarlılığın dış politikaya yansıtılmasını sağlayacak mekanizmalar geliştirilmelidir. Bu bağlamda kamu diplomasisinin araçları etkinleştirilerek, sivil toplum kuruluşları, eğitim kurumları ve medya aracılığıyla Filistin ile daha güçlü kültürel ve toplumsal bağlar kurulması önem arz etmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Filistin'e verdiği destek yalnızca insani yardımlarla sınırlı kalmamalı; ticaret, yatırım ve altyapı projeleri üzerinden ekonomik iş birliği daha da derinleştirilmelidir. Böylelikle hem Filistin ekonomisine doğrudan katkı sağlanacak hem de Türkiye'nin bölgedeki yumuşak güç kapasitesi artacaktır. Bununla birlikte, Türkiye'nin uluslararası kuruluşlardaki rolünü daha görünür ve etkin hale getirmesi, Batı dünyasının ifte standartlarına karşı kararlı bir söylem geliştirmesi gerekmektedir. Akademik açıdan ise, gelecekte yapılacak çalışmaların kamuoyu-dış politika etkileşimini daha kapsamlı nicel verilerle incelemesi, özellikle son dönemde Gazze'de yaşanan gelişmelerin Türkiye kamuoyuna ve resmî politikaya yansımalarını analiz etmesi, literatüre yeni katkılar sağlayacaktır.

Türkiye'nin Filistin meselesine yönelik yaklaşımı, yalnızca diplomatik düzeyde değil; tarihsel, kimliksel ve vicdani boyutlarıyla çok katmanlıdır. Kamuoyu bu süreçte hem destekleyici hem de eleştirel bir rol oynamış, devlet politikalarının yönünü etkilemiştir. Ancak İsrail ile sürdürülen ilişkiler, bu desteğin sınırlarını göstermiştir. Türkiye'nin önünde temel soru şudur: Filistin davasında kimlik ve vicdan boyutunu korurken, çıkar ve pragmatizmi nasıl dengeleyecektir?

Bu tez, bu soruya net bir yanıt vermekten çok, konunun karmaşıklığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, Türkiye'nin gelecekte daha dengeli, şeffaf ve toplumsal beklentileri dikkate alan bir Filistin politikası geliştirmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, hem akademi dünyası hem de karar alıcılar için değerli bir katkı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abadi, J. (1995). *Israel and Turkey: From Covert to Overt Relations*. Journal of Conflict Studies, 15(2), 128.
- Acer, Y. (2023). *Filistin-İsrail barışı için Türkiye'nin garantörlük teklifi ve önemi*. SETA Perspektif, Ekim, Sayı 376.
- Ahmad, F. (1993). *The Making of Modern Turkey*. Routledge.
- Akçapa, M. (2021). *Arap Baharı Öncesi Filistin'in İçsel Dinamikleri Bağlamında Türkiye'nin Filistin Meselesine Yaklaşımı*. Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi, 4(1), 33–44.
- Aksa Tufanı'nda İsrail'de ölenlerin sayısının artması ne anlama geliyor? (2023, 12 Eylül). *Şarkul Avsat*. <https://turkish.aawsat.com/arap-d%C3%BCnyasi/4596831-aksa-tufan%C4%B1nda->
- Alamüddin, M. (2009). *Gazete veya Dergi Çıkarma Projesi*. Kahire: el-Arabiya Basım Yayınevi
- Alatas, R., & Qorib, F. (2025). *Representation of the Turkish government in Palestinian–Israel war news on Hürriyet.com: A discourse analysis*. MediAsia Journal, 6(1), 98–111.
- Atun, Ü. Y., & Atun, A. (2018). *Türkiye-Filistin İlişkilerindeki Dengesizlik*. TURAN: Stratejik Araştırmalar Merkezi, 10(40), 11.
- Al-Araby Al-Jadeed. (2018). *Türkiye Öğrencileri... Özgürlükler Ülkesi Üniversitelerindeki Araplar*. <https://www.alaraby.co.uk/>
- Aliwi, M., & Neirat, R. (2021). *Muhadidat al-Siyasa al-Kharijia al-Turkiya Tijah al-Qadiya al-Filistiniya wa Tadayat-ha ala al-Mawqif al-Filistini: al-Abad wa al-Nataij*. Najm al-Din Erbakan University.
- Al-Shoubaki, A. (2011). *Osmanlı'nın Dönüşü: Türk İslamcılığı kitabında refahtan adalet ve kalkınmaya Türk İslamcılığı (3rd ed.)*. Dubai: Al-Mesbar Araştırma Merkezi.
- Alsaftawi, M. A. (2017). *Turkish policy towards Israel and Palestine: Continuity and change under AKP (2002–2016)* [Doctoral dissertation, University of Exeter].
- Alshawamreh, M. F. R. (2021). *Türk dış politikasında Filistin meselesi (1948–2010)* (Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altun, T., Dinçer, S. D., & Koca, B. (2024, Ocak 18). *Dışişleri Bakanı Fidan: Güvenliği tehdit altında olan Filistinliler ve bölge ülkeleridir*. Anadolu Ajansı.
- Altunışık, M. B., & Tür, Ö. (2006). *Turkey: Challenges of Continuity and Change*. Routledge.
- Anadolu Ajansı. (2012). *Davutoğlu Arap Bakanlardan Oluşan Bir Heyetle Gazze'yi Ziyaret Etti*. <https://www.aa.com.tr/ar/>
- Anadolu Ajansı. (2024). *Türkiye, Birleşmiş Milletler üyelerini Filistin karar tasarısına destek vermeye çağırıyor*. <https://www.aa.com.tr/ar/>
- Aras, B. (1997). *Filistin-İsrail barış süreci ve Türkiye*. Bağlam Yayınları.
- Aras, B. (2011). *Turkey and the Palestinian Question*. SETA Policy Brief, 27, 4.
- Aras, B. (2009). *Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy*. SETA Policy Brief, No. 32, May 2009. https://www.setav.org/en/assets/uploads/2016/05/32_DavutogluEra.pdf
- Armaoğlu, F. (1989). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları: 1948-1988*. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Avrupa Birliği. (t.y.). *Avrupa Birliği Nedir*. <https://europa.eu/more-than-food-uae/ar/about>

- Aydın İşcan, Z. (2023). *Görüş- İsrail-Filistin çatışmasında Türkiye'nin garantörlüğü*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-israil-filistin-catismasinda-turkiyenin-garantorlugu/3038629>
- Aydın, A. F. (2024). *Sosyal medyada propaganda ve algı yönetimi: Türkiye örneği*. *Ombudsman Akademik*, özel sayı 2 (Gazze), 65–99. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ombudsmanakademik/issue/84567/1427288>
- Aydın, M. (2004). *Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Constraints*. *Middle Eastern Studies*, 40(3).
- B2Press. (2024, Ocak). *Türkiye Dijital Basın Raporu 2024*. <https://tr.b2press.com/basin-bulteni/2968/b2press-turkiye-dijital-basin-raporu-2024-u-yayimladi>
- Baran, S. J., & Davis, D. K. (2011). *Mass communication theory: Foundations, ferment, and future* (6th ed.). Boston: Wadsworth Cengage Learning.
- Bayraktar, N. (2019). *The Palestinian question in Turkish foreign policy from 1990s to 2010s*. *Middle Eastern Studies*, 55(3), 401–420.
- Barbakh, N. (2023). *Türkiye Filistin ilişkilerinin Filistin Basınına Yansıması* (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bekci, E. (2013). *Medya, dış politika ilişkisi ve kamuoyu ilişkisi üzerine bir vaka çalışması: Türkiye-İsrail örneği*. Adana.
- Budak, M. (2019). *Dünya Savaşı'ndan sonra Filistin meselesi ve Türkiye'nin tavrı (1920-1923)*. *Avrasya İncelemeleri Dergisi-Journal of Eurasian Inquiries*, 8(2), 217–230.
- Buldum, A. (2012). *Türkiye'nin Filistin Politikası (1945–1974)* (Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cagaptay, S. (2020). *Erdoğan's Empire: Turkey and the Politics of the Middle East*. I.B. Tauris.
- Cankara, Pınar Özden (2012). *İslamcılık Akımının Filistin Sorununa Yaklaşımı* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cengiz, M. F., & Aydos, S. S. (2024). *Filistin'de Türkiye ve Türk İmajına Yönelik Nicel Bir Araştırma*. *Ombudsman Akademik*, (Özel Sayı 2 - Gazze), 15–64.
- Cengiz, M. F., & Aydos, S. S. (2024). *Filistin'de Türkiye ve Türk imajına yönelik nicel bir araştırma*. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(87), <https://dergipark.org.tr/en/pub/ombudsmanakademik/issue/84567/142530>
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2018). *Research Methods in Education*. Routledge.
- Cohen, M. J. (1982). *Palestine and the Great Powers, 1945-1948*. Princeton University Press.
- Cuarne, M. (2021). *Arap Birliği Hakkında*. <https://mawdoo3.com/>
- Günay, M. A. (2025). *International media framing of the Palestinian-Israeli war*. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication (TOJDAC)*, 15(2), 526–542.
- Daban, C. (2024). *Çatışma Analizi Kapsamında İsrail-Filistin Sorunu*. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 23(4), 1625–1648.
- Daily Sabah. (2016). *2016 Yılı Boyunca Türkiye'nin Yaşadığı En Önemli Olaylar*. <http://sabahdai.ly/c5Agt5>
- Daily Sabah. (2024, May 29). *Top Turkish official calls for Islamic unity on Palestine*. <https://www.dailysabah.com/politics/top-turkish-official-calls-for-islamic-unity-on-palestine/news>
- Davutoğlu, A. (2001). *Strategic Depth: Turkey's International Position*. Küre Yayınları.

- Demirci, A. (2014). *Literatür Taraması*. In Y. Arı & İ. Kaya (Eds.), *Akademik Araştırma Yöntemleri* (ss. 73–109). Coğrafyacılar Derneği Yayınları.
- Diken. (2025, Şubat 10). *Türkiye ve Mısır'dan ortak bildiri: Filistinlilerin gönderilmesi reddedildi*.
- Diya, M. M. (2016). *Medya ve kamuoyu: Kim kimi yönetiyor?* Al Jazeera Media Institute. <https://institute.aljazeera.net/ar>
- Doğanay, A., Ataizi, M., Şimşek, A., & Balaban Salı, J. (Ed.). (2021). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Duran, B. (2023, Kasım). *Filistin sorunu ve Türkiye'nin rolü*. Kriter Dergi, 84. Erişim adresi: <https://kriterdergi.com/cerceve/filistin-sorunu-ve-turkiyenin-rolu>
- Duran, B. (2013). *Understanding the AK Party's Identity Politics: A Civilizational Discourse and its Limitations*. Insight Turkey, 15(1), 91–109. <https://www.insightturkey.com/articles/understanding-the-ak-partys-identity-politic>
- Ebu Amir, A., & Bakir, A. H. (2012). *Arap Baharı'nın Dönüşümleri Işığında Filistin Davası ve Türkiye*. Al Jazeera Araştırmaları Merkezi. <http://studies.aljazeera.net>
- Eliş, B. (2004). *Geopolitical discourse matters: Turkey and Israel*. (Yüksek Lisans Tezi), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- El-Basel, R. (2012). *The role of the media in the Palestinian case 2002–2010*. In *Culture and Politics in the New Middle East*. Ankara: Institute of Strategic.
- Elbek, Z. (2022). *Filistin Basınında Türkiye Haberlerinin Ele Alınışı: Filistin Gazetesi Örneği*. Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 9(1), 117–139.
- El-Heyyari, İ. (2016). *İslam İşbirliği Teşkilatı Hakkında*. <https://mawdoo3.com/>
- El-Jundi, H. (2020). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi Araştırmaları*. Ankara, Türkiye.
- El-Salem, F. (2015). *Palestine and the Decline of the Ottoman Empire*. United Kingdom.
- Erkin, F. C. (1962). *Turkish Neutrality During the Second World War*. Ankara University Press.
- Erol, H. (2008). *Türkiye-Ortadoğu İlişkileri (1983–1993)* (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertosun, E. (2016). *Turkey and the Palestinian Question: The Shift of Roles in Foreign Policy* (Yüksek Lisans Tezi), New York Niagara University.
- Fadel, B. (2013). *Osmanlı Arap Levant'ındaki Eğitim Kurumları: Osmanlı Belgeleri Işığında Tarihsel ve İstatistiksel Bir Çalışma*. İstanbul: IRCICA.
- Filistin Gazetesi. (n.d.). <https://felesteen.news/>
- Gullion, E. (2023). *Halk diplomasisi*. Britannica Ansiklopedisi. <https://www.britannica.com/topic/public-diplomacy>
- Hale, William (2013). *Turkish Foreign Policy since 1774*. Routledge. ISBN: 9781135084099.
- Hamas Hareketi. *Hamas Hareketi Hakkında*. <https://info.hamas.ps/gate/1>
- Harb, M. (1999). *Tarih ve medeniyette Osmanlılar* (2nd ed.). Şam: Dar Al-Qalam.
- Hassan, S. (2012). *2002-2010 Türkiye'nin Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti altında işgal altındaki Filistin topraklarındaki kalkınma rolü* (Yüksek Lisans Tezi), Al-Najah Ulusal Üniversitesi.
- Halabi, A. E. (1993). *The responses of the local elite and the peasants of Ottoman-Palestine to state centralization and economic changes, 1856–1908* (master's thesis). McGill University. <https://escholarship.mcgill.ca/concern/theses/5d86p232s>

- Husni, W. (2019, 17 Ocak). *Mısırlı tarihçi: Osmanlı tarihi yanlış anlaşıyor, Arap eğitim müfredatları çarpıtılmıştır. el-Mawsûa el-Muyassara* (msf-online.com). <https://www.msf-online.com>
- İbrahim, M. K. (2014). *2002-2013 yılları arasında Türk-İsrail ilişkilerindeki siyasi değişkenler ve Filistin sorununa etkisi*. Al-Mustansiriyah Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi.
- İletişim Başkanlığı. (2025, Nisan). *Türkiye yalnız bile kalsa Filistin'e destek verecek*. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkiye-yalniz-bile-kalsa-filistine-destek-verecek
- Insight Turkey. (2024). *Türkiye's Public Diplomacy Ecosystem: Institutionalization, Arguments, and Practices*. Insight Turkey, 26(4).
- Karabulut, D. D. (2024, Ağustos 9). *Tarihsel Bağlamda Türkiye-Filistin İlişkisi*. Polletika.
- Karar Gazetesi. (2025, Haziran 5). *Pew anketi: Türklerin yüzde 93'ü İsrail'e olumsuz bakıyor*. <https://www.karar.com/guncel-haberler/pew-anketi-turklerin-yuzde-93u-israile-olumsuz-bakiyor-1965891>
- Karaköse, H. (2022). *Türkiye'nin Filistin ve İsrail siyaseti (1939–1949)*. İstanbul Üniversitesi ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/367217697_Turkiye_nin_Filistin_ve_Israil_Siyaseti_1939-1949
- Kasimia, K. (1973). *Arap Doğu'daki Siyonist faaliyet ve etkisi 1908-1918*. Beyrut.
- Karakaya, M. (2022). *The failure of Neo-Ottomanist foreign policy in Turkey: The case of Palestinian reconciliation process*. *Filistin Araştırmaları Dergisi*, (12), 1–26. <https://doi.org/10.34230/fiad.1193835>
- Karaş, E. (2009). *Socio-economic and socio-political developments in Palestine under the British mandate: 1917–1939* (master's thesis). Middle East Technical University. <https://hdl.handle.net/11511/18394>
- Kürkçüoğlu, Ö. (1972). *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna karşı politikası (1945-1970)*. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 27(02). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001071
- Kıllıoğlu, M. E. (2021). *Türkiye-İsrail İkili İlişkileri ve 1958 Antlaşması*. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(1), 1334-1336. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4782461>
- Mahfoud, A. (2012). *Türk dış politikasının sürekliliği - değişim (1st ed.)*. Doha: Arap Araştırma ve Politika Çalışmaları Merkezi.
- Martin, V. (2002). *Constructivism in international relations: The politics of reality*. *Cambridge Studies in International Relations*, 83, 203-205. <https://doi.org/10.2277/0521815444>
- Melissen, J. (2006). *Public Diplomacy Between Theory and Practice*. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'. Retrieved from <https://www.clingendael.org/publication/public-diplomacy-between-theory-and-practice>
- Miranto, E. (2017). *Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy in the Middle East: A Critical Constructivist Analysis*. *Journal of Political Perspective*. Retrieved from <https://arsip-journal.uin-alauddin.ac.id/index.php/jpp/article/view/4346>
- Muavvaz, C. (1996). *1980'lerin Sonuna Kadar Türkiye-İsrail İlişkileri*. *Arap İşleri Dergisi*, No: 88, s. 132.
- Mucuk, H., Özdemir, H., & Anik, M. A. (2023). *El-Aksa Tufanı Operasyonu ve Türkiye'de Kamuoyunun Filistin Algısı*. *Fikriyat*, 3(2), 101-118. <https://doi.org/10.61960/fikriyat.1402697>
- Sırım, V. (2021, 28 Şubat). *Türkiye'nin tek parti dönemi Filistin politikası ve Filistin'le ekonomik ilişkileri (1923-1946)*. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Nasereddin, S. (2024). *Impact of Social Media Platforms on International Public Opinion during the Israel War on Gaza*. *Global Change, Peace & Security*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14781158.2024.2415908>

- Nureddin, M. (1997). *Değişen zamanda Türkiye Kimlik Kaygısı ve Seçenekler Mücadelesi*. Londra: Riyad Al Rayes Kitap ve Yayıncılık.
- Nureddin, M. (2010). *Türkiye ve Kudüs meselesi*. Al Khaleej Emirlik Gazetesi, 3.
- Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*.
- Nye, Joseph S. Yumuşak Güç: *Dünya Siyasetinde Başarının Araçları*, çev. Barış Baysal. İstanbul: Serbest Kitaplar, 2023.
- ORC Araştırma. (2025, Nisan). *Anket sonuçları ortaya çıktı! Süreci yönetenler sınırda geziyor... Sözcü*. <https://www.sozcu.com.tr/anket-sonuclari-ortaya-cikti-sureci-yonetenler-sinirda-geziyor-p164697>
- Osmanlı Dönemi'nde Filistin Ekonomisi*. (2024). Filistin Haber ve Enformasyon Ajansı Wafa. 22/2/2025 tarihinde erişildi <https://info.wafa.ps/pages/details/30127>
- Önsöz, E. (2023). *İsrail-Türkiye İlişkileri: Geçmişten Günümüze Siyasal Gerçeklik Kuramı ve Tehdit Algılamaları*. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 7(31), 530-547. <https://www.sobider.net/FileUpload/ep842424/File/28.israil.pdf>
- Özdemir, H. (2013). *Osmanlı döneminde Filistin*. Kahire: Yayıncılık ve Dağıtım için Dar Al-Nile.
- Özpınar, Z. G. (2024). *İsrail-Filistin Savaşı'nın Türkiye'nin Gazze Politikasına Etkisi*. TUDPAM.
- Özyurt, F. G. (2007). *Internationalization of communication in Greater Eastern Mediterranean region: Turkey, Greece and Israel* [doctoral dissertation]. Middle East Technical University. <https://etd.lib.metu.edu.tr/upload/3/12608916/index.pdf>
- Pappé, I. (2007). *Modern Filistin Tarihi* (N. Plümer, Çev.). Phoenix Yayınevi.
- Pew Research Center. (2024, Ekim). *Türkler Erdoğan'a Olumsuz Yaklaşıyor, Ulusal Hükümet Hakkında...* <https://www.pewresearch.org/global/2024/10/16/turkey-gap-2024-press-release/>
- Polley, G. (2024, 4 Haziran). *British Orientalist Encounters with Urban Space in Late Ottoman Palestine*. Arab Urbanism. <https://www.araburbanism.com/magazine/british-orientalist-encounters-with-urban-space-in-late-ottoman-palestine>
- Ragin, C. C. (1987). *The comparative method: Moving beyond qualitative and quantitative strategies*. University of California Press.
- Reuters. (2017, 4 Aralık). *Turkey says recognizing Jerusalem as capital would cause catastrophe*. <https://www.reuters.com/article/world/turkey-says-recognizing-jerusalem-as-capital-would-cause-catastrophe-idUSKBN1DY1PX>
- Salim, P. (2017). *Değişen Arap Dünyası ile Türkiye İlişkileri*. Carnegie Ortadoğu Merkezi. <https://carnegie-mec.org/2011/05/03/ar-event-3241>
- Sallabi, A. (2001). *Osmanlı Devleti: Yükseliş ve Çöküş Nedenleri*, 1. Baskı, Kahire, İslami Dağıtım ve Yayınevi.
- Sander, O. (1998). *Türkiye ve Ortadoğu, Türkiye'nin Dış Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Sarı Ertem, H. (2019). *Filistin'in sosyo-ekonomik sıkıntılarının giderilmesinde Türkiye'nin imkân ve sınırları*. Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 6(1), 133-168.
- Sarıçoban, G. (2020). *İkinci Dünya Savaşı Döneminde (1939-1945) Türk Dış Politikası*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24(64), 1756-1773.
- Salman, M. (2020). *Turkey's Middle East policy and relations with Israel (1923-1960)* [master's thesis, Ankara Yıldırım Beyazıt University].
- Selmi, C. (2015, November 25). *Osmanlı İmparatorluğu altında Filistin*. Turkpress. <https://www.turkpress.co/node/15604>

- Sırım, V. (2021). *Türkiye'nin Tek Parti Dönemi Filistin Politikası ve Filistin'le Ekonomik İlişkileri (1923–1946)*. Journal of Emerging Economies and Policy, 6(1), 284–294.
- Simaisim, H. (1992). *Kamuoyu teorisi*. Bağdat: Kültürel İşler Yayınları.
- Şelebi, K. (1988). *Gazete Haberi ve İslami Kuralları*, 2. Baskı, Cidde, Darü's-Şuruk Yayınevi.
- Şenocak, B. (2016). *Filistin sorunu ve Türkiye'nin AK Parti hükümetleri dönemindeki Filistin politikası* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şuman, M. (2007). *Medya Söylemi Analizi: Teorik Çerçeveler ve Uygulamalı Modeller*, 1. Baskı, Kahire.
- Şahin, A. (2019). *Türkiye İslamcılık düşüncesinde Filistin meselesi: Dergiler üzerinden bir inceleme (1940–1990)* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2024). *Filistin Davamız*.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Türkiye- Filistin Siyasi İlişkileri*.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2025). *Türkiye- Filistin Siyasi İlişkileri*.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2025). *Türkiye-Filistin Ekonomik İlişkiler Raporu*.
- TASAM. (2023). *Türkiye- Filistin Stratejik Diyalogu: Düşünce Diplomasisi, Yeni Dünya Yeni Ufuklar*. Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- TASAM. (2023). *Türkiye-Filistin stratejik diyalogu: Düşünce diplomasisi – Yeni dünya, yeni ufuklar*.
- TASAM. (2023, Kasım 1). *Türkiye- Filistin Stratejik Diyalogu | Düşünce Diplomasisi: Yeni Dünya Yeni Ufuklar*.
- Telci, İ. N. (2019, Haziran). *İsrail ve Ortadoğu'da Tehdit Siyaseti*. Kriter Dergi. <https://kriterdergi.com/dosya-israil-sorunu/israil-ve-ortadoguda-tehdit-siyaseti>
- Topçu, İ. (2018). *Türkiye-İsrail ilişkilerinin ilk yılları (1948–1952)*. History Studies, 10(2), 169.
- Tocci, N., Touch, Ö., Barkey, H. J., Soler i Lecha, E., & Nafaa, H. (2011). *Turkey and the Arab Spring: Implications for Turkish foreign policy from a transatlantic perspective*. GMF Mediterranean Papers, 13.
- Toçoğlu, F. Z. (2016). *Türkiye'nin AK Parti Dönemi Filistin ve Hamas Politikası* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TUDPAM. (2023). *İsrail-Filistin Savaşı'nın Türkiye'nin Gazze Politikasına Etkisi*. Türkiye Düşünce Platformu.
- TUDPAM. (2023). *Türkiye-Filistin İlişkileri ve Bölgenin Geleceği*.
- Türk Press. (2015a). *Son Dört Yılda 7 Milyon Arap Turist Türkiye'yi Ziyaret Etti*. <http://www.turkpress.co/node/5452>.
- Türk Press. (2015b). *Türkiye'ye Sığınan Suriyeli Mültecilerin Sayısı 3 Milyonu Aştı*. <http://www.turkpress.co/node/16131>.
- Turan, T. (2008). *Turkish foreign policy towards Israel: the implications of Turkey's relations with the West* [master's thesis]. Middle East Technical University, Graduate School of Social Sciences.
- Tür, Ö. (2007). *Türkiye ve Filistin- 1908-1948: Milliyetçilik, ulusal çıkar ve Batılılaşma*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2024). *Türkiye'nin Filistin politikası ve bölgesel güvenlik üzerine açıklamalar*. Resmi Web Sitesi. <https://www.mfa.gov.tr>
- TİKA. (2023). *Türk-Filistin Dostluk Hastanesi'nin Filistin Hükümetine Teslimi*. <https://tika.gov.tr/ar/detail-detail-444/>

- Turkish Cooperation and Coordination Agency. (2023, October 18). *Humanitarian aid projects from TİKA to Gaza*. TİKA. https://tika.gov.tr/en/detail-humanitarian_aid_projects_from_tika_to_gaza/
- Turkish Cooperation and Coordination Agency. (2024, March 4). *TİKA continues to support Gaza*. TİKA. <https://tika.gov.tr/en/tika-continues-to-support-gaza/>
- The White House. (2017, 6 Aralık). *Presidential Proclamation Recognizing Jerusalem as the Capital of the State of Israel and Relocating the United States Embassy to Israel*. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/presidential->
- Uluslararası Gazeteciler Federasyonu. (2024). *Filistin 2024'te modern gazetecilik tarihinin en tehlikeli ülkesinden biri haline geldi*. Anadolu Ajansı.
- Ünal, D. F. (2016). *Turkey's relations with Israel in the 2000s: A constructivist perspective* [Doctoral dissertation, Middle East Technical University, Graduate School of Social Sciences].
- Ünlü Bilgiç, T. (2020). *Kemalist Turkey and the Palestinian question, 1945–1948*. Middle Eastern Studies, 56(3), 427–437. <https://doi.org/10.1080/00263206.2019.1693369>
- Wendt, A. (1992). *Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics*. 46(2), 391–425.
- Yavuz, M. H. (2016). *Social and Intellectual Origins of Neo-Ottomanism: Searching for a Post-National Vision*. *Die Welt des Islams*, 56(3–4), 438–465. <https://www.jstor.org/stable/26538558>.
- Yeşil Gazete. (2024, Temmuz). *Türkiye, Dünya Basın Özgürlüğü Endeksi'nde Filistin'in de gerisinde kaldı*. <https://yesilgazete.org/turkiye-dunya-basin-ozgurlugu-endeksinde-filistin-in-de-gerisinde-kaldi/>.
- Yetim, H. T. (2013). *The role of identity in Turkey's new Middle East policy: The case of JDP's Palestine policy*. *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2). 83-99.
- Yılmaz, I., & Morieson, N. (2023). *Civilizational populism in domestic and foreign policy: The case of Turkey*. *Religions*, 14(5), 631. <https://doi.org/10.3390/rel14050631>
- Yılmaz, E. (2008). *Turkey-Israel Relations In The Post-Cold War Era*. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(10), 162-171.
- Yüzbaşıoğlu, N. (2016, 27 Haziran). *Türkiye-İsrail ilişkilerinin seyri*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-israil-iliskilerinin-seyri/599020>
- Zaytouna Araştırma ve Danışma Merkezi. (2010). *Türkiye ve Filistin meselesi*. Beyrut, Lübnan.
- Zürcher, Erik-Jan (2017). *Turkey: A Modern History*. I.B. Tauris. ISBN: 9781784531925.

